NÛDEM

No 28 1998

Kovara Hunerî, Edebî û Çandî

NÛDEM

Kovara huneri, edebî û çandî

❖

Xwedî û berpirsiyarê gişti

Chief Editor

Firat Ceweri

❖

Hejmar 28, sal 7

Zivistan: 1998

❖

Şerdên abonetiyê (salek)

Swêd: 240 Sek

Skandînaviya: 280 Sek

Ewrûpa: 80 DM

Amerîka, Austaralia,

Kanada: 50 $

Institution: 290 Sek

❖

Postgiro: 636 36 25-2

ISSN: 1103-1964

❖

Wêneya bergê: Bişar Îsa

Çapa bergê:

Jakobsbergs Tryckeri

❖

Pergala bergê û rûpelan:

Nûdem

❖

Adres:

NÛDEM, Box: 177

177 23 Järfälla-Sweden

Tel û Fax: 8-580 131 62

8- 583 564 68

NAVEROK

4	Sebrî Botanî jî çû ❖ **FIRAT CEWERÎ**
7	Peyman ❖ **SEBRÎ BOTANÎ**
8	Term ❖ **FERHAD SHAKELY** Werger: **Elîşêr**
23	Çarîn çarenûsek ❖ **H. KOVAN BAQÎ**
24	Şiretên Ahîqar ❖ Werger: **HEMÎD KILIÇASLAN**
37	Tol ❖ **ALAN OSMAN**
38	Biranînên min (2) ❖ **REFÎQ HILMÎ** Werger: **ZIYA AVCI**
52	Bigirî hibira pênûsa min ❖ **RÊNAS JIYAN**
53	Hevind ❖ **CELADET ALÎ BEDIR-XAN**
71	Name ❖ **ARJEN ARÎ**
72	Felsefe û edebiyat ❖ **N. ZAXURANÎ**
80	Xumam ❖ **CEMÎL DENLÎ**
81	Olof Palme (3) ❖ **MIHEMED DEHSIWAR**
86	Ma dibêjin mirî ❖ **EDIP CANSEVER** Werger: **ABIDÎN**
90	Sîwan ❖ **GUY de MAUPASSANT** Werger: **SERDAR ROŞAN**
98	Şiroveya Dîwana Melayê Cizîrî ❖ **MELE EHMEDÊ ZIVINGÎ**
	Werger: **EMÎN NAROZÎ**
105	Di romanê de xeyal û taswîr ❖ **DILBIXWÎN DARA**
109	**XELATA NOBEL YA EDEBIYATÊ**
110	Sê şev û sê roj ❖ **LALEŞ QASO**
116	Mêrxasiya Mûso ❖ **ŞEREFXAN CIZÎRÎ**
130	Şerefnameya bi kurmancî û bîra milî ❖ **ROJEN BARNAS**
135	**DANASÎNA KITÊBAN**

Sebrî Botanî xwe dida ber hevdemên xwe û xwe ji wan bişanstir didît. Lê li ber wan diket, li ber şîret û daxwazên wan diket, li ber armanc û hêviyên wan yên pêşerojê diket, li ber tehb û keda wan diket û digot: "Ez hê jî fêhm nakim bê çima kurd bi zimanê xwe naxwînin û nanivîsînin, çima xortên kurdan mîrasa rewşenbîrên xwe nadomînin, bi zimanê serdestên xwe dipeyivin û nikarin xwe ji çand û toreya serdestên xwe rizgar bikin?" Wî ev yeka ha dişiband vîrusekê û ji bo kuştina vê vîrusê jî hewcedarî bi pispor û operatorên baş didît.

Apê Sebrî kalekî xortane, xortekî xwedî tecrube, tecrubeyên bi dîrokeke nenivîsandî ve xemilandî bû. Ew gurekî xwendinê bû. Rahişta kîjan kitêbê heta ku xelas nekira dev jê bernedida. Gava mêvanê min bû me nivînê wî li kitêbxaneyê danî bû. Ez û ew li kitêbxaneyê rûdiniştin û me carinan heta destê sibehê sohbet û devjenkî dikir. Ger em êvarî li ser kitêbekê bipeyiviyana û em wê şevê hebekî zû razana, dotira rojê sibehê zû apê Sebrî ew kitêb xelas kiribû û bi min re li ser naveroka wê dipeyivî. Ger ji kitêbê û zimanê wê hez kiriba, di nava her sohbetê de behsa xweşiya wê kitibê dikir; na, heger jê hez nekiriba, ew dida ber pêla rexneyan.

Ew derwêşekî ziman û edebiyata kurdî bû. Li derekê çirûskek pêketa, ew çirûsk di dilê wî de dibû tîrêjên xurt û pê giyanê wî şa û geş dikir. Wî her rêzeke bi kurdî mîna rêzên Quranê pîroz didît, her kitêbeke bi kurdî li ba wî mîna Quranekê bû. Li gora gotina wî ew ji sala 1944an ve di nava çalakiya nivîsandinê de bû û ji wê salê ve şiîr jî bûbû şirîkê jiyana wî.

Ji xwe jiyana wî bi xwe bûbû şiîr, bûbû roman; lê şiîr û romanên bi trajediyan ve mişt... Ew ketibû şeran, di serîhildanan de cih girtibû, derketibû serê çiyan, hatibû girtin, îşkence dîtibû, birçî mabû; lê tu tişt bi qasî jiyana biyanîstanê bi wî zehmet nehatibû, tu tiştî bi qasî jiyana koçberiyê ew neêşandibû. Loma ew pir diltenik bûbû. Dilê wî yê tenik hew li ber xwe da û wî mîna bi sedan rewşenbîrên kurdan, ji welatê xwe dûr, li biyanîstanê serê xwe danî.

Mîna ku wî bi vê yekê dizanîbû, loma gava ew mêvanê min bû, wî xwe dixist şûna Celadet Bedir-Xan, Memduh Selîm, Kamran Bedir-Xan, Îhsan Nûrî, Cegerxwîn, Nûredîn Zaza û gelek rewşenbîrên din û gava trajediya wan bi bîr dianî, gava behsa wan dikir, xwe nedigirt, girî diket qirikê û mîna zarokekî dikir îskînî.

Niha, gava ez Sebrî Botanî bi bîr tînim, gava behsa wî dibe, ez xwe nagirim, girî dikeve qirika min.

Bi hêviya ku wê sala nû me ji girî, trajedî û koçberiyê û rizgar bike, ez nûsala we ji dil pîroz dikim...

SEBRÎ BOTANÎ (1927-1988)

PEYMAN

Soz bit sozê naşkênim
Her bimînim rastperwer
Ger laşê min seranser
Pirt pirt bikin bi xencer
Evîndarê Gulê me
Bi can û bîr û bawer
Jana evîna Gulê
Girtiye can û ceger
Şox û şepalê dilber
Destê çepel maye li ser
Pir fihêt e ji bo min
Ger nestînim Gula zer.

SEBRÎ BOTANÎ

TERM

FERHAD SHAKELY

Ji zîndana tenhayiyê heta îşareta çav
Deşta bêkenar ya bêdengiyê
Befr girtiye.
Bi vê şevîniyê
Hawarek weke loriyan deng dide
Hawara bendiyekî tik û tenê ye.

Ew çend rojên destpêkî baştir bû, lê ji serê vê sibê pê ve termê bavê min bîhn girtiye. Gelek nexweş e, gelek zehmet e ez bi vî awayî behsa bavê xwe bikim, behsa termê wî bikim, lê ez çi bikim, wiha ye. Niha ew termek e bîhn jî girtiye. Bîhna wî ne ji wan e mirov xwe lê neban bike û guhê xwe nedê, bîhneke tûj û giran e, ez wisan hîs dikim genî bûye, di nav demar, rah û masûlkeyên min de jî belav dibe. Ez bawer dikim ji kesekî din re ev bîhna han gelek girantir e, gelek nexweştir e. Ji bo ku termê bavê min e, ez nikarim, ez newêrim, ji dil bêjim, bîhna wî wiha ye. Ji bilî vê jî ez naçar im bi vê bîhnê re, bi vî termê re bijîm, lê kesekî din, dikare jê dûr bikeve û xwe jê rizgar bike. Kesek nayê xwe bi zorî bi bîhneke wiha gêj û mêj bike.

Di destpêkê de her tenê termek bû, termekî hişk û req, ku çiqas diçû girantir dibû û hilgirtina wî zehmet dibû. Wî ez gelek aciz kirim, mirina min hat ber çavê min, lê çi hal be min ew gihand vir, min ew gihand vî ciyî han. Êê ji niha şûn ve ez ê çi bikim. Çi li wî bikim û çi li xwe bikim!!

Ew êvara em ketin rê, bavê min xurt û sax bû. Qet nîşana nexweşiyekê û aciziyekê pê ve diyar nebû. Bi xwe hîs bi tiştekî ne dikir û min jî tiştek jê dernexist. Ez nizanim ji bo çi pê xweş bû ji êvarê ve bikeve rê. Min hez dikir em beyaneke zû derkevin û em roja xwe ya yekê dirêj bikin û em çend qonaxan bi-

meşin. Wî bi awakî din lê nêrîbû. Plana xwe bi awakî din çêkiribû. Wî dixwest em roja yekê zêde aciz nebin. Em êvarekê bikevin rê û piştî şeş-heft seetan bigihîjin şikevtê. Ew şeva xwe li wir derbas bikin. Wî vê roja yekê ji bo xwe lê xweş kirin, ji bo xweamadekirinê danîbû, ji bo ku ling û piyên me nerm bin û di hemû warekî de em xwe ji bo wê riya dûr û dirêj amade bikin. Vêca bi rastî baş jî hesêb kiribû, çunkî eger me wiha nekiribûya, eger me wekî min lê binêrîbûya, me wisan bikiribûya, em difewitîn. Hê roja yekê em ê bi temamî aciz bûyina û dê wê riyê çavê me bitirsandiya. Lê nêrîna wî ew bû, ku em roja yekê xwe bi tu awayî nêzîkî acizî û zehmetiyê nakin, em li dijî wê riya dirêj û zehmet ranebin, tenê em ê xwe biceribînin û çav, dest, pê û pişta xwe, hemû ruhê xwe hîn bikin û em ê xwe ji bo roja pişt re û ji bo rojên bên re amade bikin.

Ev jî, ev fikrên han jî feyde nedan me, em cardin tê de çûn. Cardin hemû tiştên me xera bû. Di rastiya xwe de ew bi xwe tê de çû, ne ez. Ew yeka nediket û nehatibû bîra yek ji me, qewimî. Min bîra hemû tiştî kiribûya lê bîra mirinê, mirina bavê xwe, nekiribû. Ez dibêjim ew tê de çû, lê bi rastî yê tê de çûyî ez im, ne ew e. Ew mir û rizgar bû, lê yê çiqas barê giran ê vê dinê heye li ser milan e, ez im. Ew ez im ku serê dinê lê hatiye hev û ez nizanim ez ê çi bikim. Cihêtiyeke şiklî ew e ku ew miriye û ez sax im, lê sed xwezî bi wî, sed xwezî bi hemû miriyan, qet nebe carek e, dimirin û temam. Ez jî nebixêra ruhê xwe sax im û dijîm, lê tu hêviyek di dilê me de tune, ez tu ronahiyê ji tu milekî ve nabînim û nayê dîtin.

Bavê min gelek zû mir. Min bawer nedikir her wiha zû mirin bîhnê lê biçikîne Ez behsa temenê wî nakim. Ez behsa wê dikim ku gelek zû ji taqet û qudûm ket û temam bû. Ji temen têra xwe xwedî temen bû. Ew di ser şêstî re bû. Germî û sermiya jiyanê gelek dîtibû. Vê carê gelekî li ber xwe neda. Roja me ya pêncan bû. Bi şev bavê min mir. Eger ew şev bimaya û bigihîştiya sibê, me pê diavêt roja şeşan, lê ew wê şevê temam bû. Mirina wî ji nişka ve bû. Rojên destpêkî gelek baş bû, gelek jî gurr bû. Tenê roja dawiyê, roja pêncan, westiyayî dixuya. Min hîs kir wekî beriyê gav navêje û pêş nakeve. Car caran radiwesta û bîhneke baş dida û vêca dikeve rê. Ez jî ji ber dilê wî pêş nediketim, min nedixwest hîs bike ku ez pê hesiyame ew betiliye. Min jî xwe paş dixist û gavên xwe girantir dikirin. Êvareke dereng bû me da newaleke kûr. Sorayî di asoyê rojavayê de nemabû. Êdî dibû em rawestin, dibû em çavê xwe li ciyekî wisan bigerînin ku em bikarin şeva xwe tê de bibin serî. Roja borî jî her me wisan kiribû. Ew êvar bavê min ne wek carên din bû, rengê wî têk çûbû. Dema ku em li ber kendalekî rûniştin nefeseke kûr kêşa û tiştek negot, min

dizanîbû jan û xemeke zêde û mezin di dil û hinavê wî de peng xwariye, lê ew ji wan nebû zebûnî û bêdesthilatî bi rûçikê xwe bide xuyakirin. Ez gelek pê ketim ku pariyek nan bixwe, qemçek av vexwe. Tiştek nexwest. Ji min re got, tu nanê xwe bixwe, ez niha tiştekî naxwim. Negihîşr sibê. Her eynê wê şevê û eynî li wî ciyî mir. Mirina wî jî gelek ecêb bû. Min kesekî nedîtibû wiha bimre.

Ev çar roj in ku ez bi termê bavê xwe re dijîm. Îro, vê êvara han, ev şeva han çar rojên temam e. Lê her tenê Xwedê pê dizane ew çi çar roj bûn. Ya hatiye serê min ne ji wan e mirov bikare neqil bike û ne ji wan e behsa wê bê kirin.

Eger min bizanibûya dê ev yek bê serê me û ez ê van rojan bibînim, min ev rê ne dida ber xwe û min ne xwe û ne jî bavê xwe tûşî van hemû bedbextî û malwêraniyê nedikir. Êê dê min çawan zanîbûya, ez ne falavêj im û ne jî xeybzan im. Min digot ku dê deh–panzdeh roj bikêşe û em ê bi xweşî bigihîjin qonaxa xwe. Bi rastî bavê min ji min zêdetir hez dikir. Her bi xwe vê riyê helbijart. Ez bi fermanderiya bavê xwe perwerde bûbûm. Ez ji gotinên wî dernediketim, ji min re bigotiya here ser wê bilindahiyê xwe bavêje xwarê, min xwe diavêt. Eger min hez ji vê hatinê nekiribûya, min dikarîbû ez wî bi awakî tê bigihînim, lê li min xweş hatibû, ji ber vê min tu gotin di pêşberî gotinên bavê xwe nekirin.

Her şeva yekê dema ku me berê xwe da şikevtê, min hîs kir ku rewşa bavê min ne wek berê ye, dev û zimanê wî guherîne û bi awakî din bi min re diaxive. Berî niha em tenê kur û bav bûn, kur û bavekî ku her çend em gelek nêzîkî hevûdu jî bûn, lê cardin sînorek di navbera me de dima, sînorek ku ne min dikarîbû ez jê derbas bibim û ne wî dixwest jê bibore. Niha, wekî mirov bêje bavê min guh nedida wî sînorî. Min wekî dostekî dihesiband û pirs jê dikir. Min yekser wisan hesiband ku dixwaze bi min bide fehm kirin ku niha êdî em du hevalên seferî ne. Em du rêwî ne û dibê em xweşî û nexweşiyên xwe li hev parve bikin. Ay bavo can! Bila em ne pênc rojan, bila pênc salan bi hev re di rêwîtiyê de bûna. Bila çi zehmet û serêşî hene para min biketina tenê tu nemiribûya. Niha xemên min ne yek didu ne, li milekî derdê herî giran ê mirina bavê min, li milekî din jî bavê min, termê bavê min, bûye barekî giran û ketiye ser milê min. Rizgariya min jî jê tune. Ez ê çi lê bikim, ma qet dibe ez her wiha wî di vê çolê de di cih de bihêlim, ez ê ji kê re di cih de bihêlim û piştî çi?! Êdî rewş ne welê ye ku bi poşmanbûnê ji vî derdî re çareyek bê dîtin. Eger roja rêwîtiya me ya yekê, min bizanîbûya dê ev yek bê serê me, em ê gelek bi hêsanî vegeriyana, ji ber ku em hê nêzîk bûn û dûr neketibûn.

Lê niha vaye em neh roj in di rê de ne û em gelek dûr ketine. Em neh roj

in di rê de ne! Belê rast e, neh roj in, lê ne riya neh qonax rê ye, çunkî tenê ew pênc rojên em bi hev re bûn, hemû rojê, em riya qonaxek rê dimeşiyan. Em ewqas rê dimeşiyan, ku mirovekî dikarîbû rojekê bimeşe. Lê ji wê roja bavê min miriye heta niha min nekarîbû ez ewqas bimeşim. Dema ku em bi hev re bûn, em baş dimeşiyan û rê li ber me diçû, lê niha ew tenê bi min nabe, çunkî ez tenê me. Eger em bêjin ez ji ber tenêtiya xwe nikarim baş bimeşim, îhtîmal e ew ne rast be; li milekî, dema ku mirov bi tenê be, zilamekî tenê bi serê xwe be, siviktir e û dibê baştir bimeşe û paş de nemîne, li milekî din jî ez ne tenê me. Niha jî ez û bavê xwe bi hev re ne, her wekê roja yekê û ew pênc rojên em bi hev re dimeşiyan, lê niha êdî bavê min ne xwe bi xwe ye, belko termê wî ye, termekî ku bîhn girtiye û dibê ez wî hilgirim heta em bigihîjin şûnewarekî, ciyekî. Vaye çar roj in ez û ev termê han di rê de ne, lê ew riya em van çar rojan meşiyane, ne riya çar qonax rê ye. Îhtîmal e em tev bi ser hev riya qonaxek rê meşiyabin. Na. Yê ku dimeşe ez im, ne bavê min e. Ew êdî termeke e û nikare bimeşe. Termek e û bîhn jî girtiye. Lê dibê hem ez bi xwe bimeşim, û hem termê bavê xwe jî hilgirim û gav bi gav ji vî cihî veguhêzim cihekî din.

Roja yekê hindik mabû ku ez bêhêvî bim û teslîm bim, ez gelek westiyabûm, ez nizanim çawan bû ez bi ser ketim! Ez wa bizanim her evînî û siyaneta min a ji bavê min re hat hawara min, hekene ez ketibûm, lê çi heye ez rojên pişt re baştir bûm. Ew şeva bavê min mir, li serê sibê serê dinya min li min hat hev. Ez bi şev raneketibûm, yek saniye xew çiye neketibû çavên min. Ez li pêşmiqabilê termê bavê xwe bûbûm reben û pepûk. Ez nav û navan re digiriyam û hinek car jî min dixwest serê min rehet bibe ku ez bikaribim bifikirim. Ne dibû. Min nedikariya ez tiştekî bikim. Ez bê hîs û kerr bibûm. Ez perîşan bibûm. Min nedikarî ez bîra raketinê jî bikim, xewa çi. Min çawan dikarîbû ez di wê newal û kendalê de, di wê çolê de, li tenişte termekî, ew jî termê bavê min, xewa min bê. Ez çaverê bûm roj derkeve. Min digot ku eger roj derkeve, dê êdî hemû tişt hêsantir be. Min wisan dizanibû her ew roj tenê ye û bes. Ez dikarim bi rojekê xwe bigihînim ciyekî, yan bavê xwe bigihînim ciyekî û bi awakî çareseriyekê jê re bibînim, ji termê re.

Min wê şevê bi hezar halan derxist sibê, şeveke dûr û dirêj, şeveke tarî, şeveke tijî xem, rûndik û girîn. Hinek car min wisan dizanî agir ketiye dilê min, hinavê min, qirika min. Car caran ez bi kul û dil digiriyam. Ez ji bavê xwe re digiriyam. Li ser termê wî digiriyam. Girîna min ne tenê ji ber ku ew bavê min bû, ji cih û awayê mirina wî re bû. Îhtîmal e eger li mal bimiriya, li ser ciyê xwe, li ser nivînê xwe bimiriya, bi vî awayî eziyet nedida min. Ku di wê çolê de û di wê şeva tarî de, min bavê xwe bi

bîr dianî, min termê wî bi bîr dianî, min bêkesî û bedbextiyê bi bîr dianî, kiziniya janeke germ û tûj ji hinavê min dihat xwarê. Hawar ji min bilind dibû û ez bi kul digiriyam. Ez demek baş digiriyam. Piştre hêdî hêdî girîna min disekinî û ez hêmin dibûm. Wî wextî min dixwest ez bifikirim, min dixwest ez bifikirim ka ez ê sibê çi bikim, min nedikarî, nedibû. Sibe hat. Ew sibeya ez bêsebir li hêviyê bûm û min dizanîbû her bi hatina wê dê deriyek li min vebe, hat. Lê gelek dereng hat.

Taze şefeqê avêtibû, berê hilatina rojê, min li rûyê bavê xwe nêrî, min niha êdî baştir û zelaltir ew didît. Kizîn ji cergê min hat, careke din girînê serê dilê min girt, girîneke ji carên din kûrtir, ji carên din germtir, gelek germtir. Rûyê wî ji zebûniyê, ji bêpariyê û ji bêdesthilatiyê tijî bû. Ji wî jî bê desthilattir, ji wê jî zebûntir ez bi xwe bûm. Em herdu jî bêkes û bêdesthilat bûn. Her wisan ez nû têgihîştibûm ku mirina bavê min çi li min dike; liser rojên min ên niha û li ser dahatiya min jî. Min ew şeva xwe ya dirêj li pêşberî û li pêşberî term bir serî, bêyî bi wî awayî bîr lê bikim. Min dizanîbû bavê min miriye, lê cardin wisan dihat pêş çavên min, wekî bêjin tiştekî wisan neguherîbe. Ew her li ciyê xwe bû, ew ciyê êvarê ku me şeva xwe tê de derbas kir. Ew êvarê ji bo bîhvedanê li wir rûniştibû, ji bo şeva xwe bibe serî, niha jî her li wî ciyî, di şûna xwe de, raketibû. Lê niha bi awakî din bû. Min dizanî êdî bûye roj û dibê em biçin, dibê ez termê bavê xwe hilgirim, bibim û em biçin ciyekî din.

Dema ku êvarê me berê xwe da vî ciyî, min dizanî ew gelek westiyaye. Her bi zû ji bo raketinê ciyê xwe xweş kir. Ji raketinê re! Mimkun e ji bo mitinê ciyê xwe xweş kiribû. Mimkun e pekiya bû dilê wî û wî jî xwe ji mirinê re amade kiribe. Min hez dikir ew biaxive, lê min dizanî ji ber westandinê lê xweş e bîhna xwe vede. Yek û dû caran serê xwe li vî milî û li wî milî zivirand. Gelek rehet nefes distand, gelek li ser xwe bû, gelek bêdeng bû. Carekê bangî min kir, bi navê min bangî min kir:

– Belê, bavo can.

– Tu çi dikî...?!

Min dikir ku ez bersîva wî bidim, min bala xwe dayê ew destê ku di dema pirsa xwe de hinek bilind kiribû, nizm bû û ket tenişta wî. Ez ber bi wî ve çûm. Min baş bala xwe da ser û çavên wî, min li singê wî nêrî ka gelo di dema nefes sitadinê de radibe û rûdine yan na?! Bavê min miribû. Bê hîs, bê deng û bê hereket. Mimkun e eger yekî din di ciyê min de bûya, bawer nedikir, nedixwest bawer bike, lê ez yekser tê gihîştim, her yekser min zanîbû ku ew miriye. Bi hemû tiştî ve diyar bû ku miriye. Ew ji wê nebû ku ez ber bi şaşiyê ve bibim, yan şikek ji min re çêke.

Ji wê rojê, ji wê seetê şûn de tiştek di dilê min de bû girê; gotina wî ya dawiyê ku guhê min lê bû, ji pirsa dawiyê,

mebesta wî çi bû? Gelo wî dipirsî, di dema pirsa xwe de, ez bi çi ve mijûl bûm û min çi dikir, an mehesta wî ew bû ji wir şûn de, ji bo dahatî û ji ho pêşerojê, ez çi bikim û niyeta min ew e ez çi bikim!!

Bavê min bi vî awayî bû. Berî jî wisan bû. Gelek car gotinek digot, min nedizanî mebesta wî çî ye. Gotin bi awakî wisan digot ku mirov dikarî bi çend awayan tehlîl bike. Piştre qasek şûn de, yan ez hêdî hêdî bi mebesta gotina wî digihîştim, an bi xwe cardin bi gotineke din û bi awakî din ez tê digihandim, lê ev car êdî ne wisan e. Êdî ew tune ku min têbigihîne. Ez jî heta roja bimrim, ez ê di dilê xwe de bibim û bînim û bi hemû awayî tehlîl bikim. Feydeya wê jî tune. Eger ez rast jî tehlîl bikim, êdî ew nemaye ku heta dilê min xweş bike ku ez baş tê gihiştime yan na.

Bêyî ez bifikirim, her eynê wê beyanê, min biryar da ez bimeşim; termê bavê xwe hilgirim û bimeşim. Min dixwest herçî hê zû ye ez ji wê newal û kendalê derkevim û bikevim ser riya xwe û bimeşim. Min destê xwe avêt termê bavê xwe û ew hilgirt, min ew bi himbêzkî hilgirt. Gelek giran nebû. Ez hêdî hêdî bi çêle û çepên newalêkê ve derketim jorê. Li jorê deşteke fireh, hişk û rast û rewan hebû, riyeke pahn a ax li rexê newalê re derbas dibû. Min bi yek bîhnî term hilgirt û heta ez negihiştim ser rê min ew danenî erdê. Lê nefes li min çikiyabû. Min termê bavê xwe li wir hêdî hêdî danî ser wê erda hişk û ez bi xwe jî li tenişta wî rûniştim. Ez di dilê xwe de ketim fikra hezar û yek hîran. Baş e ez ê niha berê xwe hidim ku, ez ber bi kîjan riyê ve biçim. Di destpêkî de em ber hi kîjan riyê ve diçûn, niha jî her cardin ez ber bi wê riyê ve bimeşim an ez di paş de vegerim? Gelek li min ecêb bû ku berî, beriya ez term hilgirim û ji kendêl derkevim çawan ez nefikirîbûm. Bêyî ez bizanim ez ber bi ku ve diçim, min ew term ji bo çi hilgirtibû.

Min nedizanî ez berê xwe hidim kîjan milî, ez vegerim, ew riya ku em pê de hatine, ez di paş de vegerim, an ez her dewam bikim û bimeşim. Di destpêkî de dema ku me dest bi meşa xwe kir, em ber bi vî milî ve diçûn. Lê wî wextî ez û bavê xwe bi hev re bûn. Wî ev rê hilbijartibû. Bi xwe gotibû ein ê ber bi vî milî ve bimeşin. Niha bavê min miribû, nedikarî riyekê dayne ber min, ne dikarî bêje dê tu wiha bikî. Niha dibû ez bi xwe biryar bidim. Biryara yekê ya piştî mirina bavê xwe bidim û wî bi cih bikim. Ev ji min re ne hêsan bû, ez ku bi fermanên bavê xwe perwerde bûbûm, êdî ji nişka ve kesek tunebû ez guhê xwe bidimê û bi gotina wî bikim. Êdî dibû ez bi xwe biryar bidim û bi xwe jî bi cih bikim. Êdî ji nişka ve dibû ez bi xwe rê bibînim. Ez fikirîm ku di paş de vegerim, her bi eynê riyê re ku em hatibûn, bi wî awayî jî ez paş de vegerim, em vegerin; ez û bavê xwe çawan hatibûn, bi wî awayî jî vegeriyana,

her eynê bi wê riyê re, lê vê carê dibû tenê ez rê bibirim, çunkî bavê min miribû, êdî niha termek bû, dibû bê hilgirtin û ciyê wî bê guhertin. Min dizanî eger ez bi wê riyê re vegerim, pênc roj rê li pêşiya min e. Lê ew pênc rojên ku em herdu meşiyabûn, ez û bavê xwe, em meşiyabûn, niha dibû, ez termê bavê xwe jî hilgirim. Ne tenê pênc roj, ez panzdeh rojan jî nedigihîştim ew ciyê ku em jê hatibûn. Vêca çima ez ê vegerim?! Bavê min bi xwe ev riya han hilbijartibû, bi xwe dixwest em bi vê riyê re bimeşin, niha jî dibê ez li gor wî bikim. Ez ê her bimeşim. Ez nizanim divê ez çiqas bimeşim, dê ji min re û ji me re çiqas bidomîne. Min nedizanî em ê bigihîjin ku, divê em bigihîjin ku; lê dibû em bimeşin, ji vir dûr bikevin, dibû ez bigihîjim ciyekî, bavê xwe, termê bavê xwe, bigihînim ciyekî.

Min termê xwe hilgirt û ez ketim rê. Cardin min himbêzkî hilgirtibû. Min herdu destên xwe li navtenga wî alandibû, ser û milê bavê min diket ser milê min ê rastê. Bi vî awayî meş rehet nebû. Gelek car bêyî ez ber pê xwe bibînim ez dimeşiyam. Baş bû ku rê rast bû, tirsa min a ketinê tunebû. Min nedikarî ez bi vî awayî bidomînim. Bavê min zêde giran nebû, termê bavê min ewqas giran nebû, lê cardin ez diwestiyam, dibû ez wî car caran daynim erdê û bîhneke baş bidim, piştre ji nû ve hilgirim û bikevim rê. Heta nîvroyê û heta qasek piştî nîvroyê jî bi vî awayî ez di rê de bûm, ez qasek dimeşiyam û piştre min termê bavê xwe didanî erdê û bîhneke baş dida. Min dixwest bi van bihînvedanan hêz û taqetek bê ber min û cardin bikevim rê... Lê piştî nîvroyê, êdî taqeta min nemabû; bêxewiya şeva borî, birçîtî, girîn û xem û hilgirtina termekî, termê bavê xwe. Min dizanî ku ez dikim êdî ji çeng û baskan bikevim, ji herdu ejniyên çokên min ji ber arhanê jê tîr dibarîn. Ez gêj dibûm û car caran ku piştî bîhnvedanê min dixwest ez rabim piyan, çavên min reş dibûn. Di dema meşê de jî hinek caran ez nîvruhî dibûm. Min dizanî nabe ez bi vî awayî bidomînim, ez nikarim bi vî awayî bidomînim, dibê ez li ciyekî rawestim û ji vê zêdetir neçim. Dibû ez rakevim û bîhneke baş bidim, ji bo ku ez xwe ji rojên bên re amade bikim. Ne dibû ez hema bi yekcarî rawestim û term daynim erdê, dibû ez bigihîjim ciyekî, penayek, bikarim şeva xwe lê derbas bikim. Li wan nêzîkahiyan ne newal û ne jî kendalek hebû. Tenê li dûr, girek, girekî biçûk dihat dîtin. Dibû ez bigihîjim wir, termê bavê xwe bigihînim wir û vê şeva xwe li wir derbas bikim. Lê heta ez gihîştim wir û heta ez hilatim jorê, ruhê min ji pozê min hat xwarê û min hezar car daxwaz û xweziya mirinê kir. Min hêzir dikir ku ez ê zû bigihîjim wir û piştre ez ê baş bîhna xwe vedim; lê çi heye ez êvareke dereng gihîştim ber pêşkên wî girî, serkevtina wê ji tevan zêdetir ez westandim. Gir ewqas bilind

nebû, lê bi termekî ve min nedikarî ez bi ser bikevim. Dibû ez bi awakî din wî hilgirim. Ji beyana sibê ve bû ku ez ketibûm rê û min term bi himbêzkî hilgirtibû. Niha ku min dixwest ez derkevim jorê, giraniya termê bi awakî wisan diket ser milê min ku ber bi jêr, ji jêr ve min pal dida ber. Eger min zêde hewil nadeya min dikariya ez bikevim xwarê. Min vê carê ew pişt kir. Di temamê jiyana xwe de cara yekê bû ez bavê xwe li pişta xwe dikim. Gelekî nexweş bû, gelekî zehmet bû. Nayê bîra min ku min bavê xwe di saxiya wî de pişt kiribe. Ez dizanim, min kal û pîr û zarokên biçûk, ji bo derbaskirina ji av û çeman li pişta xwe kiribûn. Ev li ba min ecêb û zehmet nebû, lê çi heye niha hilgirtina termê bavê min li min gelek giran dihat. Xwezî min bavê xwe bi salan bi zindî bidaya pişta xwe. Lê ez naçar nebûma di vê kurteriya han de termê wî bi vî awayî hilgirim.

Li serê gir, yek-du komên ji keviran hebûn, kevirên biçûk û mezin komê serhev kiribûn û tenîştê wan çal bû, erd bi awayî goreke teng, wekî sengerekê hatibû kûr kirin. Li gor min ew ji bo çeberan bi xwe hatibûn çêkirin, lê ne çeperên şer, çeperên nêçîrê, bi vî awayî ku nêçîrwan di wê çalê de xwe biveşêre û lûleya tivinga xwe têke nav keviran, an deyne ser keviran, nêçîrê bike. Bêyî ez bifikirim min termê bavê xwe danî nav çalekê. Mimkun e ji ber ew çal wekî goran hatibû kolandin, gor dianî bîra mirov. Min nedikarî ez li rexê termê bavê xwe rakevim. Gelek xewa min dihat, ez gelek westiyabûm. Min dizanî dibê ez baş rakevim, toleya bexewiya şeva borî û aciziya îro vekim. Ez rabûm û çûm û min xwe li rexê koma keviran berda erdê. Min hîs dikir ku min bavê xwe tenê hiştiye. Min wisan dizanî ku ew koma keviran sînorek e ketiye navbera nin û bavê min. Li gor min wisan bû ku bi vê dûrketinê ew rêz û evîna min a li hemberî bavê min kêm bûye. Lê dibû ez rakevim, dibû ez baş rakevim, ji bo ku ez sibê baş bimeşim, ji bo ku rojekê zûtir termê bavê xwe bigihînim ciyekî.

Dema ku beyana sibê ez ji xew hişyar bûm, tirseke ecêb ez girtim, tirseke bê mîsal, temamê bedena min dileriziya. Min çawan karîbû, min çawan wêriyabû wî termî, termê bavê xwe, wisan bi tenê, di wê çolê de, di cih de bihêlim? Çawan dilê min razî bûbû?! Wisan dixuyê ji ber westandinê min melheza tiştekî nekiribû, baş e eger dirindek, canawarek, termê wî bixwariya, yan perçek jê vekiriya, dê niha min çi bikiriya! Wê çaxê dibû heta mirinê min li xwe loman bikiriya; lomên kêmhişiyê û kêmjîriya xwe bikim. Tiştek bi termê bavê min nehatibû, lê bi bîranîn, bibîranîna wê ku îhtîmal bû tiştek lê bihatiya, ji serî heta piyên min ez dilerizandim. Hinek mûrî (mûristang) li ser term bûn, li ser kincê bavê min diçûn û dihatin, ew gelek bi hişyarî diçûn, car caran jî diseki-

nîn, wekî tu bêjî bîhna xwe vedidan û pişt re cardin diketin rê. Min li rûyê bavê xwe nêrî, min guherînek tê de nedît. Li gor min hinek, gelek kêm, ji berê mortir dihat xuyakirin.

Wê rojê ez qederekî meşiyam. Ez nizanim ez çend seet û çend qonaxan meşiyam. Lê ji bo ku ez newestiyabûm û şeva beriyê ez baş raketibûm û min bihneke baş dabû, ez rehettir dimeşiyam û term hêsantir dihat hilgirtin. Diyar e ez seranserê wê rojê wisan nebûm; ez tenê danê sibê gurtir bûm û pêwistiya min zêde bi rûniştinê û bîhnvedanê tunebû. Piştî nîvroyê min hîs kir ku navmilên min û baskên destê min diêşin, pişta min, piştmaziya min eziyetê didin min. Lê cardin ez nesekinîm, heta dereng, heta êvareke dereng di rê de bûm. Diyar bû ku ez ji ciyê xwe yê do gelek dûr ketibûm, çunkî ev ciyê han bi dar û av bû, hêşîntir bû. Giya, tewrî û deviyên biçûk li herdu milên rê hebûn û çiqas diçû zêdetir jî dibûn. Bi eksê do, îro qet bîhna min jî teng nebû. Do car caran min xwe bi xwe fikra bavê xwe dikir û li jiyana, li bêçaretiya û bêkesiya bavê xwe dikir, kelên girînê dihatin min û rûndik ji çavên min dihatin xwarê, lê çi heye wisan dixuya ku îro ew hemû ji bîra min çûbûn; ne girîna min dihat, ne gunehê min bi min û ne jî bi bavê min dihat û ne dilê min tijî dibû. Heta min hîs dikir ku ew tirs û sewma termê bavê min a do hebû, îro nemaye... Dema ku ez ji bo bêhnvedanê rûdiniştim min term bê xem didanî erdê, bêyî wekî do, gelek lê hişyar bim û guh lê bim ez çawan wî didanim erdê.

Roja sisiyan min bêyî gotin, biryar da ku êdî ez wî hilnegirim. Şev sar bû. Ez çend car ji ber sermayê hişyar bûm. Min xwe baş pêça bû, lê cardin jî ez dicemidîm. Serê sibê hemû bedena min diêşiya. Min dizanî ku êdî ez nikarim termê bavê xwe hilgirim. Dibû ez riyeke din bibînim. Dibû bi çi awayî dibe bila bibe gerek e ez wî bigihînim ciyekî, ciyekî dûr, ciyekî ku ji vir gelek dûr be. Yekser min melheze kir ku dibê ez bi çi awayî be tiştekî peyda bikim, tiştekî durust bikim, vî termê daynim ser; darbestek, kaşedarek û bi wî awayî ez dikarim wî di pê xwe de kaş bikim. Min dizanî ku eger ez wiha nekim ez ê li ser destan bimînim û ez nagihim tu ciyî.

Li van nêzîkahiyan tiştek nedihat dîtin ku bi kêr bê ez tiştekî jê çêkim. Lê do serê êvarê, berî ez bigihîjim vir, ez li nava qamîş û daristanekê re derbas bûm. Ew tiştên ji min re lazim in li wir bi dest dikevin, dibê li wir bi dest bikevin. Min nedizanî ez ê çi ji termî bikim. Ji xwe nedibû ez wî ji nû ve hilgirim û riya du seetan paş de vegerim. Eger min bixwestiya jî min nedikarî ez wî li seranserî wê riyê hilgirim. Dibû ez wî di cih de bihêlim. Her eynî li wê çolê, heta ez vegerim di cih de bihêlim. Min nedizanî dê çiqas bikêşe. Qet nebe dê şeş–heft seet lê biçe. Dibû ez van şeş–heft seetan term li vê çolê di cih de

SEBRÎ BOTANÎ JÎ ÇÛ

FIRAT CEWERÎ

Şer dikim, şer naxwazim
Welatê xwe dixwazim

Sebrî Botanî

Min hê di salên xwe yên xortaniyê de navê Sebrî Botanî bihîstibû, lê min tiştekî wî nexwendibû. Min bihîstibû ku ew li başûrê welêt dijî û şiîrên xweş dinivîsîne, lê min şiîrên wî nedîtibûn. Sal di ser hev re buhurîn û ez li Swêdê bi cih bûm. Min li Swêdê hê bêtir navê Sebrî Botanî bihîst. Lê min îcar berhemên wî jî peyda kirin û xwendin. Piştî ku min dest bi weşandina kovara Nûdemê kir, rojekê telefonek ji min re hat. Dengê di telefonê de xwe bi "Sebrî Botanî" da naskirin û dixwest were seredana min. Ji kêfan dilê min di sînga min de hilnedihat. Ez çûm pêşiya wî û min ew anî malê. Ew hefteyekê mêvanê min ma. Hefteyekê peyivî; behsa kurdan, behsa zimanê wan, behsa edebiyata wan kir; behsa serîhildan û serokên kurdan kir; behsa şexsiyetên kurdan kir. Digooot û digot. Carinan ji nişkê ve radiwestiya, çavên xwe berdidan xaleke nediyar, xayiz dibû lê dîsan dihat ser hişê xwe û dewam dikir. Heta tu bibêjî ew kurd bû, kurdîtiya wî ya pak di her gotin û tevgera wî de diyar dibû. Wî gelekî kêfa xwe ji xebatên me re dianî, xwe dilşa hîs dikir û carinan di nav re digot: "Ez bi şans im, va ye min evqas berhemên bi kurdî dîtin, lê ev yeka ha xewna Celadet bû, wî dixwest van xebatan bi çavên xwe bibîne."

bihêlim. Ez gelekî ditirsiyam tiştek bê serî. Çima dibê tiştek bê serî? Ji xwe do êvarê jî ji bo raketinê ez gelek jê dûr ketibûm. Ew jî her di cih de hiştin bû. Heta beyana sibê ne min serek lê da û ne jî agahê min lê hebû.

Min ew di cih de hişt û ez çûm. Ez danê nîvroyê vegeriyam û min darên darbestê bi xwe re anîn. Darên darbesta çi, du darên bi girê yên qahîm û hatibûn rastkirin, li herdu seran û naverasta wê, li çar–pênc ciyan meliyên qamîşan ser hatibûn raxistin û bi şivên nerm pê ve hatibûn girêdan. Dişibiya merdiwenan. Merdiwenek ku lingên wê qasek ji hev dûr bin. Min piştîniya bavê xwe ji pişta wî vekir, feyda wê hebû. Min paltoyê wî derxist û term danî ser darbestê. Min palto bi awakî wisan li ser raxist ku ser, çav û rûyê wî bigre, pişt re min bi piştîniyê baş bi darbestê ve girê da û îşk jî da. Min ewqas îşk dabû, term bi darê ve bûbû yek perçe. Êdî ez dilgerm bûm ku ez ê bikarim di pê xwe de kaş bikim. Min tenê dikarî ez serê darên darbestê bigrim, ji erdê bilind bikim û kaş bikim. Serê bavê min li aliyê serê merdiwenê bû, herdu piyên wî jî li aliyê herdu piyên merdiwenê bûn. Eger min bi vî awayî di pê xwe de kaş bikiriya, tenê herdu piyên darbestê bi erdê re kaş dibûn. Piştî bihînvedaneke baş ez ketim rê û min term û darbest bi hev re di pê xwe de kaş kirin. Dema ku herdu lingên darbestê bi erdê re kaş dibûn dengekî gelek nexweş jê dihat. Lê çi dibe bila bibe ji term hilgirtinê gelek xweştir bû, ji ber ku siviktir bû, gelek siviktir jî bû. Hêdî hêdî ez hînê deng û xişiniya daran jî bûm. Car caran ew destê min ê diqerimî, min ew diguherand, bi destê din dikêşa.

Bi vî awayî ez du seetan meşiyam, lê min hîs kir ku nava lepên min digizgizînin. Min term danî erdê, li nava destê xwe nêrî, berboq dabûn. Berboqeke mezin. Min dizanî dê ew min aciz bike. Beriyê hatibû serê min. Dest ku berboq da, bi taybetî eger nava lepên te be, dibê tu karekî pê nekî, hekene giranî dikeve ser û ew diteqîne. Berboq eger beriya gihîştinê biteqe êşeke wisan dide dilê mirov te'rîfa wê ne mimkun e, bi taybetî eger hewa sar lê bide, êdî wekî dil û milakê te wekî bi kêrê bê rewatin bi wî awayî lê tê. Tu çareya min tunebû. Demekê tenê min bi destê çepê kêşa, lê çi heye ew gelek zû qerimî. Min dît ku ev wiha nabe, ez gelek betilîm. Min dest bi fikra çareseriyeke din kir. Dastmaleke min a mezin hebû. Min anî her serek wê bi serê darekî darbestê ve girê da. Vêca min serê xwe tê re kir. Niha ew destmal diket ser singê min. Vê carê di ciyê destan de min darbest bi singê xwe dikêşa. Ev baştir bû. Ji bi destkêşanê baştir bû, ger çend giraniyeke zêde dixist ser singê min û car caran serê daran jî li navmilê min diketin. Qasekê jî ez bi vî awayî meşiyam. Nefesa min çikiya bû. Min gelek zêde xwîdan dabû. Min êdî nedikarî ez ji vê zê-

detir biçim. Nêzîkî avabûna rojê jî bû. Ez sî-çil gavan ji rê dûr ketim û min li ber palekê darbest danî erdê û ez rûniştim. Ez ewqas betilî bûm, bi rûniştinê re xewê ez girtim. Min melheza termî kir, termê bavê min, ez ji darbestê vekim û deynim ser erdê?! Ez ji ber çi jê vekim, ew ne sax e heta ez bêjim dê şev bîhna xwe vede. Her bi darê ve bimîne baştire, ji ber ku bi vî awayî ji sibê re hazir e, pêwîst nake ez careke din bi girêdan û qahîmkirina wî ve mijûl bim. Ez dikarim yekser wî rakêşim û bikevim rê. Min term li wir di cih de hişt û hinekî ji wir wê ve min xwe berda erdê û ez raketim. Min serê sibê hêdî hêdî xwe da hev û xwe hazir kir ku ez termê bavê xwe hilgirim û bikevim rê, lê ez bizdiyam. Du-sê gav mabûn ku ez bigihim ba term, min bîhnek seh kir, bîhneke tûj û giran. Min wisan hîs kir ku sing û gewriya min ji bîna genî tijî bûye. Termê bavê min bîhn girtibû. Gelek nexweş bû, gelek giran bû, ku ez bawer bikim termê bavê min bîhn girtiye. Bîhneke wisan jê dihat min nekarî ez heta ew ciyê ku ez hatibûm pê ve pêş ve biçim, bîhneke wisan nebû ku mirov bikare xwe li ber ragire. Serê min gêj bûbû. Ev çi roj bû ez ketibûmê? Çima dibû ev hemû tişt bên serê min! Ji ber çi min di serî de fikra van tiştan nekiribû? Her eynê ew roja, ew şeva ku bavê min mir, ji ber çi min fikra wê nekir ku ev term e îro be sibê be her dê bîhn bikevê? Term, nabe demeke dirêj li derve bimîne, bi taybetî di vê çolê de û di vê riya dûr û dirêj de ku min dabû ber xwe. Min melheze kiribû, lê nedibû ez termê bavê xwe li vê deşt û çola xalî bihêlim, dibû ez bigihim ciyekî û bigihim avahiyekê. Niha jî li min xerab qewimî bû; beriya ez bigihim ciyekî, beriya ez bigihim avahiyekê, termê bavê min bîhn girtibû. Cardin nabe ez wî li vir di cih de bihêlim û biçim. Dê ez ê çi bikim, ez ê çi bi vî termî bikim! Çi bi vî termî bikim ku bîhn jî girtiye! Taze nabe ez wî wekî do û pêr hilgirim û bikêşim. Lê ji bo çi armancê? Ez ê ku ve biçim, bibim ku! Ez ê heta ku di pê xwe de bikêşim, ez ê heta ku bikarim di pê xwe de bikêşim!

Çiqas diçû bîhna term girantir dibû. Armanca min çi dibe bila bibe, dibê carekê ez xwe li ber vê bîhna han ragirim, ez xwe li hemberî vê bîhnê ragirim, hekene ez nikarim tu karê bikim. Dibê ez bikarim xwe lê nêzîk bikim, heta ku ez bikarim çareyekê lê bikim. Min piştîniya xwe ji pişta xwe vekir û serekê wê bi darbestê ve girê da. Ev êdî çareseriya dawiyê bû. Min dest bi kêşanê kir, lê min çiqas dikarî ez jê dûr disekinîm. Min dizanî ev bi ser nakeve, çunkî eger ez bi vî awayî bikêşim, dê hemû darbest li ser erdê, li ser rê re kaş bibe. Vêca ew dikare çiqas li ber xwe bide, ez nizanim. Lê min baş dizanî ku bi kêşanê, dê darbest biderize, ji hev û du bikeve û xirduxaşî be. Çareke din jî tunebû, dibû ez wiha bikim, heta ez bigihim ciyekî

baştir, ciyekî ji vir baştir û musaîttir be.

Ez ketim rê û min term û darbest di pê xwe de kêşa. Bi saya piştîniyê ez pênc–şeş gavan jê dûr bûm, feyda vê jî hebû, bîhn her dihat, lê hinek kêmtir bû. Term, îro ji do girantir bû, îhtîmal e ku hemû bi erdê re kaş dibû ji ber wê ye. Deng jî guherî bû, do wextî min dikêşa xişexiş jê dihat, dengê îro wekî teptepê bû.

Min nêzîkî du seetan bi vî awayî dewam kir, min hîs kir ku dengê kêşandinê jî guherî ye; xirexirek jê dihat. Min ji dûr ve li term nêrî, ji ber bîhnê min nedikarî ez nêzîk bibim. Min tiştek fehm nekir. Cardin ez ketim rê. Ez qasekî çûm, ew deng hê jê dihat. Ez sekinîm. Min serê piştîniyê danî erdê û ez ji dûr ve li çarmedorê termî zivirîm; yek ji wan çewên xwarê ku min pê meliyên qamîşê bi darên darbestê ve girê dabû, qetiyabû. Niha herdu piyên bavê min, lib lib, bi erdê re kaş dibûn. Li ser erdê û bi ser rê re, hem şûna serê herdu daran û hem jî herdu piyên bavê min dixuyan. Ev herdu serên vî milî û wî milî yên darên darbestê bûn, yên ortê jî yên piyên bavê min bûn. Min li bavê xwe nêrî, min dît ku tenê ferek sol di piyan de bû, fera din ketibû. Gelo dibû li ku ketibe! Mimkun e hê di destpêkî de, ku xişexişê dest pê kir, ew ketibe. Li ku dibe bila bibe, ez ê êdî taze çi lê bikim; nexo ji vir şûn ve ez ê biçim li pê ferek sol bigerim. Min di dilê xwe de hîs dikir ku ev li hemberî bavê min sivikiyeke, ku bi vî awayî piyên wî yên rût ji derve, bi erdê re kaş dibe. Cardin min serê piştîniyê girt destê xwe û milê riya xwe girt. Pişt re, dema ku ez ji bo bîhnvedanê sekinîm, min dît ku fera solê din jî ketiye. Niha herdu lingên bavê min li ser erdê rût wekî du silqesorên bi herî bûn.

Ji avabûna rojê re gelek nemabû, roj nêzîkî çiyê bûbû, ku darbest ji hevûdu ket. Hemû şax, qamîş û giyayên li ser perçe perçe bûn. Piştînî, piştîniya bavê min ku min pê term bi daran ve girê dabû, sist bûbû. Termê bavê min ketibû erdê. Ev hemû bi carekê li ser hev qewimîn. Êdî ez bi temamî ji hêz û taqet ketim. Min êdî nedikarî ez ji vê zêde biçim, min êdî nedikarî ez term bikêşim, ji ber bîhna wî min nedikarî ez xwe nêzîk bikim. Li milekî ez gelek betilî bûm, min nedikarî ez bifikirim jî. Ez çûm, bîst gav li milê din rê rûniştim. Min nedizanî ez ê çi bikim, ez şeva xwe li vir derbas bikim an qasekî din jî biçim! Ez çawan biçim! Gelo term li ber xwe dide ez wî bê darbest bi pê xwe ve bikêşim! Ev ciyê han ji bo derbaskirina şevê ne musaît bû. Dibû bi çi awayî be, ez qasekî din jî biçim û ji vir dûr bikevim. Qet nebe ez term bigihînim besteciyekî û ji naverasta vê riyê dûr bixim. Lê ya ez ji hemû tiştî zêdetir jê ditirsiyam ev bû; çawan, ez ê ciyê vî termê çawan biguherînim?! Ez wî çawan ji vir dûr bixim?! Ez wî çawan bikêşim?! Min dizanî tu çara wê tune, dibê ez mil bi-

dim ber, karekî giran bikim. Ez li hêviya çi bûm?! Ez hêdî hêdî ber bi termê ve çûm û nêzîkî wî bûm. Dibû ez bîhna xwe bigrim û pozê xwe hişk bişidînim. Eger ez hê ji dûr ve bîhna xwe bigrim ez pê re nagihim bi bîhnekê xwe bigihînim term û dar û qamîşan jê vekim û cardin jê dûr bikevim. Dibû ez hewil bidim çend caran biçim û bêm. Pênc–şeş gav mabûn ez bigihmê, min hişk pozê xwe girt û ber bi wî ve çûm. Cara yekê min destê xwe gihand darekî. Ew gelek rehet hat ber destê min û min ew ji piştîniyê, qamîşê û şivên daran kêşa û ez dûr ketim. Dema ku min destê xwe ji pozê xwe da alîkî û nefes sitand, gewriya min tijî bîhn bû, bi bîhna termê. Gelek ecêb e. Bîhn ne tiştekî wisan e bê dîtin. Mimkun e dema ku mirov barek ar hilgire, ser û milên mirov di ar de bimîne û ar binîşe nav cil bergê mirov. Min wisan hîs dikir ku bîhn niştiye nav cil û bergên min û hemû ruhê min bîhn girtiye. Min liba darê din jî eynî bi wî awayî derxist. Tenê ma ku ez bikarim piştîniyê jî jê vekim. Qamîş û şaxên daran rehet bûn, bi xwe ji hevûdu ketibûn. Bi sê–çar caran çûn û hatinê min girêkên piştîniyê jî vekirin. Ez ji ber bîhnê gêj û şaş bûbûm, dilê min serûbinî bûbû. Min dikir ez vereşim. Dibû ez dûr bikevim û bîhnvedim. Dema ku min ji dûr ve jî nefes distand, min dizanî ku ew hewayê paqij jî bîhn girtiye. Min di dema bîhnvedanê de melheze dikir, niha vê carê ez ê çi bikim; bi piştîniyê qahîm girê bidim û di pê xwe ve bikêşim, an dev jê berdim her di ciyê xwe de bimîne heta ez çarekê jê re bibînim?! Dema ku ez rabûm piyan min rast milê rê girt. Min got ka ez carekê herim van derûdoran biceribînim, ez bizanim ka ciyekî baştir bi dest nakeve. Ez demeke baş meşiyam. Nîv seet zêdetir bû. Ev meşa han li min gelek xweş hat. Rê nerm bû. Niha ku min term jî nedikêşa, min hîs dikir ku ez virtî–vala dimeşim. Feyde tunebû; çunkî ciyekî baştir li ber çavên min neket. Dibû ez vegerim, biçim ba termê. Dinê bi temamî tarî bûbû, eger ez rê bi rê neçûbûma ez bawer nakim ku min bikaribûya ez bêm ba termê bavê xwe. Ez nizanim çiqas mabû ez bigihîjim balê, min hîs kir bîhna termê tê pozê min, ba ew dianî. Dema ku ez lê nêzîk bûm, êdî ku bi çav jî ferq dikir, min xwe ji ser rê da alîkî, sî–çil gav ji wê wêdetir ez rûniştim. Min nedizanî ez li hêviya çi me û ez ê çi bikim. Di vê tariya han de tiştek jî nedihat kirin. Êvarê min dixwest ez term qasekê ji rê dûr bixim, lê niha min dev ji wê jî berda. Bila her li wê be, heta bibe roj, wê çaxê dibê ez zêdetir bikarim li ser tiştekî bifikirim. Xewa min nedihat, xewa min revî bû. Min dizanî şeveke dûr û dirêj li pêşiya min e. Ez naçar bûm, dudilî bûm, pest bûm, têkilî reşayiya vê tarîşevê bûbûm.

Tu dibêjî ev tarîşeva han perjînek bû li çarmedorê daristana mirinê hatiye kêşan; aliyekî li devê rê û rêbaran vekiriye,

wekî çar çiqlên darê, wekî devê gorrê û wekî serê rimê, li jor ve jî te digot gidîşên reş in xwe li giyayên reş û tarî rapêçane. Ez li kîjan milî dinêrim tarî ye ku, pêl li ser pêlê, serî heta biniya erdê di nav xuma bêagahî û nezanînê de reş dibe. Min dixwest ez vê perdeya sitûr a şevîniyê hildim û serê xwe bikêşim nav razxaneya renga reng a rojan. Min dixwest ez bi destê xwe li ser nexşeya dahatî ya ne diyar nîgara rêçeriyekê bikêşim ji serê tilyên piyên min dest pê bike û serê wê yê din, wekê nîlûferê, xwe heta serê çima herî bilind a xeyalê bialîne. Ya min didît heykela bîranînê bû di tabûta bêdengiyê de çavê xwe kiribû pençeyê stêrkan ê pirr nazik ên ku jiyana sirişt a nazik dilorandin. Xeyal rayeleke şîn a hevrîşm bû, herdû serên zemanê bi hev ve girê dida û li ber çavên me li damena kirasê şevê dialî. Xeyal termê pîremêrekî bû li rexê riyeke ax, di çolevaniya şevê de, bê naz, ketibû; termekî bihîngirtî, bi şinebayekî têkelî nava bîhna xweş a şev û şevboyê dibû.

Termê bavê min hê di ciyê xwe de bû, ji vir ve wekî topeke reş û xumam dihat dîtin, lê car caran bîhna wî digihîşt pozê min. Hemû bi ser hev neh roj beriya niha bû ku em ketibûn rê, em ji bo armanca sefereke dûr û dirêj ketibûn rê. Wê çaxê bavê min bi rêk û pêk bû, gelek gûrr û geş bû, gelek jî dilgerm bû, lê çi heye niha termekî hişk û req bû. Termekî bîhngirtî bû. Niha ya ji bavê min mayî ew topa reş bû ku ketiye rexê rê û van deveran tîjî bîhn kiriye. Bîhneke tûj û giran, ez wisan hîs dikim ku qirika min xitimandiye û belavî nava demar û masûlkên min bûye. Ew kesî li ser wê riyê ye ne bavê min e, termê bavê min e, termekî bîhngirtî ye. Nabe ez bêjim ew bavê min e. Bavê min mirovekî bi rêk û pêk bû û zindî bû, lê ew niha termek e, termekî bîhngirtî. Ez niha naçar im biçim. Dibê ez wî li vir li vê çola han bihêlim. Dibê ez biçim û bigihîjim ciyekî, bigihîjim avahiyekê. Axir heta dinê ava ye ez li muqabilê termê destê min li ber rûyê min rûnanim. Eger feyda wê hebûya dê min bikiriya, lê ez dizanim bêfeyde ye. Ez dizanim ez nikarim wî bigihînim tu ciyekî, dibê ez biçim û wî di cih de bihêlim, qet nebe nûçeya mirina wî bigihînim ciyekî. Gava ez li herdu seriyên vê rê difikirim, dibînim ku agahê kesekî, ji tu milekî ve bi me tune, ne ji min û ne ji bavê min. Me nû ew serî terk kiriye, lê em hê negihîştine serê din. Tenê riyek li ber min maye; dibê ez biçim, dibê ez bigihim ciyekî, bigihim avahiyekê. Gelo niha ferqa min û bavê min çi ye? Tu ferqek me tune. Rast e ew miriye û ez sax im, lê agahê kesekî bi me herdukan jî tune. Heta ez negihim ciyekî ne mirina wî û ne mayina min tiştekî îfade nakin. Niha tenê ez dizanim ku ew miriye, lê kî dizane ku ez sax im! ❑

Ji tîrmeha 1996an heta 06/01/1997an.

Ji soranî: **'Elîşêr**

ÇARÎN ÇARENÛSEK

Zîn
Yezdana bihuşta Xanî
lîloza lênûseke devdirûtî
li eywana du ling
ez,
setrenc û mîr
di ferek sol de,
Beko,
pace, du çavên te û xencera pozxerdel di ya din,
hespa min a kumêt,
li pişta keleha şikestî kaban davêje
bi wezîrê bindeman re -xwedanê çarenûsa min-
û pîra du diran, ji serdeman re
çîroka heza min û te dixwîne.

Mirîşka me li rezê Xanî diçêriya -her êvar-
û yek rojê lingşikestî venegeriya,
lê lîlozê
hingê bazikên rezê Xanî hate şikandin
li beyaniyek xiniz
çarînçarenûsek li ber lingê Dîcle
di zikê royê de remirî.

H. KOVAN BAQÎ

ŞÎRETÊN AHÎQAR

Wergera ji tirkî: **HEMÎD KILIÇASLAN**

Ev in şîretên Ahîqar, yên ji bo perwerdekirina xwarziyê xwe Nadan gotine.

Ez, Ahîqar bi zanebûn û şîretên min, baweriya min ew bû ku Nadan ê şûna min bigire û di xizmeta qirêl de be. Lê belê guhê xwe neda peyvên min, di ser guhê xwe re avêtin û digel vê jî xerabî bi derûdora min re kir. Bê dil şewatî, li mirovên mezin, jîr û zana da, manegiyên min û hêstirên min yên baş dikuşt, wenda dikir. Dema min dît kurê min Nadan dev ji van karan bernade, min jê re got;

"Kurê min Nadan, êdî nêzîkî malê min mebe." Min çîroka; çav dilovaniyê ji qezenca ku dest pê ne westiya be, nakin, jê re got û qiralê min Senharîb, gava peyvên ku min gotin, bihîst ferman kir: "Heta ku Ahîqar sax be kes nikare dest bide ser malê wî." Gava Nadan ev peyvên min bihîstin, ji kumreşiya li mala min mayina birayê xwe Nabuzerdan, dest bi paşgotiniya min kir: "Bavê min Ahîqar pîr bûye, li ser piyê qebrê ye, xurufî ye, peyvên wî yên hêja nemane. Belkî jî, malê xwe bide Nebuzerdan û min ji mala xwe derxîne."

Ez, Ahîqar, gava min ev gotinên han bihîstin, min got; heyfa hozaniya min ku lawê min Nadan ew wergerandin xerabiyê. Gava Nadan gotinên min bihîstin, qeherî, çû huzûra qirêl û derhaqê min de bi xerabî fikirî, ji dijminê mîrê min Senharib re du name nivîsandin:

Yek ji qiralê Aylam û Farisan, Ahî yê kurê Hameslim re:
"Silav ji Ahîqar, katib û mohrdarê qiralê Asûrê.
Gava ev nameya ket destê te, xwe kar bike û were Asûrê. Ez ê te derbasî Asûrê bikim. Tu yê welêt bê şer bistînî."

Rûpelek ji orjînala Şîretên Ahîqar

Nameya din; "Ji mîrê Misrê, Fir`ewn re:
"Silav ji Ahîqar, katib û mohrdarê qiralê Asûr û Nînowayê.
Roja 25ê meha tebaxê were başûr, deşta Nisrînê, ez ê te bê şer derbasî Nînowayê bikim û tu yê welêt bistîne."

Nivîs, li gor destnivîsa min nivîsîn û mohr kir, li koşkê danî. Nameyek, wek ku ji hêla mîrê min Senharîb hatibe nivîsandin, ji min re nivîsî:

"Ji Qiral Senharîb:
Silav li katib û mohrdarê min Ahîqar.
Gava ev nameya gîhîşte te, leşker kom bike û were çiyayê Sîsê. 25ê meha tebaxê, ji wir ber bi başûr ve li Deşta Nisrînê, were pêrgî min. Dema te dît ku ez nêzîkî te bûm, leşker bixe rewşa şer da ku nimînendeyên qiralê Misrê, Fir`ewn, hêbeta leşkerên me bibînin."

Ev nameya han, Nadan bi du eskera ji min re şand. Û her du nameyên din, wek ku lê rast hatibe û dîtibe, girt û bir li huzûra qirêl xwend. Gava qiral guh li xwendina wan bû, bi qêrîn got:

"Ya Xwedayê min, çi xerabiya min gihîştibû Ahîqar ku weha li min bike." Nadan ji qirêl re got: "Xema mexwe. Roja di nameyê de bi nav bûye, em ê herin Deşta Nisrînê. Eger rast be, tu çi bêje, wek emrê te dibe."

Kurê min Nadan, bi qiralê hêja re li Deşta Nisrînê, hatin ba min. Dîtin ku min leşkerekî giran daye hev. Dema min qiral dît, her wekî di nameyê de hatibû nivîsandin, min leşker li hemberî wî rêz kir. Gava qiral çav li vê rewşê ket, gelekî tirsiya. Kurê min Nadan jê re got: "Tu bi selametî vegere serayê, ez ê Ahîqar bînim huzûra te." Piştî qiral çû mala xwe, Nadan hate ba min: "Her tişt bi rêk û pêk bû, qirêl pirr pesnê te da û ferman kir: bila îzna leşker bide, herkes here cihê xwe û (tu), bi tenê were ba min."

Li ser fermana qirêl, ez çûm huzûra wî; Gava çav li min ket, berê xwe da min û got: "Ey nivîskarê min Ahîqarê ku tore û perwerdebûna Asûr û Nînowayê girtiye. Ma weha ye? Min, tu ji kerametê re veqetand. Belê te bi dijminê min re li hev kir." Nameyên li ser navê min hatine nivîsandin û bi mohra min mohrkirî, dane min.

Gava min name xwendin, zimanê min li hev geriya, hestiyên min jan dan. Min xwest ez peyvin bi hozanî bibêjim. Bi min re derneket. Bi ser de, kurê min Nadan; "Pîrê nezan! Destên wî girê bidin, lingên wî di qeydê xin û ji huzûra qirêl bibin." Gava weha got, qirêl berê xwe guhert û ji hevalê xwe Yebûsmek Meskîn re got: "Ahîqar bibe bikuje. Serê wî sed erînî ji cendekê wî bi dûrxîne." Dema weha got, min ruyê xwe bi erdê xist û ji qirêl re: "Herûher hebe qiralê min. Ez zanim min tu xerabî bi te nekiriye. Belê te kuştina min ferman kir. Bila fermana te bi cî bê. Bi tenê ferman bike, min li ber deriyê mala min bikujin û cendekê min veşêrin." Dostê min qiral ji Yebûsmek Meskîn re got: "Here Ahîqar li ber deriyê wî bikuje û cendekê wî bide gorkirin."

Wê gavê min, Ahîqar, xeber da jina xwe Îşfegnî, da ku ji êla min 1000 qîzên reşgirêdayî (cilên şînê lixwekirî), vehewîne û bîne pêrgî min. Beriya ku ez bimrim, li pêş çavê min bila li ser min ax û fîganê bikin, şîna min bigerînin. Ji hevalê min Yebûsmek û Feratiyan re xwarin û vexwarinê hazir bike. Gava hatin, were ber derî û wan daweti malê bike, ez jî, ez ê wek mêvan werim mala xwe."

Kebaniya min Îşfegnî, ji ber gelekî têgihîştî bû, her tiştê min gotibû, pêkanî. Hat pêşiya me, em vexwendin malê û bi xwe xizmeta me kir. (Mêvanan) xwarin, vexwarin, serxweş bûn, li erdê di xew re çûn. Wê gavê ez, Ahîqar, çûm ba Yebûsmek Meskîn û min jê re got: "Li a Xwedê binêre bira, dostaniya me bîne bîra xwe bila destê te li kuştina min negere. Bavê Senharîb, Serhaddûn, tu jî, ji bo kuştinê teslîmî min kiribû. Belê min tu nekuşt. Lewra tu sûcê te tunebû. Heta ku qiral li te geriya, min tu veşart. Gava min tu bir huzûra wî, gelek xelat dane min. Tu jî min bi saxî veşêre û bi qenciyê were min. Ji bona ziyana qirêl negihêje te, bila saxmayina min belav nebe. Di zîndana min de yekî mustehaqê kuştinê ku navê wî Manzîfen e, heye. Cilê min lê ke, Feratiyan li dijî wî hişyar bike da wî bikujin. Ji ber ez bêguneh im, bila ez neyêm kuştin.

Gava min ev tiştên ha gotin, dilê hevalê min Yebûsmek, bi min şewitî. Cil û bergê min, li wî qûlê di zindanê de bû, kirin, Feratiyên ku serxweş bûbûn, hişyar kirin û ew kuştin. Serê wî 100 erînî ji cendekê wî bidûrxistin û cendekê wî binax kirin. Di piştre, li Nînowayê, bi jina min, Îşfegnî re, di bin sivdera xaniyê min de, bi fireya 3 erînan û bi dirêjaya 5 erînan, cihekî veşartinê ji min re çêkirin. Nan û av danîn ber min û çûn xeber dane qiral Senharîb, gotin katib Ahîqar hate kuştin. Dost û meri-

vên min, gava mirina min bihîstin, giriyan, jinan ruyên xwe qelaştin. "Heyfa te Ahîqarê katib û hakim, heta dunya hebe, kî yê wekî te sincê dora gêdûkê welatê me be."Wê demê Senharîb ji kurê min Nadan re got: "Here di şîna bavê xwe Ahîqar de rûnê, di pê re were ba min." Kurê min Nadan gava hat, ne xema min xwar, ne jî ez anîm bîra xwe. Bes, hinek merivên tiral û sergerde vehewandin, bi kêfxweşî xwarin li ser sifra min da wan. Xulamên min yên hêja û cariyeyên min tazî kirin û îşkence li wan kir. Bê şerm, xwest bi jina min Îşfegnî re karê jin û mêran bike. Min jî di jêr de, guhdariya fixanên nanpêj û avkêşên xwe dikir.

Çend rojan di pê re, hevalê min, Yebûsmek Meskîn rêya xwe bi min xist. Nan û av ji min re anî û li ber dilê min da. Gava ew ê ji ba min bi rê keta, min ji wî re: " Min li huzûra Xwedê bîne bîra xwe û ji min re dua bike. (û bêje)Ya Xwedayê rast û dadmend û her qencî ji dest derdikeve, dengê qûlê Xwe, Ahîqar bibihîze! Dema gayên dermale wek berxên bermakê, ji te re dikirin qurban, bila bê bîra Te. Avêtine bîreke tarî. Li ber Te digere, (lê were rehmê) wî xelas bike Xwedêyo."

Qiralê Misrê, Fir`ewn, bi kuştina min, Ahîqar, şa bû û nameyek weha ji Senharîb re şand:

"Qiralê Misrê.
Slav li Senharîb, qiralê Asûr û Nînowayê!
Dixwazim koşkekê li navbera erd û ezmên ava bikim. Li muhendizekî ku bersiva her gotinên min bide, bigere, bibîne û bişîne. Eger tu merivekî werengî ji min re bişîne, ez ê (bac) cizya sê salan ya Misrê bidim hev û ji te re bişînim, ger tu merivê ku bersiva her pirsên min bide, neşîne, bi şandiyarê min re cizya sê salan ya Asûr û Nînowayê bide hev û ji min re bişîne."

Gava ev nameya li huzûra qirêl hate xwendin, (qirêl) bangî şahyar û giregirên welêt kir û ji wan re got: "Kî yê ji we here Misrê û bersiva her pirsên qirêl bide, koşka ku dixwaze jê re ava bike û cizya sê salan ya Misrê bîne?" Gava Şahyaran ev bihîstin, bersiva qirêl dan: "Qiralê Hêja.Tu zanî, ne bi tenê di dema te de, di dema bavê te Serhaddûn de jî, girêkên weha ancax Ahîqarê katib dikarîbû vekira. A vaye kurê wî ku weke wî fêrî zanînê bûye û hozan e." Gava Nadan guhdariya wan kir, li ber qirêl, bi qêrîn: "Ji bilî (xeyrî) însanan, Xwedê jî nikare vana pêk bîne!" Li ser vê, bêhna Qirêl gelekî teng bû, ji kursiya xwe daket, bi xemgîniyeke mezin: "Heyfa te,

Ahîqarê hakim. Bi gotina zarokan, min tu wenda kir. Ax!.. nuha, hina te ji min re bianiya, min ê ew berberî zêran bikirana."

Gava hevalê min, Yebûsmek Meskîn ev bihîstin, li ber qirêl xwe tewand û got: "Qiralê Hêja, Kesên fermana qirêl bişkîne, malê mirinê ye. Ez li dijî emrê dewletê meşiyam. Serê min li ber şûrê te ye, lewra, Ahîqarê ku te, fermana kuştina wî dabû, nuha dijî." Dema guh li van bû, kêfa Qirêl hat: "Yebûsmek were, bipeyive. Bipeyive Yebûsmek, camêrê jîr ku bîra xerabiyê nabe. Eger rastî wek ku tu dibêjî be û tu Ahîqar bi saxî ji min re bînî; ez ê 100 talantê zîv, 50 talantê erxuwan diyarî bidim te." Li ser vê Yebûsmek ji qirêl re: " Qiralê Hêja, ez bextê te dixwazim, di huzûra te de tu gunehê min î din tunebe, vê ya li min neke bar." Di cî de qirêl destê xwe da yê û li ereba xwe siwar bû hat ba min. Gava ciyê ez tê de veşartî vekir, porê min dabû ser milên min û rîha min gihîştibû nava min, laşê min tev di nav axê de, nenûkê min wek yên qertelan, ez li huzûra qirêl tewiyam. Qirêl gava ez (di wî halî de) dîtim, giriya û bi xemgînî ji min re got: "Ahîqar, ne min bi te kir, lawê te, bi te kir, sûcê wî ye. Wê gavê min bersiva wî da û min got: "Pişti ku çav li ruyê te ketim, ez, wek ku tu xerabî nebûye qebûl dikim." Qirêl, ji min re got; "Here mala xwe, porê xwe kur bike, xwe bişo, veşo, 40 rojî îstîrehetê bike û paşê were ba min." Ez çûm mala xwe. 30 rojî derneketim derve. Piştî bêhna min hate ber min, ez çûm huzûra qirêl. Qiral ji min re: " Tebihîstiye ku qiralê Misrê çi ji min re nivîsiyê?" Bi bersivê: " Ji wî alî de xema mexwe. Ez ê herim Misrê, koşka wî ava bikim, bersiva pirsên wî bidim, cizya Misrê ya 3 salan bînim." Qiral, bi van bersivan kêfxweş bû, ziyafetek mezin da. Gelek qurban da şerjêkirin, xilat bela kir. Cî, di ser mêvanan re, da hevalê min Yebûsmek Meskîn. Piştî vê, (min) nameyek ji jina xwe, Îşfegnî re şand: "Gava ev nameya kete destê te, bila nêçîrvanên min du (çêlikên) qertelan bigrin. Li ba yên ketenê dihûnin, her tayek, bi qandî tiliya qeraqûçkê qalind û hezar erînî dirêj sênexan (ben) ji min re bihûnin. Bila xerat, ji her du çêlikên qertelan re 2 qefesan çêbikin. Du zarokên hê devê wan nagerin, bispêre Ûbail Tûbaşliima, bila wan fêrî <kilsê, heriyê, kevira, qermîta bidin muhendizên vala> bike."

Min (ji qirêl re) got: "Ferman bike da ez herim Misrê" Gava emir kir, min leşker bi xwe re hilanî, ez çûm. Gava em gihîştin qonaxa pêşî, min her du çêlikên qertelan derxistin, sênex bi piyên wan ve girêdan. Zarok li wan siwar kir û bi hewa xist. Zarokan wek ku fêr bûbûn, bang dikirin: <kilsê, heriyê, keviran, qermîtan bidin muhendizên vala>. Di pê re , min ew daxistin.

Gava em, gihîştin Misrê, em çûn ber deriyê qirêl. Şahyarên qirêl, xeber danê: "Va ye, merivê ku qiralê Asûrê şandiye hat." Qirêl ferman kir ku koşkekê bidin min. Roja din, ez çûm huzûra wî. Qirêl, berê xwe da min: Gava pirsî; "Navê te çi ye?" Min got: "Navê min Abîkom e, ez ji gêrîkên welatê xwe, yê herî kêm im" qirêl, ji min re: "Min xwe kêm kir ku Mîrê te merivekî kêm ji min re şand. Xem nake Abîkom, here qonaxa xwe û sibê were ba min." Û ji şahyarên xwe re got: "Sibê sor li xwe bikin." (Roja din, qirêl) Ketenê tenik li xwe kir û ferman kir ku ez werim huzûra wî: "Abîkom, ez dirûvê çi didim û şahyarên min dişibihin kê?" Min bersiv da: "Qiralê hêja, tu dişibihî Bîl û wezîrên te jî dişibihin kahînan." Dîsa ji min re got: "Here qonaxa xwe, sibê were ba min." Û ji şahyarên xwe re got: "Sibê ketenê sipî li xwe kin." Wî jî kincên sipî li xwe kir û li ser textê xwe rûnişt. Ferman kir da ez herim huzûra Wî. Ji min pirsî: "Abîkom, Ez dirûvê çi didim û wezîrên min dişibihin kê?" Min bersiv da: "Qiralê hêja, tu dişibihî rojê û şahyarên te wek tîrêjên wê ne." Dîsa ji min re got: "Here qonaxa xwe, sibê were ba min." Û ji şahyarên xwe re got: "Sibê kincên reş li xwe bikin û wî jî xwe, mor girêda, li gora fermana wî, gava ez hatim huzûra wî, ji min pirsî: "Abîkom, Ez dirûvê çi didim û şahyarên min dişibihin kê?" Min bersiv da: "Qiralê hêja, tu dirûvê heyvê û wezîrên te, dirûvên stêrkan didin." Dîsa ji min re got: "Here qonaxa xwe, sibê were ba min." û ji şahyarên xwe re ferman kir û got: "Sibê kincên rengareng, li xwe bikin dergehên perestgehan bi perdeyên sor binuxêmin. Wî jî qedîfe li xwe kir. Û cardin li gora fermanê, gava ez çûm huzûra wî: "Abîkom, Ez dirûvê çi didim û wezîrên min dişibihin kê?" Min bersiv da: "Qiralê hêja, tu dişibihî nîsanê û wezîrên te jî dişibihin kulîlkên wê" Di dû re, qirêl ji min re got: "Cara yekê, te ez şibandim Bîl û şahyarên min şibandin kahînan. Cara duda Ez bûm roj û şahyarên min tîrêjên wê, cara sisiyan, ez bûm heyv û şahyarên min stêrik. Ka nuha ji min re bibêje Abîkom, mezinê te, Senharîb dişibihe çi?" Bi bersiva xwe: Qiralê Hêja, Tu li cihê xwe rûniştî, (li mala xwe), behsa mezinê min Senharîb li te nake. Mîrê min Senharîb, dişibihe ewrê reş û wezîrên wî, wek brûskên wan ewran in. Gava bixwazin ji baran û aviyê terezê çêdikin, gava biqeherin, nahêlin roj hilê û tîrêjên wê digrin. Dikarin nehêlin Bîl derkeve kolanê û kahînên wî bigerin, heyv ji hilatinê û stêrikan ji çirûsandinê vedike." Gava qirêl ev tişt bihîstin, aciz bû û berê xwe da min: "Tu bi serê mezinê xwe kî, ji min bêje, navê te çi ye?" Min bersiva Wî da; "ez mohrdar û katibê Senharîb, qiralê Asûr û Nînowayê, Ahîqar im. Qriêl, ji min re: "Min bihîst ku mîrê te, tu kuştiye." Min jê re: "Ez dijîm, qiralê hêja, Xwedê, ez, ji tiştên ku ji destên min derneketine, xelas kirim." Qirêl, ji min re: "Here mala xwe, Ahîqar. Ji şahyarekî min, gotinek ku neha-

tiye bihîstin, ji min re bibêje." Wê gavê ez rûniştim, fikirîm û min nameyek weha nivîsî:

"Ji qiralê Misrê Fir`ewn. Slav li qiralê Asûrê, Senharîb.
Qiral hewcedarî qiralan, bira hewcedarî birê dibin. Vê demê, ji ber pereyên gencîneyên min kêm bûne, diyariyên min jî hindik in. Ji kerema xwe re, ji gencîneyên xwe, 900 talant zîv ji min re bişîne. Ez ê di pê re li te vegerînim." Min ew nameya pêça û xiste destê xwe, dema qirêl ferman kir, ez derketim huzûra wî û min got: "Belkî di vê nameyê de, tiştekî ku te nebihîstiye, hebe." Gava min li huzûra şahyarên wî xwend, li gor fermana qirêl, (teva bi hev re) bi dengê bilind gotin: "Me teva ev bihîstiye." Min jî ji wan re: "A va ye, Misir 900 talantî deyndarê Asûrê ye." Qirêl, peyv guhert, ji min re got: "Ez dixwazim, di navbera erd û ezmên de, ji erdê 1000 erînî li jor, koşkekê ava bikim." Min, derhal çêlikên qertelan derxist, (piştî) ben bi nigên wan ve girêda, zarok li pişta wan siwar kir û bi hewa xist. Zarokan: <kilsê, heriyê, keviran, qermîtan bidin muhendizên vala>.

...Min rahişt darekî li şahyarên qirêl da, ta ku ji hev bela bûn. Gava qiral çav lê ket, bi bêhntengî ji min re got: "Tu dîn buyî Ahîqar! Kes nikare tiştekî ji van re derxîne." Min got: "behsa mîrê min Senharîb nekin, eger li vir ba ya, karîbû di rojekê de du koşk ava bikira." Qirêl, ji min re (got): "Ahîqar, dev ji koşkê berde, sibê were ba min." Siba din, gava ez çûm huzûra wî, (gote min): "Ahîqar, ka ji min re bibêje; hespê mîrê te li Nînowayê şîhiya, mihînên me li vir, ji ber dengê wî, beravêtin, tê çi maneyê." Ez wê gavê ji huzûra qirêl derketim. Min ferman li xulamên xwe kir ku pisîkekî ji min re bigirin. Li kolanên bajêr, min bi daran lê xist. Gava misrî çav li min ketin, gîhandin qirêl, gotin: "Ahîqar kêmaniyê tîne ser welatê me, lewra pisîkek girtiye û li kolanê welatê me bi qarmeçiya lê dide." Qiral li min geriya, gava , ez çûm huzûra wî, ji min re got: "bi çi rûyî, tu haqaretê li me dikî?" Min got: "Vî pisîkê we, ziyaneke mezin daye min. Mîrê min dîkek dabû min. Dengê wî gelekî xweş bû. Gava bang dida, min zanibû ku Mîrê min li min digere, ez diçûm dergehê wî. Şevê din, ev pisîka çûbû Asûrê, serê dîkê min jêkir û vegeriya." Qirêl, ji min re: "Li gora min, tu zû pîr bûye û xurufî ye. Ji vir heta Asûrê 360 fersah rê ye. Di şevekê de wê çawa ev pisîk here, serê dîkê te jêbike û vegere?" Min got: Ji Misrê heta bi Asûrê ku 360 fersah rê be, çawa, li vir mihînên we, ji şîhîna hespê Mîrê min berdiavêjin.?" Qirêl ku evana bihîstin, li ber xwe ket, lê peyv guherî, ji min re got: "Ahîqar, ka ji min re bibêje; li serê sutûnekê, duwanzde darên çamê hene. Her da-

reke çamê, sî toterîk (tekerlek) û her toterîkek benekî sipî û yekî reş pê ve, çi ye?" Min lê vegerand: "Sutûna tu dibêje, sal e. Duwanzde darên çamê, 12 mehên salê ne. Sî toterîk, nîşana 30 rojên mehan in. Benê sipî û yê reş jî , şev û roj in." Qirêl got: "Ji toza qiraxa çem, pênc bena ji min re birêse."Min gotê: "Fermanê bide, ji gencîneya xwe, bila benekî ji tozê, ji min re bînin da ez, benekî wek wî çêbikim." Qirêl ji min re got: "Eger te, ev çênekirin, ez cizya Misrê nadim te." Di pê re qiral ji serayê derket û çû. Min jî, di dîwarê rojhilat de 5 qul vekirin. Gava tîrêjên rojê, di wan qulikan re kete hundur, min toz tevrakir. Tîrêjên rojê di qulikan re dihate hindur, bi tozê ve dibûn wek ben bêne ristin. Min ji qirêl re got: "Mîrê min, ferman bike da van bena bidin hev, ji bo ez yê nuh li şûna wan birêsim." Qiral û şahyarên wî gava gotinên min bihîstin, matmayî man. Carek din qirêl, ferê berdê êş yê ser da anîn û ji min re got: "Ahîqar, vî berdê şkestî ji bo min pev bidrû." Min, wê gavê berdê binî da anîn û li ber qirêl danî. Min got: "Qiralê hêja, ji ber ez xerîb im û alavên min ne bi min re ne, ferman bike da kevnfiroş werin. Ji vî kevirê ku wek yê din e, bila ta bibirin, da ez jî derhal bidrûm." Qiral keniya û got: "Roja Ahîqar hate dinyê, li huzûra Xwedê, pîroz be! ji bo ku min tu sax dît, ez ê şayiyeke mezin çêbikim."

Piştî vê, cizya sê salan ya Misrê da min, ez di cî de vegeriyam ba Mîrê xwe Senharîb. Hat pêşiya min, şayiyeke mezin lidarxist û ez di ser lawên xwe re girtim. (Ji min re) Got: "Tu çi ji min dixwazî, bixwaze Ahîqar." Min xwe tewand û ji qirêl re got: "Qiralê hêja, daxwaza min ev e; hevalê min Yebûsmek Meskîn û kurê min î min şîretên delal lê kiribûn, ferman bike, da teslîmî min bikin. Ji ber ku Yebûsmek Meskîn heyata min xelas kir û kurê min Nadan jî perwerdekirina min ji bîr kir." Qirêl bi fermana teslîmkirina kurê min Nadan re, got: "Here Ahîqar. Tu çi bi kurê xwe Nadan dikî, bike. Kes nikare wî ji nav destê te derxîne." Min wê gavê kurê xwe Nadan anî, bi zincîrek 20 talantî giran ve, girêda û mohrkir. Min ew sinê kir. Hezar dar li pişta wî û hezar dar jî li ser milê wî xistin, ew li ber deriyê hewşê danî û ji xulamê xwe Nabû re got ku bi pîvan, nan û avê bidêyê û baş lê miqate be. (Min got) Di ketin û derketina min de, her tiştê ji devê min derket binivîsîne.

A van e peyvê min yê dawî ku min ji kurê xwe Nadan re gotin:

1- Kurê min, kesên ku ji guhên xwe nebihîzin, wê ji pişt serê wî de, pê bidin bihîstin.

Kurê min Nadan, zîvirî, ji min re got: "Bîna te çawa ji lawê te teng dibe?" Min got:

2- Kurê min, min tu li ser kursiya kerametê da rûniştandin, lê te ez ji kursiya min avêtim. Bes, paqijiya min ez xelas kirim.

3- Kurê min, tu bû wek dûpişkê bi tahtê vede. Te bi dilê min î tije veda.

4- Kurê min, tu bû wek bizina dara simaqê dixwar. Dara simaqê ji bizinê re got: "Tu çima min dixwî, (ma ne) bi koka min, iyarê te debax dikin." Bizinê lê vegerand: "Ez, di jiyana xwe de, te dixwim, piştî ez mitim, bila te ji kokê de hilkin."

5- Kurê min, tu bû wek yê kevira davêje ezmên. Ma te ji xerabiya xwe şetm nekir? Min elb bi elbê da. Ez ê çawa bijîm?

6- Kutê min, tu bû wek yê ku didît hevalê wî ji serma dilerizî û wî ji kunê avê bera ser serê wî dida.

7- Kurê min, xwezî gava ez bimrama, te şûna min bigirta. Lê tu zanibe; ger dêla berêz 7 erîn be, nabe manegî (hespa kihêl). Û pirça wî wek livê be, bi laşê mirovên paqij ve na nûse.

8- Kurê min, te hizir kir ku tu li şûna min be, tu yê bibî xwediyê xanî û malê min, mîratxurê min. Lê te, destê xwe ji Xwedê kir. Ji ber vê, guh neda dengê te.

9- Kurê min, tu bû wek şêrê ku serê sibê li kerê rast hat û got: "Tu bi xêr hat Korîs beg." Kerê jî lê vegerand, got: "Ev bixêrhatina ku te da min, bila li wî yê ku êvarî pêwend bi piyên min ve girêda, re be, da min rûyê wî nedîtibaya."

10-Kurê min, feqek li ser sergo hatibû vedan. Gava serçe çav lê ket, jê pirsî:
- Feqik, tu li vir çi dikî?
Feqê: Ez dua ji Xwedê re dikim.
-Ew çi di devê te de ye?
Feqê: Nanê mêvana ye.
Gava serçe nêzîkî lê kir, bi stuyê wê girt. Bi perepitandina xwe re, (serçe):
"Eger nanê mêvanê te ev be, dengê te neçe wî xwedayê tu jê re dua dikî."

11-Kurê min, tu bû wek gayê bi şêr vê girêdayi, ku şêr lê vegeriya, ew xwar.

12-Kurê min, tu wek sipiya genim e. Bi min, ne tiştek e, lê embarê qirala xera dike.

13-Kurê min, tu bû wek beroşa ku ji teniyê binê wê xuya neke, lê çemilên zêrîn jê re hatibe çêkirin.

14-Kurê min, tu bû wek erdê bîst elb ceh lê hatibe çandin û li bênderê bîst elb ceh jê hatibe hilanîn û wek cotkarê ku çi çandibe, wî hilîne, li te hat. Cotkar, ji zeviyê re: "Ma te ji xerabiya xwe şerm nekir, (xerabiya te, bi te ma) elbê, elb da, ez ê çawa bijîm?"

15-Kurê min, bi min, tu bû wek kewê di ber xwe dida, da ku ji mirinê xelas bibe û bi dengê xwe, hevalê xwe têwerdike.

16-Kurê min, tu bû wek cunegayê ku nikaribe xwe xelas bike û hevalê xwe diajo selexanê.

17-Kurê min, tu bû wek kûçikê di kûreya camkiran keve, germ bibe û bi wan de bireyi.

18.Kurê min, tu bû wek berazê here hemamê û gava kortalek çiravê bibîne, ji hevalên xwe re bibêje: "Werin, em avjeniyê bikin."

19-Kurê min, min (bi) tiliya xwe xiste devê te, te tiliya xwe xist çavê min. Ez ê çima te xwedî bikim.

20-Kurê min, kûçikê nêçîra xwe bixwe, dibe xureka guran. Destê kar neke, ji enîçkê tê jêkirin, çavê nabîne, qiralk derdixin. Te çi qencî kir ku dilê min ji te re bixwaze û razî be.

21-Kurê min, ...

22-Kurê min, min rûyê qirêl rê te da, tu gîhand kerametê. Lê te xwest xerabiyê bi min bike.

23-Kurê min, tu bû wek dara ku bêje; "(Doxa) Bivirên we ne ji min baya, hûn nediketin ser dilê min."

24-Kurê min, tu bû wek çêlikên dûvmeqeska (hechecîka), ji hêlîna xwe bikevin û li pisîkê rast bên ku ji wan re bibêje: "Ne ji min baya, hûn ê li belayeke mezin rastbihatana." Û (çêlik) bizîvirin jê re bibêjin: "Na xwe ji ber vê, te em xistine devê xwe."

25-Kurê min, tu bû wek pisîka ku jê re bibêjin: "Dev ji diziya xwe berde û bi dilê xwe di mala qirêl keve" Pisîk li wan bizîvire: "ger çav û guhên min ji zîv bin jî, ez dev ji diziya xwe bernadim.

26-Kurê min, tu bû wek marê di nav avê de, li dêr siwar be. Çaxê gur çav lê ket, got: "Xerab li xerêb siwar bûye, lê belê, yê ji herduwa xerabtir, wan diajo." Mar lê vegerand: "Eger tu bihata vir, tu yê gunehê bizinên ku te xwarine, bidaya."

27-Kurê min, min, bizina ji bo serjêkirinê birin selexanê dît. Ji ber roja wê nehatibû, bi saxî vegeriya, zarok û neviyên xwe dît.

28-Kurê min, min, dahşikên ku dayika xwe kuştine dîtin.

29-Kurê min, min her tiştên şêrîn bi te da xwarin, te têr nexwar. Belê te, nanê min tevli axê bi min da xwarin.

30-Kurê min, min gulyaxên bêhnxweş di (laşê) te dan, lê te, çermê min bi axê gurand.

31-Kurê min, min tu wek dara çamê xwedî kir, te bi xerabiya xwe jiyana min xwar kir, ez serxweş kirim.

32-Kurê min, min tu wek bircekê ji xwe re mezin kir, ku li hemberî neyaran, min xwe tê de biparazta. Lê tu, gava te dijminê min dît, te, ez şikenandim.

33-Kurê min, tu bû wek koremişkê ji bo rojê bibîne, derkeve ser ruyê erdê û qertel çav lê bikevin dadine, bibin.

Nadan li min zîvirî, got: "Bavê min, Ahîqar, tu ji van tiştan dûr î, ez xwe dispêrim dilovaniya te, Xwedê jî di gunehên însanan dibuhure. Ez ê seyistiya manegiyên te bikim, bibim şivanê berazên te, bila navê min bi xerabî bê gotin, min bibexşîne. Ez, zîvirîm ser (wî):

34-Kurê min, te dara xurmê ya li rexê avê anî bîra min. Gava xwedî hat wê bibire, (got): bela xwe ji min veke, ez ê saleke din sêvan (bigrim) bidim te." Xwediyê wê jê re got: " tu di fêkiyên xwe de bi ser neket, di tiştên ne yên re bin, tu ê çawa bi ser bikevî?"

35-Kurê min, gava ji gur re gotin, "tu çima li dû keriyan diherî?" got: "Toza wan dermanê çavê min e." Û dema gur şandin dibistanê, her mamoste jê re digot: "Bibêje A,B." Gur digotê "Berx, kar."

36-Kurê min, min tu perwerdeyî hebûna Xwedê kir, lê tu li hemberî qûlên wî rabû û li wan da. Çawa ji ber paqijiya min ez sax kirim, ew ê te jî wenda bike.

37-Kurê min, serê kerê di sêniyê de anîn ser sifrê, bi xwe gindirî ket nav axê. Dibêji ku keramet qebûl nekiriye, ew ji xwe, di enir e.

38-Kurê min, te çîroka, (jê ket û pê ket) ji ya jê zaye re, dibê "kuro" û ji yê ew afirandiye re dibê "qûlo", temam kir.

39-Kurê min, meseleya ku dibêjin, "bi çeplê xwarziyan bigrin û li kevir xin" rast e. Xwedayê ez sax kirim, Ew ê doza navbera me jî hel bike.

Di eynî demê de Nadan, wek meşkê nepixî, teqiya û mir.

40-Kurê min, yê qenciyê bike, xêrê dibîne. Yê xerabiyê bike, cezayê wê dibîne. Yê çalê ji hevalê xwe re bikole, bi bejna xwe dadigire. ❑

Not: Me di hejmara Nûdemê ya 27an de beşê pêşî ji "Şîretên Ahîqar" weşandibû, lê me bi navê "Hayqar" weşandibû. Li gora agahdariya şarezayên asûriyan, divê "Ahîqar" be û ne "Hayqar" be. Em rast dikin û ji xwendevanên xwe lêborînê dixwazin.

TOL

Xwînên nivîsokan
meyandî ne, çiqa sar in
dengên kurdên xiniz
di kewarên kurtêlan de
benckirî ne, pir xewar in
Û rûpelên ruwê te spî ne
sîng vekirî, bendewar in
û ruwê te, striyekî zixtok e
li nav kavilê gewdê min
seyrançî ne, gerok e
û ruwê te
xwîn ji min miçiqand
tif ji dijmin miçiqand
tifê xwîn biriqand
û coka xwînê
coka tifê xeniqand
gola cokan bû xelekek
û gewdê min
bo ruwê te
bo razên evîna me
bû kelekek
û ruwê te ma ola min
ma armanca tola min.

ALAN OSMAN

BÎRANÎNÊN MIN (2)

REFÎQ HILMÎ

Jiyana Şêx Mehmûd. Şêx Mehmûd, kurê Şêx Se'îd ê Hefîd ê (Xwedê jê razî he) kurê Kak Ehmedî Şêx e. Dîroka vê xanedana han nêzîkî 150 sal berê niha dest pê dike, ku bi taybetî teqabulê dewra hukûmeta "Behe" dike. Kak Ehmedî Şêx kurê Şêx Marufê Nûdî ye. Ev zatê han murşid û mezinê Terîqeta Qadirî bû. Bi Xwedanasî, Xwedaperestî û haşiyê hatibû naskirin. Ji ber vê, xelkê Kurdistanê bi çavekî hurmet û prestîj lê dinêrî û gelekî jî jê hez dikirin. Bi dereceyek wisan ku gelek ji wan, bi taybetî xelkê gundan û eşîretan, bi "keşf û keramet"ên wî ve hatibûn girêdan û bi serê wî sond dixwarin. Merqeda Şêx Ehmed a bajarê Silêmaniyê hûhû ziyaretgaha piraniya xelkê. Ji ber vê, nesla Kak Ehmed (Hilmî) ji meqamê dînî yê bab û bapêrên xwe parek mezin wergirtibû û di rêza nesleke pîroz de dihat hesibandin. Ji bo vê, li Kurdistanê xwediyê nav û şohreteke mezin bû... Ev xoşewîstî û prestîja han ji Kak Ehmedî Şêx re ji kur û neviyên wî re, bi tayebtî ji Şêx Mistefayê Neqîb û Şêx Se'îdê babê Şêx Mehmûd Se'îd re mabû. Jîrî û hêjatiya Şêx Mehmûd her di piçûktiya wî de hatibû dîtin û nav û dengê wî di nav gund û eşîretên Kurdistanê de belav bûbû. Ji bo ku ji hingeh de bi rehim û şewqet û azayetî navê wî belav bûbû û şobreta bab û bapîrên wî û nifûza xanedana wî ya dînî gelek kêrê wî hatibû û gihîş-

tibû dereceya herî bilind. Ji ber van sebeban êdî ew jî gav bi gav pêş ket û heta di cîhana siyasetê de jî kêm û zêde wekî navekî naskirî ket ser ziman. Hê lawekî nû yê têgihiştî bû ku carekê li dijî Eşîreta Cafan a mezin û carek din jî li dijî eşîreta dirr û aza Hemewend sekinî bû.

Bi kurtî çi di hêla azayetî û leşkerî de û çi di hêla ji ber sebebê nifûza dînî ya bab û bapîrên xwe, nifûza Şêx Mehmûd a dînî û dinyayî çiqas diçû ber bi geşbûnê ve diçû û stêrka bextê wî jî roj bi roj bilind dibû.

Ji bilî vê, Sultan Ebdulhemîdê duyem ê Osmanî li gor rê û siyaseta dabû ber xwe û li ser dimeşiya, Şêx Se'îd ê Hefîd ê Kak Ehmed dawetê Stenbolê kir, Şêx Se'îd ji derveyê hinek xizm û kesên derûdoran xwe, Şêx Mehmûd ê kurê xwe jî bi xwe re biribû. Bi vî awayî Şêx Mehmûd di temenê xwe yê zaroktiyê de demekê jî bûbû mêvanê padîşahê Osmanî û koşk û seraya saltanatê.

Wî çavê xwe di jiyanek bilind a arîstoktatî û gelek debdebe de vekiribû.

Sultan Ebdulhemîd her wekî ku ji dûr ve nav û deng û şohreta Kak Ehmed baş sehkiribû, wisan dixuya ku bi çûna Şêx Se'îdê Hefîd ya Stenbolê, xwe nêzîkkirina vê xanedana han hê zêdetir kiribû serê xwe. Ji ber vê, berî ku ew vegerin Silêmaniyê her yek ji wan kesên derûdoran Şêx Se'îd bi berat û bexşîş perrû kiribû. Ji derveyê vê jî şifra muxaberata dizî dabû Şêx Se'îd, ku di wextê tengî û pêwistiyê de bikare bi telgrafê pê re muxaberatê bike. Ev mezintirîn perrû bû ku sultanekî Osmanî yê wekî Ebdulhemîd dabû re'yetekî xwe. Her wekî ji aliyê padîşahekî de dayîna vê, belgeyek mezin jî bû ji cî û meqamê bilind ê Hefîdê Kak Ehmed re. Ji ber vê, ew muteserrif û serokleşkerên ku li Silêmaniyê bûn an dişandin wir, bêguman xwe ji xezeb û xeyda Şêx Se'îd diparastin û diketin bin nifûza wî. Hinek ji van diketin nav rewşek wisan ku bê pirs û raya Hefîd pê xwe nediavêtin avahiyên xwe.

Vêca tu şik di vê de tune ku memûrên biçûk bûbûn leyîstika şêxan û beşek bêqîmet ên ji xelkê ji bo qazanc û merama karên xwe bi bê berat û bê bexşîş diketin nav rêzên nukeran. Lê tucar û axa dijminê vê xanedana han bûn û di bin re şûrê xwe ji wan re tûj dikirin.

Çiraya kê heta hetayî vêketî maye? Her wekî ku çawan ew cî û meqamê bilind heta hetayî ji Ebdulhemîd re nema, bi wî re çirîskên bextê vê xanedana han jî ber bi jariyê ve çûn. Dema ku li Tirkiyê Şoreşa 1908an qewimî, leşkerên Mehmûd Şewket Paşa ji Selanîkê meşiyan ser Sultan Ebdulhemîd û Stenbol girtin. Ebdulhemîd ji ser textê padîşahtiyê rakirin û şandin Selanîkê. Vêca Komeleya Yekîtî û Pêşkevtin (Ittîhad û Tetakkî Cem'iyetî) hat ser kar û hukum kir destê xwe. Piştî vê ji bo qahîmkirina ciyê piyê xwe, li seranserê welatê Osmanî, bi taybetî ew kesên ji

xelkê yên dijminê derûdora Ebdulhemîd bûn, berhev kirin û bi wan şubeyên (liqên) Ittîhad û Terakkiyê dan avakirin. Tu şik tê de nîn e ku avakirina van şubeyên Ittihad û Terakkiyê di welatên dûr de, bêhêzkirin û nehîştina wan kesan bû ku meyêldarê Ebdulhemîd bûn.

Şubeya Ittîhad û Terakkîyê ya Silêmaniyê jî, ku bi taybetî ji nexwazên xanedana Şêx Se'îd, yanî bi destê hinek tucar û zabitên ku nû ji dibistana herbiyê derketibûn hatibû avakirin, meyla azadî û dijîtiya kesên xwedî nifûz dikirin. Ji ber vê, bi cebheya şêxan re ketin dijminatiyê û dest avêtin hukûmetê li dijî wan han dan. Vêca gelek bi ser de derbas nebû, bi riya şube û karbidestên wê re, ku endamê komeleyê bûn, bahane derxistin û Şêx Se'îdê Hefîd û hinek kes û derûdora wî bi Şêx Mehmûdê qehremanê vê behsa han, di bin çavdêriya hêzeke mezin a hukûmetê de anîn Mûsilê.

Li Mûsilê heta demekê wextê xwe rehet derbas kirin. Her dem li hêviya wê bûn ku dewr biguhere û vegerin Silêmaniyê. Wan nedizanî ku ji bo rojên bên bext û talihekî tarîtir ji wan re hatiye amadekirin û gelek bûyerên din li pêşiya rojên wan ên mayî de hene.

Karbidestên Ittihad û Terakkîyê yên Mûsilê, li firsetekê digeriyan ku ji kuştina Şêx Se'îd re bikin bahane. Ji ber vê, di destpêkê de hewil didan û dixebitîn ku berê xelkê Mûsilê ji wan veqetînin, wekî dihat gotin, gelek tiştên nerewa û derew bi wan ve girê didan û di nav xelkê de belav dikirin. Şûmî û siya rojên bedbextiyê li wan nêzîktir kirin. Gelek bi ser de derbas nebû, bajarê Mûsilê di derheqê van xerîb û lêqewimiyan de agirê fitneke mezin hilkirin...

Kuştina Şêx Se'îd ê Hefîd û Şêx Ehmedê kurê wî

Di sala 1326ê hicrî de (destpêka sala 1908ê mîladî) roja duyem ê Cejna Qurbanê[1], Şêx Mehmûd, Şêx Ehmedê birayê wî û Baha Efendî[2] yê hevalê wan, li mala Mustefa Beg ê qaymeqamê eskerî mêvan bûn. Mala Mustefa Beg li ser Meydana Babu'l-Tuwab bû, ku wê çaxê ciyê seyran û civînan bû.

Dema ku ew ji mala Mustefa Beg derdiketin ji meydanê derbas dibûn, li gor gotinan, Baha Efendî serxweş dibe û li jineke nav temaşevanan dabanceyê dikişîne. Lê jinik dest bi qêjîn û hawarê dike. Li ser vê hinek ji temaşevan ên ji xelkê Mûsilê digihîjin hawara jinikê. Bi Baha re dest bi şer dikin û dixwazin wî bikujin. Vêca Şêx Ehmed û hevriyên wî jî dikevin nav şer û şer diçe digihîje kêşana xencer û dabancan. Di vê navê de çend kes birîndar dibin. Li ser vê, xelkê Mûsilê hêdî hêdî

kom dibin û dest ji kar û barên xwe berdidin. Heşameteke gelek zêde li derûdora Şêx Ehmed û hevriyên wî berhev dibin û wan dixin tengiyê. Wê navê re ku hinek cendirmeyên kurd li wir hazir bûne, alîkariya wan dikin. Dewriyên siwarî (siwarê devan) yên ku gelek ji wan kurd bûne, bi ser vê bûyerê de tên. Şer giran dibe û ji herdu milan jî hinek kes tên kuştin û birîndar kirin. Li ser vê, hejmara xelkê berhevbûyî hê zêdetir dibe û beşê piraniya xelkê dest diavêjin çekan û derûdora cendirman digrin. Dema ku şev bi ser de tê, cendirme xwe digihînin qonaxa hukûmetê. Roja din sibê xelk cardin nasekinin, bi çek dimeşin ser qonaxa hukûmetê û ji bo toleya xwe vekin daxwaza cendirman ji walî dikin. Walî cendirman nade destê wan. Vêca daxwaza Şêx Ehmed û hevriyên wî jê dikin. Wê wextê walî[3] di ciyê ku tedbîreke ji tefandina vî agirî re bibîne, ji xelkê re dibêje: "ew li vir nîn in, herin û bi xwe wan bibînin". Vêca ev heşameta han davêje ser mala Şêx Se'îd[4] û derûdora wê digrin. Walî vê navê re careke din bi benzînê diçe ser agir. Di ciyê tedbîrekê bistîne û vê heşameta han belav bike û agirê fitne û fesadiyê bitefîne, sê kesên bi nav û deng ên ji xelkê Mûsilê dibijêre[5] û wan dişîne pê Şêx Se'îd û bi navê parastina wî li "ciyek" bangî ba xwe dike. Şêx Se'îd jî baweriya xwe pê tîne û bi wan re berê xwe dide qonaxa hukûmetê.

Di vê navê re bi navê parêzgeriyê gurubek esker jî didin balê. Lê li gel vê jî, dema ku digihîn ber deriyê qonaxa hukûmetê bi emrê Tabur Axasî[6] deriyê qonaxa hukûmetê tê girtin û Şêx Se'îd ji der ve dimîne. Tam vî navî re mirovek ji nav vê heşameta han kevirekî mezin li serê Şêx Se'îd dixe û dikuje.

Piştî vê bûyerê çend kesên din jî êrîşê dibin ser wî kesî ku tenê bi serê xwe bi Şêx re bûye û bi xencer wî jî dikujin. Bi vê jî ev agir nayê tefandin. Ev heşameta han vêca berê xwe dide mala Şêx Se'îd. Ew kesên di hindurê xanî de wekî şêran li hember vê êrîşa han a dirinde û wehşane disekinin. Lê di netîceyê de Şêx Ehmed jî dikujin. Piştre berê xwe didin ew xaniyê ku mirovên Şêx Se'îd li wir in. Deriyê xênî dişkînin û dikevin hindur û çi kêsên li wir dibînin, dikujin. Baha Efendî, ji ber agirê vê fitne û fesadiyê hê roja ewil xwe diveşêre û rizgar dibe.

Lê, li vir noqteya herî girîng a hewceyê îzahetê ye behsa tunebûna Şêx Mehmûd e. Di nav van hemû bûyeran de çawan navê wî tune? Min bi xwe jê seh kiriye ku ew di nav van bûyeran de nebûye. Lê çawan û ji ber çi? Mamoste Xulamî li El-Duhaya de dibêje ku, Şêx Mehmûd jî li mala Mustefa Beg bû. Lê piştî vê ne di bûyera Babu'l-Tuwap û ya li ber deriyê qonaxa hukûmetê, ku babê wî tê de hat kuştin û ne jî wextê êrîşanîna heşameta xelkê ser mala Şêx Se'îd û kuştina Şêx Ehmedê birayê wî, navê Şêx Mehmûd derbas dibe. Ev yek jî me digihîne vê qeneetê ku we-

kî min bi xwe jê seh kiriye, ew di vê bûyera han de tunebûye. Xwediyê Muqedderatu'l-Iraqu'l-Siyasiyye, ku wisan dixuyê gelek kîna wî ji şêxan re hebûye û bi taybetî di derheqê Şêx Mehmûd de nekariye xwe ji zimandirêjiyê biparêze. Ev herzekariya ku ji Baha li hemberî jinekê qewimiye, îzafeyê Şêx Mehmûd dike.

Lê diyar e ku karekî bi vî awayî zaroktî ji însanekî bêemsal û hêja yê yekî wekî Şêx Mehmûd gelek dûr e û Şêx Mehmûd kesekî wisan bû ku hê di zaroktiya xwe de çavê xwe berdabû mezintî û seroktiyê. Em vê jî deynin milekî; em çawan dikarin bawer bikin ku ew bi xwe bibe sebebê fitneyek wiha û pişt re bab û birayê xwe di nav wî agirî de bihêle û xwe veşêre? Belê wekî Mamoste Xulamî dibêje: mimkûn e ku Şêx Mehmûd berî vê bûyera han ji mal derketibe û çûbe mala Xidir Hemewendî[7] û di wextê bûyerê de nekaribe yan wî nehîştibe vegere ba birayê xwe. Lê tu carê û tu wextê nayê bîra kesekî ku qehremanekî wekî Şêx Mehmûd, di esnayê vê bûyerê de ji bo xelasiya serê xwe çûbe mala Mehmûd Xidir û xwe veşartibe(8). Çunkî Şêx Mehmûd, di hemû qonexek jiyana xwe de bi azayetî navê wî derbas bûye û di meydana hemû bûyer û serpêhatiyan de bi camêrî, netirsî û nebezî hatiye naskirin.

Lê rastî çi dibe bila bibe, bi vî awayê hovîtiyê, piştî qewimandina vê bûyera han a xwînavî, di dîroka bajarê bi nav û deng, Mûsilê de rûpeleke reş a herî qirêj hat nivîsandin ku tu carî neyê jibîrkirin...

Vegera Şêx Mehmûd ya Silêmaniyê

Dengê kuştina Şêx Se'îdê Hefîd û Şêx Ehmedê kurê wî ya li Mûsilê, li hemû milekî Iraqê û hetta li seranserê axa Osmanî, tesîreke gelek giran û mezin kir ser xelkê, bi taybetî ser xelkê Silêmaniyê, Kerkûk û bajarê din ên Kurdistanê.

Ji ber vê, tirs ket dilê hukûmeta Mûsilê û Şêx Mehmûd û darûdestên wî ragirtin û nehîştin ji Mûsilê derkevin. Dema ku eşîret bi vê bûyerê hesiyan, xwestin pêşî hukûmet hêmin bibe û pişt re bi riya mezinên Kerkûkê daxwaza Şêx Mehmûd û birayên wî bikin. Wan ev daxwazî gîhandin hukûmetê û gotin ku, eger ew neyên berdan û ew venegerin Silêmaniyê, dê eşîret bimeşin ser Mûsilê û tola Şêx Se'îd û Şêx Ehmed ji xelkê wî bistînin. Li ser vê, wilayetê biryara berdêna Şêx Mehmûd û birayên wî û şandina wan da. Wan rojan kelîneke mezin ket nav ehlê bajarê Hewlêrê û Kerkûkê. Eşîretên derûdora Kerkûk û Silêmaniyê ketibûn nav nerehetiyek bêbinî. Jin, mêr, mezin û biçûk vê bûyera han diaxiftin. Tu behs û meselek din nemabû.

Li her ciyê dengbêjan bi kurdî, tirkî û farisî kilamên şîn û girînê yên gelek bi kul û derd distran û xwenda û zarokan jî ev ji ber kiribûn û bi dilûcan ji hev re dixwendin. Eşayîr û ahalî mijûlê xweamadekirinê bûn ku li pê Şêx Mehmûd biçin. Bi rastî bûyera Kerbelayê nû bûbû. Xelkê Mûsilê bûbûn zindîq. Dema ku xeberê nêzîkbûna şêxan li Kerkûkê belav bû, wê şevê heta beyanî xew neket çavê gelek kesan. Eşîretên derûdora Kerkûkê jî hişk bûbûn û mabûn. Jin, mêr, kur, keç, mezin û biçûk, efendî, mela, şêxên terîqetê, derwêş, kesên nav bazaran, memûrên hukûmetê ref bi ref di hatin û çûnê de bûn. Bi hezaran fîlama û def amade kiribûn. Ez bi xwe di wan rojan de li Kerkûkê xwendewanekî Hucreya Mele Teqî bûm. Min pê danîbû salên xwe ya dehan. Mamostê me şaîr bû. Marşeke gelek dirêj bi me dabû jiber kirin. Berê gihîştina şêxan min ji ew kesên berhevbûyî yên hejmara wan bi hezaran re xwend. Ew roja Şêx Mehmûd gihîşt Kerkûkê temamê xelkê û piraniya eşîretan ji serê beyana sibê bi piyan û siwarî ketin rê û qasê çend saetan ber bi pêşewaziya wî ve çûn. Dengê Allahuekber û gurmîna çepik û defan têkilî nav girîn û şînê bûbû.

Bi rastî dêmena wê deştê ya wê rojê wêneyek ji mehşerê bû. Tekya Şêx Eliyê Talebanî û ya Seyîd Ehmed van mêvanan di navbera xwe de parve kirin. Şêx Mehmûd çû tekyayê û Şêx Qadirê birayê wî li xaneqayê ma. Dema ku Şêx Mehmûd gihîşte Kerkûkê hejmara eşîretan du carî zêdetir bû û fikra berpakirina şoreşekê kirin serê xwe. Di vî halî de Reşîd Paşa kirin waliyê Mûsilê. Tenê rojekê li wir ma û piştre xwe gîhande Kerkûkê. Dilê Şêx Mehmûd xweş kir û bi hêzeke mezin ve bi xwe re bir Silêmaniyê.

Di rojek wiha de hatina Reşîd Paşa feydek mezin bû. Lê li gel vê jî, dema ew vegeriya Mûsilê dest avêt girtina wan kesan ku tiliya wan di kuştina Şêx Se'îd de hebû û gelek ji wan bi kuştin an xeniqandinê tawanbar kir.[9] Piştre jî cardin di nav re gelek bûyerên biçûk û mezin qewimîn û Kerkûk û Silêmanî her ji wan rojan şûn de ji têkelhevî û şoreşê rizgar nebûn...

Piştî vegera Şêx Mehmûd ya Silêmaniyê

Muddetek piştî ku şêx vegeriyan Silêmaniyê, li Kifrê babê Baha Efendî hat kuştin. Qewitiya vê kuştina han dikirin ser Şêx Mehmûd. Li ser vê hukmê sê sal ceza jê re hat dan. Lê Şêx Mehmûd xwe neda dest û li derûdora Silêmaniyê û li gundan dima. Hukûmet jî bi rastî nediket pê û çavê xwe ji vê veşartinê û nehatina wî ya bajêr digirt û lê nedigeriya. Li gel vê jî nifûza Şêx Mehmûd roj bi roj ber bi xurtbû-

nê ve diçû û stêrka bextê wî ji nû ve ber bi serkevtin û ronahiyê ve diçû.
Ji ber vê, hukûmet hêdî hêdî jê ket şikê û tirsa wê yekê jê dikir ku ew dê bi riya eşîretan re muqawemetekê pêk bîne û tola bûyera Mûsilê bistîne...

Şerê Cîhanê Yê Yekem û Şêx Mehmûd

Wekî tê zanîn, Şerê Cîhanê yê Yekem di rûyê welîehdê Awusturya û Macarîstanê de hilket. Ev welîehdê han, ku bi xwe û jina xwe ve ji bo ziyaretê çûbûn Sirbîstanê (Yoguslavya) li wir ji aliyê wan kesan ve hat kuştin ku dijminê Awusturya û Macarîstanê bûn û li Sirbîstanê rêveberiya siyaseta wan dewletan dikir.

Vêca ji ber kuştina welîehd, hukûmeta Awusturya û Macarîstanê bi Sirbîstanê re ketin şer (1914) û ev şerê han hêdî hêdî fireh bû û nêzîkî hemû dinyayê da ber xwe. Dema ku hukûmeta Osmanî têkelî vî şerî bû, ji bo ku ew beşek ji welatê Osmanî bû şer ket Iraqê jî. Îngilîzan ji Besrayê dest pê kirin û di pê yekûdu de 'Omare, Kut û Bexdayê girtin û di sala 1918an de gihîştin Kerkûkê. Lê berî ku bigihîjin sînorê lîwaya Kutê, siwarên eşîretên kurdan û ereban li Şu'eybe şerek û du şer bi ingilîzan re kirin. Şêx Mehmûd bi xwe û bi leşkerekî ji hezar siwarên kurd pêkhatî, alîkariya leşkerên tirkan kirin. Reşîd Paşa yê xelkê Silêmaniyê û muteserrifê kevin ê mintiqê û çend mirovên kurd ên bi nav û deng di vî şerî de hatin kuştin. Çi di van şeran de û çi jî di şerê hêzên tirk ê li dora Pencuyîn bi rûsan re, Şêx Mehmûd mêranî û azayetiya xwe dabû nîşan û rûs ji sînorê Iraqê dûr xistibû û kiribû milê din yê Îranê. Bi vî awayî piştî Şerê Cîhanê yê Yekem, nav û dengê Şêx Mehmûd gelek belav bû û ji aliyê gelek kesan ve dihat naskirin. Lê di şerê tirkan û rûsan de, careke din tirkan Şêx Mehmûd qehirandin. Serleşkerê tirk, piştî ku di şer de bi alîkariya Şêx Mehmûd û hêzên eşîretên kurdan biserketin û rûs şikandin û heta nav axa Îranê birin, kurdan bi tuhmeta talanê tawanbar kirin û çend serokeşîretan dan ber şeştîran. Li ser vê bûyerê, Şêx Mehmûd li dijî serokleşkerê tirkan rabû û bi xwe û bi leşkerên kurdan ve vegeriya nav sînorê Silêmaniyê. Piştî vê, tirk carek din tûşî êrîşa rûsan bûn û vê carê nekarîn xwe li ber wan ragirin. Êdî ji wir şûn de sînorê Iraqê bê parastin ma û Şêx Mehmûd jî vegeriya ser sînor û êdî paşde nevegeriya Silêmaniyê û li gundê xwe li derveyê bajêr bicîbû. Vê bûyerê tirk xistin nav endîşe û tengiyê. Lê wan rojan gelek bêhêz bûbûn û nedixwestin deriyekî din ê serêşiyê li ber wan vebe. Ji derveyê vê jî di 7ê nîsana sala 1918an de di bin serokatiya General Marchal de hêzeke ingilîzan gihîşt Kerkûkê. Şêx Mehmûd bi tirkan re bi tevayî têk çûbû û tu hêviyek wî ji wan nemabû. Ji ber vê, Şêx Mehmûd xwest ku berî gihîşti-

na ingilîzan li Silêmaniyê, ji wext û firsetê îstîfade bike. Pêşî, bi mirovên bi nav û deng ên wê rojê yên Silêmaniyê re lihev kir û namek bi dizî ji Nilson û mezinên hêza ingilîzan re şand Kerkûkê. Di vê nameya xwe de daxwaz ji wan kir ku, di navçeya Silêmaniyê de bi hinek îmtiyazan ve bîryara damezirandina hukûmeteke kurdî bidin. Bi xwe jî (yanî Şêx Mehmûd) bîryar da ku li ser navê ingilîzan û di bin çavdêriya wan de serokatiya vê hukûmetê bike.

Wilson, bersîva Şêx Mehmûd dide û dixwaze di vî warî de beyanekê belav bike.[10] Di vî halê han de û piştî bicîhîştina Kerkûkê çend rojan, leşkerê tirkan vedigerin Kerkûkê. Behsa nameya Şêx Mehmûd, bi riya yek ji wan mezinê xelkê Kerkûkê re digihîje serleşkerê tirkan. Li ser vê, tirk qewîtiyê li Mustefa Begê qaymeqamê eskerî û serokleşkerê tirk yê li Silêmaniyê dikin ku li hemberî Şêx Mehmûd komployekê amade bike. Mustefa Beg, bi fêl û fendan û bi bahana hinek mesele û tedbîran Şêx Mehmûd bangî ba xwe dike û pişt re wî digre û di bin çavdêriya hêzeke mezin de dişîne Kerkûkê. Şêx Mehmûd li wir dikin hepisxanê û piştî dadgeheke şiklî ya eskerî û li ser qewîtiya taybetî ya serleşkerê giştî yê hemû hêzên dewleta Osmanî ya Iraqê, bi cezayê îdamê tawanbar dikin. Lê vê carê jî ji mirinê rizgar dibe. Çunkî tirk berî her tiştî di îdamkirina Şêx Mehmûd de dudil bûn. Mulaheza rojên bên, rojên teng û reş dikirin. Wan sebebê vekişîna leşkerên ingilîzan ji Kerkûkê didan ba leşkerên sondxwaran a li cepha Franseyê û bi hêvî bûn ku leşkerên ingilîzan hêdî hêdî, ne tenê ji Kerkûkê, belkê ji hemû Iraqê paş de bikişe. Wan ev yeka han jî xeyal dikirin û dixwestin ku hemû ciyên ji destê wan derketî yên berê cardin têxin destê xwe. Ew ji wê ditirsan ku çerx ber bi barek din ve vegere, ew (yanî tirk) careke din jî û bêyî êdî ji Iraqê derkevin, tê de bicî bibin. Vêca di rojek wiha reş de, dûr nebû ku bi bahana tolesitandina îdama Şêx Mehmûd, eşîretên kurdan pê leşkerên şikestî yên tirkan bikevin û wan şerpeze bikin. Li gel vê jî, gelek ji tirkan dûr nebû ku piştî hinek ih û mih û anîn û li ha û li wir, ji nişkave Şêx Mehmûd îdam bikin. Lê bextê wî alîkariya wî kir, 'Elî Ihsan Paşa ku nû hatibû ciyê Xelîl Paşa û bûbû serleşkerê Ordiya Şeşan li Iraqê, fikir kir ku di rojek wiha de ji Şêx Mehmûd îstîfade bike. Çunkî ev 'Elî Ihsan Paşayê han, yek ji wan serleşkerê mezin û yê herî bi nav û deng ê tirk bû ku li Îranê li hemberî rûsan çend şerên gelek azayane kiribûn û di dema jarî, şikestî û bêhêziya leşkerên tirk de jî şandibûn Iraqê. Li ser pêwîst bû bi hiş û bi siyaset hereket bike, ji ber vê ji Mûsilê Şêx Mehmûd bangî ba xwe kir.

Li wir dilê wî vekirî û wî aş kir. Armanca wî ew bû ku di wan rojan de, heta bi xwe bi leşkerê xwe ve li hemberî ingilîzan mijûl bibe, Şêx Mehmûd di herêma Si-

lêmaniyê de bi eşîretên kurdan ve tenişte rojhilata hêzên tirkan biparêze û Silêmaniyê nede dest û heta di wextê pêwîstiyê de jî bikare bi xwe û bi eşîretên kurdan ve alîkariya leşkerê tirkan bike. Ji ber vê, piştî mêvandariyeke baş û bi gelek xelat û beratan ve, ew kir serleşkerê milîsan û bi qewîtî û talîmateke pêwîst şand Silêmaniyê. Ji bo vî karîbû û rêxistina hêzên eşîretan, bêşeke 5000 lîreyê zêr a Osmanî pêkhatî jî dayê. Ji derveyê vê, 'Elî Ihsan emir da serleşkerê tirk ê li Silêmaniyê ku çi çek û sîlehên bikare pêwîstê Şêx Mehmûd be bidê.Vêca piştî hemû van bûyeran, li ser qewl û biryaran bi 'Elî Ihsan Paşa re, Şêx Mehmûd di çirya paşiya sala 1918 an de vegeriya Silêmaniyê û dest bi cîbicîkirina ew karên jê re hatibûn sipartin kir...

Vegera ingilîzan ya Kerkûkê

Cara yekem dema ku ingilîz hatin Kerkûkê û girtin, qet neketibû bîra Şêx Mehmûd ku dê careke din tirk vegerin û Kerkûkê bigrin. Ji ber vê, wekî me li jorê got, namek ji Wilson re şandibû. Di vê nameyê de ji bilî ew tiştên ku me behs kirin, ev yek jî gotibû: kurd gelek bi serkevtina Inilîzan xweş in û hêviya wan ev e ku ji bin hukmê tirkan rizgar bibin û bi saya hukûmeta ingilîz dilxweş bibin û ew jî wekî ereban bikevin nav xweşiyê. Ev rîcaya han jî ji wî kiriye ku êdî bi tu awayî rê nedin tirkan ku ew careke din vegerin vî welatê. Eynî wan rojan reîsên Hemewend jî namek ji ingilîzan re nivîsandibûn û tê de gotibûn ku bi pêşkêşkirina heywan û dexil ew amadene alîkariya leşkerên ingilîzan bikin. Çunkî wê çaxê, bi rastî goşt û nan baştirîn diyarî bûn ji îhtiyaciyan re. Lê vegera tirkan li Kerkûkê bû sebebê têkçûna hemû tiştî. Şêx Mehmûd wekî ku me got, li Silêmaniyê girtin û şandin Kerkûkê. Gelek ji wan ku bi şandina nameya berê re hemfikir bûn, avêtin bendîxanan an tawanbar kirin. Hinekan jî bazdan û Silêmanî terk kirin. Hemewendî jî dev ji ingilîzan berdan û dijminatiya wan kirin. Bi vî awayî piştî girtina Kerkûkê çend rojan vegera ingilîzan û paşdekêşana leşkerên wan ji wir, ji xelkê li wir re bû sebebê gelek xerabiyan. Bi taybetî Şêx Mehmûd û kurd, bi vê yekê ketibûn davikeke mezin.

Çi nav û deng û şohretek ingilîzan hebû, bi vê paşdekêşanê re wenda kirin, wekî Hemewendan gelek kesên din pişta xwe dan wan. Gotinek din jî dihat gotin ku, di cepheyên din ên şer de, bi taybetî li Fransayê leşkerên sondxwaran li hemberî Alman an xerab şikestine û paşde kêşane. Ji ber vê, wisan dihat hêzirkirin ku dê leşkerên ingilîz jî ji Iraqê paşde bikişe û biçe cepheyek din. Ji ingilîzan re eşkere bû ku bi vê paşdekêşanê navê wan xera bû û li Kurdistanê û li Iraqê qîmetek wan nema. Ji vê yekê ketin tirsê ku ji hemû milan ve berê xwe bidin wan û li hemberî wan

şoreş û têkelheviyek mezin a gelemperî rakin. Ji ber vê, bîryar dan ku xwe hazir bikin û ji bo paşde sitandina îtîbara xwe, bi çi awayî dibe bila bibe Kerkûkê bistînin. Vêca tam van rojan de bû ku dewletên sondxwar mutarekek belav kirin û şer dan sekinandin. Lê dema ku di cebheyên din de şer sekinî, êdî tirsa hêzên ingilîzan nema û di cepha Iraqê de xwestin ji zeman îstîfade bikin û di hengama muzakereyên aştiyê de leşkerên xwe di cebheyên şer de -bi taybetî li Wilayeta Mûsilê - gavek zêdetir pêş de anîn. Ji ber vê, êrîş anîn ser Kerkûk û Hewlêrê û bê şer girtin. Piştî vê di cî de dest avêtin anîna ew dexil, dan, pez û dewarên ku leşkerên tirkan berhevkiribûn û lê pêra negihîştibûn ku bigihin ser û bixwin. Dema ku 'Elî Ihsan Paşa ji nişkave xeberên mutarekeyê seh kirin, nehatibû bîrê û fewcek (boluk) eskerê xwe li Silêmaniyê hiştibû û nekêşabû Mûsilê. Wî wisan hêzir dikir ku ev fewca eskerî ji wir dûr ketiye. Çunkî ew di wê baweriyê de nebû ku bi awakî zû ingilîz vegerin Kerkûkê û wê bigrin. Di milekî din de jî li hêviya Şêx Mehmûd bû ku ji milê rojhilat ve, yanî ji milê Silêmaniyê ve û bi hêzên eşîretan ve êrîşê bîne ser hêzên ingilîzan û firset nede wan bên pêş ve. Eger vê jî nekare yan mecal nekevê, bila tenê rabe û vê tenişta wî biparêze û Silêmanîyê nede dest. Bi vî awayî dixwest ku heta netîceyek bê sitandin, cî di pê ciyan de bên terkkirin û Kerkûk di destê hêzên tirk û ingilîzan de bimîne. Piştre jî dê rewş li ser qerarekê bisekine û bi milekî re li hev dike, herêma Silêmaniyê di destê tirkan de bimîne û nekeve destê ingilîzan. Eynî van rojan bû ku bi hêviya nûkirina dostayetiyê bi Şêx Mehmûd re unvana "Neqîb" tiyê danê û navê Şêx Mehmûd bû Şêx Mehmûd Neqîb.

Lê wekî me di pêş de got, ji nişkave di 31ê çirya pêşî ya sala 1918an de mutareke hat imzakirin. Êdî tu çara 'Elî Ihsan Paşa nema û bi telgrafê emir da muteserrifê Silêmaniyê ku îdareya lîwayê bide destê Şêx Mehmûd û bi xwe jî bê Mûsilê.

Şêx Mehmûd bi vî awayî bû muteserrifê Silêmaniyê û bi navê hukûmeta Osmanî îdareyê girt destê xwe. Muteserrifê tirkan yê wan rojan ê Silêmaniyê 'Elî Riza Begê xelkê Konyayê bû. Bi wî re, mirovên dewletê yên tirk û xeyrê kurd Silêmaniyê terk kirin û çûn Mûsilê. Fewceke eskerên tirk û hinek cendirmeyên di bin fermandertiya Salih Begê tabur axasî de, hê li Silêmaniyê bûn. Lê dema ku rewş gihîşt vê dereceyê, Şêx Mehmûd careke din destê xwe ji tirkan şûşt û hêviya wî ya vegera wan nema. Ji ber vê, dev ji rêxistina wê hêzê (hêza milîs) berda û vegeriya ser sewda berê. Vê carê jî fikirî ku di muqabilê hinek qewl û îmtiyazan, Silêmaniyê teslîmê ingilîzan bike. Lê nameya vê carê bi Izzet Topçî (Izzet Fate) û Ehmed Faîq (Fayîq Tapo) re, raste rast şand Kifrê. Di muqabilê ew îmtiyazên ku ji bo xwe û kurdan şert danîbûn, ingilîzan ew daweti Silêmanîyê kirin. Îngilîz ku ji tertîbata 'Elî Ihsan

Paşa ya bi Şêx Mehmûd re agahdar bûn, bi xwe re ne didîtin û nedixwestin ku heta dema wê neyê biçin Silêmaniyê. Ji ber vê, bi vê nameya Şêx Mehmûd gelek kêfxweş bûn û ji Wilson re şandin. Bi xwe jî bersîva "belêtî"yê nedanê û jê daxwaz kirin ku çaveriya emrê Wilson ê hakimê 'am be...

Hatina Major Noel ya Silêmaniyê

Nameya Şêx Mehmûd ya vê carê ji aliyê ingilîzên Kifrê ve, ji Wilsonê hakimê 'am ê Iraqê (nûnerê dewleta Birîtanya li Iraqê) re hat şandin. Ji ber vê, Wilson şand pê Major Noel ê ku yek ji wan zabitên ingilîzan ê şarezayê herêma Kurdistanê bû. Wilson, ew li ser navê xwe û bi qewîtiyên taybetî ve şand Silêmaniyê. Noel, bi heyeteke biçûk[11] û di riya çiyayê navbera Kifrê û Çemçemalê re berê xwe da Darakelê.[12] Dema ku behsa çûna Noel ya Darakelê, li Silêmaniyê belav bû, ew fewca eskerî ya tirkan ku li Silêmaniyê mabû, çi kurdên tê de bûn fewcê terk kirin û kincên kurdî li xwe kirin. Hinekên din jî ji tirsan xwe veşartin. Yên tirk û xeyrê kurd jî bûn ketin tirsê û nedizanîn ka dê çi bikin.

Şêx Mehmûd, bi temamê mirovên maqûl ên naskirî yên cure cure yên wê dewrê yên Silêmaniyê re, di mala xwe de civînek çêkir û ew têgîhandin ku heyeteke ingilîzan bi rê de ye û tê Silêmaniyê. Ji wan daxwaz kir ku di nav xwe de çend mirovan bijêrin û ji bo pêşwaziya wan bişînin. Piştî munaqeşe û raberizîneke kurt, heyetek rê xistin û çûn pêşwaziya ingilîzan. Ingilîzan di destpêkê de nexwestin bên nav Silêmaniyê. Tirsa wan ji wê fewca eskerî ya tirk ya Silêmaniyê hebû. Çunkî wan tu hêzek bi xwe re neanîbûn. Hêvî bûn ku Şêx Mehmûd li Darakelê bibînin. Lê dema ku Şêx Mehmûd heyet şand, ew îkna bûn û hatin Silêmaniyê...

Hukumdarê Kurdistanê

Dema ku M. Noel bi vî awayî bi hêsanî û bêdeng û asteng hat Silêmaniyê, di cî de bi alîkariya Şêx Mehmûd, dest pê kir eskerên tirk şand Mûsilê ba 'Elî Ihsan Paşa. Piştî vê, M. Noel li gor wê qewîtiya ji Wilson sitandibû, di roja yekem a çirya paşî ya sala 1918an de, li ber deriyê qonaxa hukûmetê (Dergayê Seray) civînek mezin çêkir û xelk, eşraf, mezin, tucar, serokên eşîretan û ji hemû sinif û tebeqeyên xelkê tê de beşdarbûn. Bi navê nûnerê dewleta Birîtanyayê li Iraqê (yanî bi navê hakimê 'am) bi farisî gotareke dûr û dirêj xwend[13] û di vê gotara xwe de îlan kir ku Şêx Mehmûd ji aliyê nûnerê dewleta Birîtanya yê Iraqê ve Hukumdarê Kurdistanê hatiye naskirin.

Noel û Wilson dixwestin ji nifûza Şêx Mehmûd îstîfade bikin, di vê herêmê de bê hêzeke eskerî nifûza ingilîzan rûne û bi saya Şêx Mehmûd siyaseta hukûmeta Birîtanyayê îdare bikin...

Her eynî êvara wê rojê ahalî û mezinên bajêr li mala Şêx Mehmûd berhev bûn û hukumdar hat pîroz kirin. Ez bi xwe (nivîskarê vê bîranînê) bi Ehmed Axayê Kerkûkîzade re di vê pîrozkirina han de hazir bûm. Ji bilî vê, bîryar hat dan ku Noel di bajarên Kurdistanê yên din de jî (Kurdistana Iraqê) dest bi avakirina teşkîlatan bike û ji bo rêxistinî û îdareya van bajaran ji Kurdistana nû re çi pêwîst be bike. Mehê 15.000 rupiye maaş ji hukumdar re hat tespît kirin.(14) Biryar hat dan ku li Silêmaniyê teşkîlateke wekî teşkîlata berê ya lîwayî damezrînin. Seyîd Omer ê mamê Şêx Mehmûd bikin muteserrif, mamê wî yê din Hacî Seyîd Hesen jî bû hakim an bi gotinek din "Reîsê Şer'î" Şêx Qadirê birayê wî jî bû serfermanderê leşker. Seyîd 'Elî (Bismillah) jî nehatibû bêpar kirin, ew jî bû komîser. Bi vî awayî, beşê piraniya xizim, kes û mirovên hukumdar û derûdora şêxan, her yek bi awayekî li gor rewşa wan, karek an maaşek ji wan re hatin dayîn.

M. Noel, navê "Hakimê Siyasî" li xwe kir. Di avahiya mekteba 'idadî ya zemanê tirkan de rûdinişt. Ji sînorê der helîm, selîm, hêmin û şarezayê orf û adetên xelkê kurd bû. Bêsînor hurmeta hukumdar digirt, ji xwe re katibekî biçûk an xizmetkarekî jî bê emir û rizayê Şêx Mehmûd tayîn nedikir. Wan deman Silêmanî ji boşahiya xelkê bûbû wekî mehşerê. Hejmareke gelek zêde ji suwarên eşîretan, gelek gundî û xelkê derûdora Silêmaniyê û gundiyên Şêx Mehmûd, rêz bi rêz û ji her milî de berê xwe didan vî bajarê han ê biçûk. Kulan, çayxane, bazar, malê mezin û dewlemendên Silêmaniyê ber bi boşahiya xelkê ketibûn. Birinc û genimên enbarên dewletê, ku ji tirkan mabûn, hemû zexîreya ku di enbarên Şêx Mehmûd de hebûn, dikirin xwarin û zat û bi riya aşçîxana hukumdar li xelkê dihat belav kirin. Ji milekî din jî, M. Noel mijûlê çareserkirina giranî û birçîtiyê bû. Hêdî hêdî ji Kerkûkê û ji Bexdayê şekir, çay û arvan digîhand Silêmaniyê û belaş li feqîr, hejar û memûran belav dikir. Ev tiştên han ên xwarinê, wê çaxê li Silêmaniyê qit bûn û bi dest nediketin. Ji ber vê, her çi tiştên ku ji feqîr, hejar û memûran paş de dima, bi riya belediyeya bajêr dikirin nav bazarê û bi bahayekî kêm ji xelkê din ên mayî re dihat dan. Bi vî awayî xelkê bajêr û gundan, feqîr, hejar û lêqewimî ketin di nav xweşî û jiyaneke hinek baş. Noel bi vê tenê nema. Ji ber ku hinek rupiye, banqinot û qederek zêde lîreyê tirk ê zêr jî rijand nav Silêmaniyê û bi bê destlerzîn bi ser serokeşîretan û derûdora hukumdar de belav kir. Vêca qet nepirse; xulaman, xizmetkaran û karkeran, dayîkan, maman û xidaman serê xwe bilind kirin û ji xwe re pê kêf kirin. Her

yek bi navê tiştekî maaş, berat û pêwîstiyên wan hatin tespît kirin. Xulam bi xenceran ve, dayîk û xidam bi germiya xişrên xwe ve ketin nav pozbilindiyê. Şarwal û miradxanî, poşî û egalên bi sûrme, hevrîşmên şêxan û derûdora wan, dêmenek din dabûn Silêmaniyê. Piştî dewrek rût, tazî û birçîtiyek mirinî, jiyaneke wiha têr û tijî û dêmenên têr û tesel, xweşî û şahî -her çendîn jê bexîlî kirin jî tê de hebû- lê cardin ciyê sipasê bû. Çunkî, qet nebe, bîranîna hejarî, rûtî, birçîtî û kesên xwîn ji wan zûwabiyan, termên hêşînbûyî yên miriyên nav mizgeftan, kavil û wêraniyên do ji bîra wan dibir û hêviyên jiyana wan nû dikir. Lê wekî kurd dibêjin: derûdora nefam ber bi xeyîdiyê ve çûn û ji heddê xwe derketin. Hukumdarê Kurdistanê jî li gor wê hewayê dimeşiya. Bi roj bi revdên xulaman û derûdora xwe re berê xwe dida deşta Kanêskan û bi seyran, henek û kêf rojên xwe derbas dikir. Bi hêvî bû ku dê ev dem heta hetayê bi vî awayî bimeşe. Xwedê bi qudreta xwe dê Kurdistana mezin jê re çêke û ew jî taca hukumdartiyê têxe serê xwe!!

Şêx Mehmûd û Konferansa Aştiyê

Şêx Mehmûd tenê tiştekî baş ji Kurdistanê re kir, ew jî ew bû ku mezbeteyek bi xelkê û eşîretên vê herêmê da îmza kirin û Şerîf Paşayê kurd ji bo doza hiqûqê kurdan di nezdê Konferansa Aştî ya Parîsê de berpirsiyarê kurdan da xuyakirin. Nivîsandin û rêxistina mezmetê li mala hukumdar pêk hat. Ji bilî hukumdar, çend serokeşîretên bi nav û deng, hinek ji xwendevanên têgihiştî û M. Noel û ingilîzekî din jî li wir bûn. Lê gelek mixabin min navê wî nenivîsandiye û nayê bîra min. Ez bi xwe, nivîskarê mezbetê û ya nameya taybetî bûm ku ji Şerîf Paşa re dê bihatiya şandin. Ew dê ji Parîsê re bi Reşîd Kaban[15] û Seyîd Ehmedê Berzencî[16] re bihatiya şandin. Ev, ji bo kurd û Kurdistanê di nezdê Konferansa Aştiyê de karekî siyasî yê Şêx Mehmûd bû. Lê gelek mixabin, ku em ê di dawiyê de behs bikin, vê jî ciyê xwe negirt û netîcek neda. Çunkî ev heyeta han nikarîbû biçe Parîsê û name û mezbete negihîştin destê Şerîf Paşa...

Ji soranî: **ZIYA AVCI**

(1) Li gor gotina mamoste Ebdulne'îm el-Elamî ku di El-Dihaya el-Silas de dibêje: bi xwe di nêz de şahidê vê bûyerê bûye û ev hedîsa han di roja duyem a Cejna Qurbanê de qewimiye û du roj domandiye. Tahir el-'Emerî di Muqqederatu'l-Iraq el-Siyasiyye de dibêje: vê hedîsa han di roja yekem a Cejna Qurbanê de dest pê kiriye û sê şev û sê rojan ajotiye.

(2) Baha Efendî wê navê re li Mûsilê başkatibê Rejî bûye. Kurê Ebdullah Efendiyê Hacî Ibrahîm Efendî yê xelkê Kifrê ye.

(3) Waliyê Mûsilê yê wê çaxê Ferîq Paşa yê xelkê Helebê bû ku bi xwe jî endamê Partiya Ittîhad û Terakkiyê bû.

(4) Şêx Se'îd û kurên xwe li xaniyê Mehmed Paşayê Sabuncî yê li ser Caddeya Serayê û li hemberî mekteba 'edadiya kevin ku niha kirine Saneyê Şerqiyye, bûne. Lê kesên derûdora wan li xaniyekî nêzîkî xaniyê Şêx Se'îd bûne ku ew xanî bi xwe jî yê Mehmed Paşa bûye.

(5) Ew sê kesên han ev bûne: Reşîd Efendiyê Omerî, Şêx Ibrahîm Rumî û 'Elî Efendî yê îmamê Mizgefta Nebî Şît.

(6) Wê demê ji fermandarê taburê re, yanî ji amir fewca cendirman re "tabur axasî" digotin.

(7) Ev, Xidir Hemewendê ku mamoste Mu'im behsa wî dike, Mehud Xidir ê Hemewendi ye, wê çaxê ew li Mûsiê bînbaşiyê cendirman bû.

(8) Li gor gotina mamoste 'Ebdu'l-Mu'im el-Elamî, Şêx Mehmûd di dema êrîşanîna xelkê ya ser mala Şêx Se'îd û kuştina birayê wî, ew li mala Xidir Hemewendî bûye. Piştî êrîşker ji wir diçin mala Hacî Mehmed Çilîcadir, ew ji mala ku li wir in xwe digihînin qonaxa hukûmetê.

(9) Ji bo dûr û dirêj behsa kirinên Reşîd Paşa û navên wan kesên hatine girtin û bi destê xwe tawanê îdamkirinê daye wan û encamên vê bûyera han, binêre: kirêba El-Dihaya el-Selas ya mamoste 'Ebdulne'îm el-Xulamî.

(10) Lovalties Meapotamia Voleume II, 1919-1920 A personal Historical Record. By Sir Arnold T. Wilson, M. P.

(11) Qasê ku ez dizanim, ev heyera han ji Major Noel, du doktor, muhendîsek û ji çend neferên ingilîzan pêk hatibûn û aşçiyek û çend xizmetkar jî bi wan re bûn. Lê tê gotin ku Major Danlis jî bi wan re bûye.

(12) Gundekî Şêx Mehmûd e, riya nîv seet ji Taslûce yê dûr e û dikeve ser riya Çemçemal û Silêmaniyê.

(13) Major Noel gelek baş farisî û fransizî dizanî. Li Îranê gelek mabû. Wilson ji nav bi hezaran zabitan ku di warê siyasetê de xizmeta Britanya Mezin kiribûn, ji Lichmen, Soane û Noel gelek razî bû û gelek methê wan dikir. Ew dibêje ku çîrokên serpêhatiyên Noel dikarin bi cildan kitêb tijî bikin û gotina xwe bi vî awayê didomîne: xwezî rojekê ji rojan wan binivîsanda. Li gor Wilson; mêranî, zîrekî û karzanîna van hersê zabitên han ciyê sipas û methê ne. Şarezatiya Lichmen di nav welatên ereban de li ser Iraqê, yê Soane li ser Kurdistanê û yê Noel jî li ser erdê Îranê, ji Britanya Mezin re gelek bi feyde û bi qîmet bûn.

(14) Li gor gotina hinek ingilîzan, Şêx Mehmûd kiribûn nûnerê hêzên Britanyayê yên li Kurdistanê.

(15) Reşîd Zekî Kaban, xelkê Silêmaniyê bû. Di dema Osmaniyan de yuzbaşî û di Mekteba Ruşdiyye ya Eskerî de mamosteyê me yê matematîkê bû. Demên dawiyê de ez jî bi mamoste Reşîd Zekî re li 'Edadiyeyî Mulkiye de mamosteyê fransiziyê bûm.

(16) Seyîd Ehmedê Berzencî jî berê di Mekteba 'Edadiyeyê de mamoste bû. Wê dewrê bûbû katibê taybetî yê Şêx Mehmûd. Di dewra hukumdartiya duyem a Şêx Mehmûd de bû mudîrê Parastina Giştî (emna giştî), piştî wê di hukûmeta Iraqê de bû mudîr, pişt re jî bû qaymeqam û pişt re ji kar û barên hukûmetê derket û kirin naîbê Silêmaniyê.

BIGIRÎ HIBIRA PÊNÛSA MIN

Kişfa hêmayên esîl jî
ne bes e êdî ji bo bextewariyê
spîçolkî, bê ekl û eşqiya eşq
di lîwanên riya kadizan de dixurice, dixurife
û xwe li biyanistanan digire
her spêd
ez qam dikim xwîna qeşagirtî
bigirî hibira pênûsa min, bigirî

çêja baranên çelesrîn
di devê min
lîtav
minminîkên pola
daqûl tên li ser lêvên min ên qeşa
ji çîçekên hoste
kedî dikim janên bêterbiye

remildaran peyitandin
divê dê gelek bên kuştin li Kurdistanan
ka xencera xwe bîne celat
li min biceribîne hezar carî
bigirî hibira pênûsa min, nagirî

kesa bengî wê bûm
di kevalan de; mercan, lal disûtîne canan
dengê mirinê ji bêdengiya min tê
aya tu li ser min distirêyî operayên malwêran

di bin desthilatdariya împeratoriyên xezebperest de
ez nuxuriyê dîroka jinbî
bigirî hibira pênûsa min, digirî

RÊNAS JIYAN

HEVIND

CELADET ALÎ BEDIR-XAN

Temaşa (1) Perde

SERWER BEG	**Ji torinên Serhedan**
LEWEND AXA	**Serekê eşîrekê**
XURŞÎD AXA	**Serekê eşîrekê**
BIJÎJKek	**Pisaxakî Madenê**
GURGÎN	**Pisaxayek**
FELEMÊZ	**Birayê wî**
QEŞEM	**Destgirtiya GURGÎN**
MENÎJE	**Destgirtiya FELEMÊZ**
QUBAD	**Xulamê SERWER BEGê**
HEVIND	**Sêwiyekî diwanzde salî**

Qasidek, zar û zêç, kalek, pîrejinek, birîndarin, Segman û xelk

[*Di vebûna perdeyê de pehnava* [navsera] *çiyakî Kurdistanê xuya dibe. Dûre devî û zinar in. Cih cih şikêr û ferş, di alîkî de holikek, di ser holikê re aleke Kurdî li pêl dibe. Ji aliyê rojavayî şiverêyek dirêj dibe û pehnavê digihîne newalê. Ji dûr ve serên çiya yên bi berf diyar in. Di ber devê holikê de QEŞEM û MENÎJE (Menîce) rûniştîne dihênijin.*]

Civanok – 1

QEŞEM, MENÎJE

QEŞEM – (*Di xwe ditîne der û ji MENÎJE re*) Xwehê dinivî?

MENÎJE – (*Bi hilfirînekê çavên xwe vedike*) No, lê nizanim çi li min qewimiye.

Serê min giran bû, dilê min borî.

QEŞEM – (*Dikene*) Ji xwe xew çi ye?

MENÎJE – Ne xwehê, xew li ku, ma divê demê de ez çawan binivim. Birîndarên me çawan in?

QEŞEM – Dengê wan nayê. Bawer ke rahet in. Ê sêvanok şikestî heta sibehê dinalî û ji pesnan xeber dida. Çi xoretekî delal e, dibêjin ew çend jî mêr e. Birînên wî xedar in. Ne yek ne dido. Heft heştek in.

MENÎJE – Ji xwe berê sibehê de, tu ne li hir bûyî, birîndarinin din dianîn û dibirin şikeftê. BIJÎJK bi wan re bû. Kete holikê lê nihêrt, serê xwe hejand û ji min re got: Bê fêde ye halê wî ne tu hal e, gelek namîne.

[*Ji dûr ve dengên wek guregura ezmanan têne bihîstin.*]

QEŞEM – Guh bide, top dîsan dest pê kirine. Mala minê yên me, hesin û agir dîsan dê bibarin ser serê wan. Topên me jî hebuwana ne xem bû. Dudo ji dijmin standibûn lê gule nemane. Mîtralyozên me hene lê çi fêde, şûna topê nagirin.

[*Ji holikê nalînek têt, keçik dibezin û dikevinê. Paş gavekê nalîn nizim dibe û li şûna wê xirexirek tête bihîstin, pêleke din ne nalîn e ne xirexir e. Keçik ji holikê derdikevin, çavên wan hêstir dikin.*]

MENÎJE – Çû, reben çû. Me nizanîbû ji ku ye, ji kîjan eşîrê ye. Tenê digotin xelkê Dêrsimê ye. Dêrsim li ku, Serhedan ku. Reben hatibû mirina xwe.

QEŞEM – Ne xwehê hatibû şerê welatê xwe.

MENÎJE – Belê şerê welatê xwe, rizgariya welatê xwe. Welato! Welato! Welatê xopan, neyarên te zehf, dostên te kêm in. Dostên te tenê em in, keç û kurên te. Em jî qels bêçek, bê tu tişt. Çarmedora me girtî; ji heralî rêya me birî, ji hermilî dijmin. Çarnikar neyar, neyarê xurt, herkes yarê neyar, dostê zexm. Belê MENÎJE welê. Me çi digot reben çû, gelo di dilê wî de çi hebû. Ma tiştekî wî nîn bû ko bibêje.

QEŞEM – Hebû, di dema paşîn de, wekî ketibû cankêşiyê, tiştek digot.

MENÎJE – Belê dil dikir ko bibêje, lê nikaribû lêvên wî nedigihan hev. Navek di ser lêvên wî re digeriya, lê ne dihate der.

QEŞEM – Bawer bike navê keçikekê bû.

MENÎJE – Bi min digot Zîzê.

QEŞEM – Bi min Zînê.

MENÎJE – Navê destgirtiya xwe digot. Kî zane destgirtiya wî jî çi keçikeke delal û çeleng e. Ax dinya, hêj serê xwe nekiribûn balgehekî. Herê herhal delal e.

Ma nabêjin keçên Dêrsimî gellek sipehî ne, kej in, çavbelek in. Ax heke yên me jî di vê dem û saetê de...

QEŞEM – MENÎJE çire holê dibêjî, Xwedê mekit.

MENÎJE – Ma Xwedê mekit jî heye. Tu nabînî gule ji xwe re kiriye adet hima xort û zava û destgirtiyan dibijêre. Li xwe danayine dest bide pîr û kokiman.

QEŞEM – Te xêr e MENÎJE, çire îro holê bêmade yî û tiştinin ne qenc û ne bixêr dibêjî?

MENÎJE – Tu dixwazî ji te re rastiyê bibêjim, lê nizanim çawan bêjim te. Dilê min de tiştek heye. Belê tiştek ji min re dibêje...

QEŞEM – Ax li min...

MENÎJE – Ax...

[*Keçik dikevin hembêza hev û bi deng digirîn. Demekê di hembêza hev de dimînin. QEŞEM xwe ji hembêza MENÎJEyê vedike hêstiran ji ruyê xwe dimale. MENÎJE ecêbmayî lê dinihêre.*]

QEŞEM – Megrî xwehê megrî. Ji me re şerm e ko em ji yên xwe re bigrîn. Herçî ko di şerî de ne tevda birayên me, mêrên me ne. Hemî yên me ne. Girîn hebe divê em ji bona hemiyan bigirîn. Liberketin hebe divêt em li ber wan bikevin ko di mêraniyê de ji ên dîtir kêmtir bûn. Belê li ber wan bikevin ko di cihê xwe de xwe nedane kuştin, ji mirinê revîn, ruyên xwe reş kirin û sax man. Yên me di pêşiya hemiyan de diçin. Ji mirinê narevin. Heger heta niho sax mane û sax in jî, ne ji wê ye ko xwe nedane kuştin, lê mirinê nediwêrî dest bide wan.

Civanok - 2

Ên berê û HEVIND

HEVIND – (*Ji şeverê li wan derdibe. Li dora xwe dinihêre, dikeve holikê, derdikeve, ji keçikan re*) Keçinon penbû li ku ye? Ka çend pakêtan bidin min.

QEŞEM – Nik me nema. Here şikeftê, li wê heye. [*HEVIND bazdide ber bi şikeftê diçe.*]

Civanok - 3

QEŞEM, MENÎJE

MENÎJE – Belê, belê xebera te ye QEŞEM. Xwedê meke, yên me nemerdî bikin, ji xwe kê kiriye, ma nayê bîra te di şerê Zerketê de topa di nav neqebê kê sitandibûn. Ne herdu biran, ne yên me, GURGÎN û FELEMÊZ.

QEŞEM – Çawan nayê bîra min. Ma tenê hingê, di herşerî, di herderavê teng de xwe bi mêraniya xwe nedane naskirin

[*Dengê topan xurtir dibin*]

MENÎJE – Guh bide QEŞEM, dengê topan nêzîng dibe.

QEŞEM – Top di cihê xwe de ne, ba guhêriye, ji lewra.

MENÎJE – Heke hêj nebûye jî dê bibit. QEŞEM ez welê dibînim ko di van çiyayan de ava me nemaye. Ma tu nabînî tenê di rojên paşîn de balafirên dijminan ji deh caran bêtir li me firiyan û guleyên xwe avêtine heta pehnava me. Ma nexuyaye, vê carê fikra wan xirab e. Bîne bîra xwe. Ev bûne çar sal em di van çiyayan de asê ne. Belê hergav teq û req e şer e. Lê ne holê, çend roj şer, paşê çend rojên din jî rahetî. Vê carê ji çar mehan bêtir e êrîşa dijminan dest pê kiriye weqt nizane bisekine. Berê şer di quntarên çiyê de dibû. Dijmin hêdî hêdî hilkişiya û xwe gihandiye bilindcihan. Ma berî deh rojan berikên dijminan qet li pehnava me diketin. Lê niho pehnava me ji çeperê xerabtir bûye. Ji aliyê din mezinan digotin zad ji xwe yekcar nemaye, berikên segmanên me jî ne gelek in. Hero kêm dibin.

Civanok – 4

Ên berê, HEVIND

HEVIND – (*Di destê wî de çend pakêt penbû dikeve diyarê. Li keçikan dinihêre, bi ken dibêje wan*) Keçinon we xêr e, ez dibînim hûn herdu jî madekirî ne. Bawer bike tirs gelek gihaye we. Metirsin, ez kekê we me.

MENÎJE – Dê, tu jî biqeş...

[*HEVIND di şeverê de winda dibe.*]

Civanok – 5

Ên berê, ji HEVIND pê ve

QEŞEM – Çire dixeyidî MENÎJE, bi Xwedê zarokekî delal e.

MENÎJE – Belê, ez jî dizanim, ma dema yariya ye.

[*Ji dûr ve guregura balefiran tête bihîstin*]

QEŞEM – Eve dîsan Dêwên Guhderzî û balafir, herwekî di çîrokan de digotin.

MENÎJE – Fedikre [fedikre] QEŞEM, rast bi rast bi ser me de tên.

[*Keçik li ezmên dinihêrin, balafir nêzing dibin, li dorê gule dikevin. Paş bîste-*

kê li pehnavê jî. QEŞEM û MENÎJE xwe li erdê dirêj dikin. Sê çar bombe ser hev dikevin holikê. Dinya toz û tarî ye. Çav çavan nabîne. Balafir heta qedandina bombeyê xwe di ser pehnavê re digerin. Gaveke din vedigerin qerargeha xwe. Dinya hêdî hêdî vedibe, holik hilweşiyaye, di cihê wê de çalin xuyane. Ji birîndaran yek jî nemaye. Di nav şikêr û zinaran de hin serî, mil û hestî têne dîtin. Ji newalê ve dengê tevingan. Desterêjeke xurt. Ji şeverê çend peya derdikevin, di nav şikêran de disekinin, GURGÎN û FELEMÊZ di nav wan de ne]

Civanok - 6

QEŞEM, GURGÎN, FELEMÊZ, çend segman û esker

QEŞEM – (*Ji cihê xwe*) GURGÎN tu yî, FELEMÊZ.

GURGÎN – Qet melive, cihê xwe de bimîne.

FELEMÊZ – MENÎJE li ku ye?

QEŞEM – Ew jî li hir e di nav keviran de

GURGÎN – Xwe dirêj bike (*ji hevalên xwe re)* kanî esker, dabûn pey me

FELEMÊZ – Ev e tên.

[*Ji şeverê qederê deh panzdeh eskerê reş derdikevin, segmanên Kurdan û esker dikevin bêdarê hev. Li hev dixin. Ji eskeran sê çarek têne kuştin. Eskerên din jî tên. Herdu alî xwe ditelînin, şer e. Paş pêlekê piştmêrên Kurdan e.*]

Yekî ji piştmêran – Hey guhpehninon min hesp bere ser mêlaka dêya we da o!...

[*Çend desterêjên din, esker direvin, segmanên Kurdan didin pey. Dengê tivingan hêdî hêdî dûr dikeve. Diyar vala dimîne. Cendekê Kurdan û eskeran tevlî hev li erdê ne*]

Civanok - 7

QEŞEM paşê MENÎJE

QEŞEM – (*Ji cihê xwe serê xwe hildide û ban dike*) MENÎJE, MENÎJE (*ji xirexira miriyan pê ve tu deng lê venagerîne. Careke din ban dike*) MENÎJE, MENÎJE, keçê (*xwe bi xwe*) mala minê çi lê qewimîye, mebe ko. . . (*dikeve nav cendekan lê digere. MENÎJE di nav keviran de deverû vezeliyaye. QEŞEM wê dibîne. Xwe lê ditewîne û dikişîne hembêza xwe. Rıyê MENÎJE bi xwîn e. QEŞEM ruyê wê dişot. MENÎJE hêdî hêdî xwe dilivîne. Birîna wê sivik e. MENÎJE radibe ser xwe.*) Ax keçê dijminan tu nekuştî te ez kuştim. Hindik mabû ez dîn dibûm. Bê te min ê çi bikira, ax keçê ax. . .

MENÎJE – Dilê xwe runîne, tu tiştê min nîne, birîneke sivik. Lê min ji te re nego-

tibû halê me ne tu hal e. Tu nabînî dijmin xwe gihandiye heta pahnava me. Ma ji hir wê ve çi heye? Em ê herin ku. Çar sal tivav. Ew çend şer û xebat ew çend xwîn. Jin, mêr, pîr, zar û hewqas kuştî û mirî. Ma hemî ji bona vê paşiyê. Ji bona ko em pehnava xwe berdin destê dijminan. Ji xwe destê me de ev gir, ev gir maye. Geliyê Zîlan û Tendûrek ketine destê dijminan. Di nav Kurdistanê de tenê ev gir maye ko di serê wê de em di dora wê de dijmin têne kuştin.

QEŞEM – Hêj rastir di destê me de tenê ev der maye ko em dikujin û lê têne kuştin. Di derên din de Kurd nayêne kuştin. Lê wek pez û dewaran têne şerjêkirin

Civanok – 8

Ên pêşîn, HEVIND

HEVIND – (*Ji şeverê dertêt*) Bûkinon, ji we re kefaret be (*ji Menîjê re*) mala minê birîndar î (*madê wî diguhêre*) birîna te ne xedar e?

MENÎJE – Tiştekî sivik

HEVIND – (*Li dora xwe dinihêre*) Ka ala me xuya nake, çû ku? [tevda li alê digerin, ji nav keviran derdixînin; diedilînin û ji nû ve dadiçikînin serê şikêrekê]

HEVIND – Bi vê bimbardumanê dijmin em gelek êşandin, min digot qê tenê di çeperan de, lê dibînim ev der jî. Divêt ez herim nik QUBAD (*xwe dide şeverê*)

Civanok – 9

QEŞEM, MENÎJE

QEŞEM – Belê me çi digot.

MENÎJE – Min ê bigota, ji xwe naye bîra te, berî çend rojan ew xortê bi cilên teng ko dibêjin li Ewrûpayê xwendiye, rojnameke dijminan dixwend û ji dora xwe re digot: "Belê xebera wan e. Ev şerê ha, şerê me digel wan ne wek şerên zemanê berê ye. Berê, me li ser qemçûr an mîriyê şer dikir. Carin hebûn ji bona xwîniyekî jî. Lê îro ji bona welêt û heyina xwe şer dikin, diqewimînin. Belê ev şerên ha ko çend sal in di welatê me de dibin şerinin bi armanc in. Ew xistine serê xwe mala me ji destê me bibin. Ew mala ko ji mêj ve ji pênchezar sal ve em tê de ne. Ew mala ko gelek neyar û dijmin hewandine, lê tu car nehiştiye ko ew tê de cih bibin û warên me ji me bistînin. Bi-

yanî, wekî dihatin welatê me vedigirtin me xwe dida çiyan. Û ji jor ve li çûn û hatina wan dinihêrt. Lê îro ne welê ye. Hildikişin çiyayên me jî, nahêlin em di ser wan de jî bisekinin. Ji lewra, ji bona me du rê ninin. Rêyek heye. Divêt em dijminê xwe ji mala xwe derînin û xweyiyê mala xwe bibin"

QEŞEM – Belê MENÎJE welê digot. Xebera wî ye jî. Qesta wan qelandina me ye. Dilê wan heye navê me ji dinyayê rakin.

[*Ji şeverê pêjna lingan têt. Keçikan xwe ker dikin û ber bi pêjnê ve diçin. Birek birîndar xuya dibin. Hin di dar û bestan de hinin din di pişta mêran de hilgirtî. Dar û bestan pêşî didênin erdê, keçik diçin ser. Li birîndarî dinihêrin û wek mihînên veciniqî xwe didin paş*]

Civanok – 10

Ên pêşîn, SERWER BEG, du segman û peyayên din

Herdu keçik bi hev re – Ax, ew e, xortê cilteng.

(*Birîndarên din dibin şikeftê û cendekan ji diyarî kaş dikin*]

Segmanê pêşîn – SERWER BEG bi xwe ye.

Segmanê duwem – Qurbana mêraniya xwe ye.

Segmanê pêşîn – Berberê hezar mêrî bû.

Segmanê duwem – Serek bû, serekan re serî bû.

Segmanê pêşîn – Xwenda bû, zana bû.

Segmanê duwem – Bi her awayî hêja bû.

Segmanê pêşîn – Xelk pê disekinîn.

Segmanê duwem – dijmin jê dilerizîn.

Segmanê pêşîn – Ruhniya çavên Kurdistanê bû.

Segmanê duwem – Ne mêrê gornistanê bû.

Segmanê pêşîn – Ji bona mêraniyê ji bona qewmandinê ji dêya xwe bûbû.

[*Di wê demê de peyayek dikeve diyarê, bi destê xwe re dûrebîn û şeşderba SERWER BEGê digire, xwe digihîne dar û bestê û ser ejnuyên xwe disekine.*]

Civanok – 11

Ên berê, QUBAD, paşî HEVIND

QUBAD – (*Bi dengekî bi girîn*) Ax ez benî, ez gorî min digot xwe ew çend mede pêş. Ma em seyên te nizanim ji bo çi bûn. Te keriyê xwe çawan bê serî hişt. Ez gorî min digot ez goriya serê te bibim, te ez kirim kêla gorna xwe. Bego! Bego! Begê zirav mirin ji bo te hêj gelek zû ye. Dinya din rahetî ye. Tu ne

mêrê rahetiyê yî. Tu mêrê şer û qewimandinê yî. Ev çiya gir û gaz tenê bi deng û navtêdana te şên û ser xwe ne. Bê te çiya nizim, rûbar zuwa, ezman bê roj û tav e. Tu bi mirina xwe gelek tiştan ji me dibî ko îro ji her demê bêtir ji me re gerek in. Tu qîma xwe bi mirinê ditînî lê em nayînin. Tu ne yê xwe yî tu yê me yî. Mirovên wek te ne qesr in, karwanseray in. Heqê rûniştina herkesî lê heye. Bego! Bego! te hertişt, dê û bav zar û zêç ji bona welatê xwe hiştin. Niho welatê xwe ji bona çi û kê dihêlî? Ma naye bîra te wekî em bi rêdiketin, dotmama te ji te re çi digot: "Tu min ji bona welatê xwe dihêlî û diçî, ma ez te ji bona kê bihêlim û herim ku? Welatê min jî tu yî, berde ez jî herim welatê xwe, ez jî bi te re bêm"

HEVIND – (*HEVIND dikeve diyarê, li dora xwe dinihêre, li ber dar û bestê ser ejnuyan disekine, herdu destên SERWER BEGê maçî dike û bi dengekî zîz*) Ax min nizanîbû ko mirov dikare du caran jî sêwî bimîne.

QUBAD – Ax ez çi dibêjim. Ma zanim çi dibêjim. Bego! Bego! Begê zirav rabe serê xwe hilde.

SERWER BEG – (*Çavên xwe nîv bell dike, li dora xwe dinihêre, çavê wî li QUBADî dikeve. Bi dengekî nizim*) QUBAD tu li hir î?

QUBAD – Belê ez benî, ji bê fihêtiya xwe hêj heme û li hir im. Hêj nemirime

SERWER BEG – Memire jî. Da ko kirasê min ê bi xwîn bibî mal, bidî dotmama min, kurê min tê de bi xwedî bikin, zû bigihînin û bêxin xizmeta milletî. Millet nikare gelek li hêviyê bimîne. Jê re canfeda û canbêzarin divêtin. Ji diya wî re holê bêje.

QUBAD – Ma çire ez benî, Xwedê hez bike tu bi xwe kurê xwe bi xwedî bikî û bigihînî. Birînên te ne xedar in

[*Ji devê SERWER BEGê xwîn têt û dîsan ji ber ve diçit*)

QUBAD – Xwezî min ev negotana, xwezî min ev dem nedîtana, ditirsim pê dilê xwe xira kiriye

SERWER BEG – (*Dîsan çavê xwe vedike û li HEVINDî*) HEVIND kurê min tu jî li hir î?

HEVIND – Belê ez benî li hir im. Emrekî te heye.

SERWER BEG – Ne kurê min, lê herwekî min ji te re berê jî gotibû, serê xwe ji çeperê gelek dermexîne, te seh kir?

HEVIND - Belê ez benî dernaêxînim.

Civanok - 12

Ên berê, LEWEND AXA, BIJÎJK û çend peyayên din

LEWEND AXA – Beg çawan e?

QUBAD – (Bê hemdê xwe) Rahet e.

SERWER BEG – Hûn bi xêr hatine axanon. Segmanên şikeftê çawan bûne? Ditirsim dijmin li wan hatiye hev, dîl ketine.

LEWEND AXA – Belê ez benî dijmin li wan hatibû hev, lê dîl neketine. Ji xwe di şikeftê de bîst û pênc peya hebûn. Qederê dused eskerê dijminan bi ser wan de girtibûn. Yên me vê paşiyê du mitralyozên dijminan xistibûn destê xwe. Bi êrîşekê li dijminan bûne der. Ji du saetan bêtir bi hev çûn, dawî dijmin şikiya û xwe da paş. Segmanên me xwe gihandine çeperên me. Vêca dijminan dîsa berê xwe dan şikeftê. Lê şikeft êdî li wan ranedibû. Hatin û ketinê. Şikeft û hijde cendek ketine destê wan.

SERWER BEG – Di newalê de.

LEWEND AXA – Dijminan eskerê xwe bi şûnde kişandin. Newal weke berê ye. Tu deng û pêjn jê nayê. Sih miriyên me û qederê sed cendekên dijminan lê miqate ne. Di Girê Şêran de ji ber ko tu sîngên segmanên me nemane, dijmin gule û berikên xwe davêje ruyê ax û keviran. Me serê kaniyê ji destê dijminan derxistibû. Vê paşiyê dîsan ji me zemt kirine. Lê me ew çend cendekên wan xistine navê ko devê kaniyê ritimiye av sor diherike. . .

SERWER BEG – Di herderî de mêranî, di herderî de kurdanî. Lê dijmin serdest, em di herderî de qels û bêkeys, ji lewra di herderî de bindest. Belê mêranî qenc e, di hertiştî, nemaze di şerî de mêranî şertê pêşîn e. Belê mêranî giyan e. Lê ji bona ko giyan bilive, tev bigere jê re dest û ling û ji wan destan re şûr û rim divêtin. Ne peya ne ne çek. Çar meh di vî girî de dorgirtî, hero peya û çek kêm dibin. Li şanû [şûna] wan tu nayê. Ava ko serê xwe nedaye kaniyekê, rojekê dê biçike. (*Dengê wî diguhêre, bi vîn û hişkî*) Axano! Qerara we çi ye? Êdî dem e, divêt hûn qerareke xwe bidin.

LEWEND AXA – Beg esil tu yî. Heke qerar divêt, dîsan tu zanî. Te çawan emir kir em ê welê bikin. Ma kengê me bêemriya te kiriye.

SERWER BEG – Lê heye ko ez nemam.

[*Hemiyan xwe ker dikin, deng ji tu kesî nayê. BIJÎJK dikeve nêzîngî SERWER BEGê, zenda wî dibe destê xwe. BIJÎJK bêmad e*]

LEWEND AXA – Belê Beg tu çi emir dikî?

SERWER BEG – Yê min, divêt hûn xelk ê çekhilgir ji yê ne çekhilgir veqetînin.

Zar û zêç bi rê xin bila bikevin deşta Ecemîstanê herin nav Kurdên Erdelanê. Ên çekhilgir ji vî girî derbasî girê din bibin û heta paşiyê lê bimînin. Xwe giran bifiroşin. Belê xwe rind biparêzin zû zû xwe medin koştin. Ji hergavî bêtir mêrê mêrkuj bibin û ne xwekuj. Da ko dijminê xwe bê dijmin mehêlin û di erdê Kurdistanê de agirê serxwerabûnê medin temirandin (*dengê wî têtе birîn, nema dilive*)

BIJÎJK – (*Xwe digihîne wî, serê xwe dike sînga wî, çavên wî hêstir dikin*) Çû, herê serwerê me çû, stûna me a blind û xurt hilweşiya.
[*QUBAD û HEVIND xwe davêjin lingên wî, keçik digirîn, çavên xelkê hêstir dikin. Pêlekê di vî halî de dimînin*]

LEWEND AXA – Hevalno! Serwerê me çû. Herwekî BIJÎJKê me gotiye bayekî ne bi xêr stûna me a bilind û xurt hilweşand, konê me di ser serê me re xist, lê divêt em konê xwe rakin, vedin û şopa serwerê xwe winda mekin.
Birano! Ne ji min ne jî ji kesekî din têt, herwekî divêt pesnê SERWER BEGê bidit û li ber bikevit. Heke em dixwazin giyanê wî şa bikin divêt em bixebitin û wesiyeta wî bînin cih. Di jîna wî de em bi emrê wî ve diçûn, paş mirina wî divêt em bi wesiyeta wî ve herin. (Alê ji şikêrê dibe û bi Serwer Bagê dadike) Bego! Di jîna xwe de te ew hildigirt, di mirina te de divêt ew te hilgirit.
[*LEWEND AXA, BIJÎJK, QUBAD û peyayên din dar û bestê hiltînin, datînin ser piyên xwe, hêdî hêdî diçin, xelk didin pey wan. QEŞEM davêje ser:*]

Way li min, way li min, porkurê ax û ez ê
Serwero! Serwero! Serwerê qewmekî
Şehîdê, bilind î, şehîdê Bihuştê
Li te xist ne bi çav berikê korekî
Serwerê, geram î ax li me way ez ê
Bextreşê dayikê! Dotmamê porkurê
Reşa xwe girêdin, Serwer çû gorinê
Lê bêyî! Rebenê! Dotmama xwelîser
Lê bigrî! lê bigrî, delal î! Torin î
Way li min, way li min porkurê ax ezê

[*Diyar pêlekê vala dimîne. Ji eniya şer dengê top û mitralyozan têt. Hêdî hêdî deng nêzîng dibin. Qasid ji şeverê de tê û dikeve diyarî li dora xwe dinihêre ke-*

sî nabîne pêşve diçe. Dengê tivingan hêj nêzîngtir û xurttir dibe]

Civanok – 13

LEWEND AXA, BIJÎJK, qasid, HEVIND, QEŞEM, MENÎJE, û peyayên din vedigerin

LEWEND AXA – (*Ji qasid re*) te digot cih li yên me teng bûye. Dijmin ketiye newalê û dikişine pehnavê [*Deng û pêjn hêj nêzîngtir dibin. Çend berik li pehnavê dikevin. Segmanek birîndar dibe û dikeve BIJÎJK lê ditewe, yekî dîtir jî...*]

LEWEND AXA – Herçend em ê vî girî vala bikin lê niho nikarin. Me hêj kar û barê xwe nekiriye. Jû pê ve di vî halî de em ê çawan pişta xwe bidin dijminan û derbasî girê din bibin. Ji lewra divêt em bi êrîşekê dijminan ji çeperan hilkin û bavêjin rûbarê din. Dê xortino! Zarono! Herçî ko ziravê wî tenik e bila li paşiyê bimînit, êrîş zarono êrîş. . . [*Tevda xwe didin şeverê. LEWEND AXA dikeve pêşiyê. Peya dibezin dikin ko ji hev derkevin. Birîndar gihane cankişiyê*]

BIJÎJK – [Li dora xwe li keçikan dinihêre. Radihêje tivinga kuştiyekî] ez ko dizanim birînan derman bikim divêt bizanim birînan jî vekim. (*Dide şeverê*)

Civanok – 14

QEŞEM, MENÎJE, pêşde terxelkekî tevlî hev

QEŞEM – Dijmin dîsan har bûye

MENÎJE – Emrê seyê har ne direj e

[*Dengê tivingan li ser hev têt. Gule dikevin dorê, guregura balefiran jî dikevin navê. Qêrîn, ax, û nalîn. Ji aliyê rojavayî xelkekî tevlî hev, jin û zaro, kal û kokim, çend birîndar dikevin diyarê. Hin li ser lingan in. Hin jî bi zikişkê xwe digihînin hevalên xwe. Ji newalê ve deng tên. Geh nêzing dibin, geh dûr. Balafir tên, diçin, bomban davêjin. Gurînek... balafirek berbijêr dibe û dikeve newalê . . .*]

MENÎJE – Ma em çire sekinîne. Birîndar nemane em li wan miqate bibin. Piranî bi birînên xwe ketine. Ên mayî bê me jî dikarin. An ewê sax bibin an xwe bigihînin hevalên xwe. Ê dî cihê me jî çeper e, eniya şer e (radihêje tivinga segmanê mirî û dide şeverê)

QEŞEM – Ma ez te kengê bi tenê dihêlim (*dide pey wê*)

Pîrejinek – Keçê! Keçino! Ku ve? Ku ve? Xwelî li serê we mebit. Mala min ê. . .

Civanok – 15

Ên berê ji du keçikan pê ve

KALEK – (*Ji pîrejinê re*) tu jî dengê xwe bibire.

PÎREJIN – Ji xwe min tiştek negot. Eve min dengê xwe jî birî.

KALO – Xwedêo! Tu bi rehma xwe bike. Li ber vî halî çawan hedara te têt. Heke te mirovên dîndar divêtin, em in. Heke te mêrên qenc, xudan bext û rûmet divêtin dîsan em in

PÎREJIN – (*Bi dengekî nizim*) xebera te ye bira. Lê kes bi şolê Xwedê nizane.

KALO – (*Ew jî bi dengekî nizim*) Belê Xwehê welê ye. Lê ev şol bi darê çavan e. [*Dengê tivingan hinekî dûr dibe*]

BIRÎNDAREK – Hey, ez qurbana dest û lepên we bim. Yên me pêş ve diçin. Dijmin pişta xwe da wan.

PÎREJIN – Ma tu ji ku zanî xorto? Tu jî wek me li hir î, tu kesî nabînî. An nav di me didî.

BIRÎNDAREK – Yadê, ma tu nabihîsî ko dengê tivingan dûr dikeve.

PÎREJIN – Ko dengê tivingan dûr diket

BIRÎNDAREK – Ko dengê tivingan dûr diket, jê dixuye ko dijmin bazdidin û yên me didin pey . .

KALO – Xebera wî ye xwehê. Niho tu nizanî çi kêf e. Dijmin di re ve, yên me dikevin pey. Carin hene bi seriyan bi sîngê li hev diqelibin. Hingê tiving wek ço ne. Tenê zîqezîqa şilfa xenceran e (*bi dengekî nizim dinihurîne:*)

Lê xencerê lê xencerê
Qevdreşê kalanezerê
Ez li te geriyam delalê! çavreşê delalê! Tu kanê, enî zêrê kanî.

Jina KALO –Ma min negotibû tu xurufî yî, ma dema berdolaviyê ye?

KALO – Pitê tu ker be, tu ji ku bizanî, belê berdolavî mazîçinê, ma tu ji ku bizanî wekî dengê top û tivingan dibihîsim çawan dilê min hildavêje. Herê mirin hebiwa kalbûn nebiwa. Xwezî! Xwezî! Li wan wextan, li wan zemanan. Heta ko em nedigihan sîngên hev me tiving bernedida hev. Ne ji paş talde û nav çeperan. Hertişt kurdmancî bû. Ji xwe eskerê reş yekcar bi me nikaribû. Ji heft bavê wan zêde bû ko hilkişin çiyan û bikevin warên me. Ko me xwe digihand quntara çiyê ewan ruyê xwe badidan. Ji me vedibûn, heta sala din,

heta hingê ko em diketin deştê.

[*Dengê tivingan yekcar dûr dikeve*]

Civanok – 16

Ên berê, QEŞEM, MENÎJE, GURGÎN, FELEMÊZ û pêşdetir HEVIND

[*Tevde ji şeverê derdikevin. MENÎJE birîndar e, FELEMÊZ ew hilgirtiye. GURGÎN jî birîndar e, QEŞEM ketiye bin çengê wî. Birînên wan ne xedar in*]

KALO – Axanino xêr e?

GURGÎN – Xêr e apo.

PÎREJIN – Mala min ê keçik jî birîndar e, min digot meçe, lê guh neda min.

BIRÎNDAR – Ma min negotibû dijmin şikiyaye.

FELEMÊZ– Belê şikiyaye.

GURGÎN - Şikiya û kişiya rûbarê din, yên me dane pey, heta ko wî bibin bajon hinda newala din.

FELEMÊZ – Dijmin gelek êşiya, di newalê de bikare xwe biparêze jî, heta ko xwe bi edilîne jê re çend roj divin.

KALO – Ji yên me pir hatine kuştin.

GURGÎN – Kuştiyên dijminan bêtir in.

KALO – Ji piran pir ji hindikan hindik.

BIRÎNDAR – Pismam, gelo niyeta mezinên me çi ye? Ma ji me re jî tevdîrek naye dîtin. Ez biketam pişte kevirekî min dikaribû tivingê bişolînim. Lê çawan xwe bigihînim heta wê derê.

FELEMÊZ – (*Bê hemdê xwe*) Ko Xwedê hezkir, ew jî dibit (*ji MENÎJE re*) çawan gelek diêşê.

MENÎJE – Ma ez kengê di destê te û di hilma canê te de diêşim, tenê ditirsim.

FELEMÊZ – Ji çi ditirsî?

MENÎJE – Ne ji tu tiştî, ko ez bibêjim, mebe ko bixeyidî.

FELEMÊZ – Naxeyidim, ka bêje çi ye?

MENÎJE – Ma tu nizanî, belê ditirsim ko tu min dîsan berdî, em dîsan ji hev veqetin. Ma çire ji min veqetî, te nedît rex te de min jî şer dikir. Te bi xwe digot, berikên min qet şaş nedibûn, digihan armancê, êdî em ji hev veneqetin ne?

FELEMÊZ – Nizanim keçê! Kar zane, derb zane. Ez çi bêjim, dinya şer e, şer hero bi awakî ye.

HEVIND – (*Bi deng û qîr ji şeverê derdikeve bi destê wî re çend bombe hene*) Baş êvar axano! Hûn çawan in, rahet in, êdî metirsin, dijmin gelekî dûr ket. Piştа wî şikiya, zûzû nikare vegere (*bomban şanî wan dide*) ev sêvên ha jî ji we re rêkirine.

[*Xelk dikenin*]

GURGÎN – Te ev ji ku peyda kirine?

HEVIND – Keko heke naxiyidî ez ê bêjim te.

GURGÎN – Qet naxeyidim, hema bêje.

HEVIND – Wekî dijmin bazda û hûn ketin paşila destgirtiyên xwe kofî û guliyên wan diedilandin ez jî ketim hembêza çeperên dijminan û ev dane hev.

[*Xelk tevde dikenin*]

QEŞEM – (*HEVINDî hembêz dike û radimîse*) Tu çi xortekî delal î.

HEVIND – Keçê welê mebêje GURGÎN Axa dê bidexise.

[*Xelk dîsan dikenin*]

PÎREJIN – Xwedê te bihêle kuro di vî halî de te em kenandin

HEVIND – Di halê me de çi heye, me dijmin kevand, guhpehn revand, bûkên xwe civand. Ji xwe talaniya tevê êlê dawet e. Ez herim li BIJÎJKê xwe bigerim. (*Xwe dide şeverê*)

QEŞEM – Çi lawikekî delal û bi dil e.

MENÎJE – Xwedê wî bihêle (ji QEŞEMê re) birîna GURGÎN çawan e?

QEŞEM – Ji halê wî xuyaye, tu nabînî halê wî ne tu hal e.

GURGÎN – Guh mede xwehê, ma tu nizanî QEŞEM e, ji xwe re dibêje. Tu tiştê min nîne, niho dikarim tivingê hilgirim.

MENÎJE – Xebera QEŞEMê ye, tu ê çawan bikarî tivingê hilgirî, tu nikarî xwe hilgirî.

QEŞEM – Tu nizanî çi xwîn ji te çûye

[*Ji şeverê pêjna lingan û dengên mêran tête bihîstin. LEWEND AXA û hevalên wî*]

Civanok – 17

Ên berê, LEWEND AXA, XURŞÎD AXA, BIJÎJK, HEVIND û peyayên din û pêşdetir QUBAD

LEWEND AXA – (*Li xelkê dinihêre û ji havalê xwe re*) me tu wext nîne ko em winda bikin. Divêt tavil dest bi xebata xwe bikin.

XURŞÎD AXA – Belê, hima niho.

BIJÎJK – Dê rûnin, em biaxivin. [*Xwe ji xelkê vediqetînin û didin quncikekê*]

LEWEND AXA – Ji xwe rehmetî rêya me şanî me dabû.

XURŞÎD AXA – Ma jû pê ve rê heye.

BIJÎJK – Hingê ez û Xurşîd bikevin nav peyan. Xelkê çekhilgir ji yê neçekhilgir veqetînin û karwanê neçekhilgiran bi rê xin.

LEWEND AXA – Ji xwe ev e, tu şêwr û mişêwra din nîne.

XURŞÎD AXA – Tenê, divêt qederê deh panzdeh peyan jî bişînin ber bi enîya şer, arîkariya Filît bikin.

LEWEND AXA – Ne ji xwe.

XURŞÎD AXA – Bi peyan re tu ê kê bişînî?

LEWEND AXA – Bila GURGÎN bi wan re here.

BIJÎJK – GURGÎN birîndar e, bila ew bi te re bê.

LEWEND AXA – Hingê FELEMÊZ, herdu jî hêja ne, yek ji ê din çêtir e.

MENÎJE – Ax.

LEWEND AXA – (*Li xwe dizivire) ev çi deng e?*

FELEMÊZ –Ne tu tişt e ez benî, dengê birîndarekê (*ji Menîjê re*) dîn mebe.

MENÎJE – Dengê birînekê.

FELEMÊZ – (*Devê MENÎJE digire*) keçê, dîn mebe.

XURŞÎD AXA – Tu zanî, lê bi min ez biçûwama çêtir dibû. Tu li pêş ez li paş. Tu segmanên me bigihînî girê din ez jî herim pêşiya dijmin bi Filît ra heta sibe êvarê pêşiya dijmin bigirim û paşê digel peyan bêm xwe bigihînim we. [*BIJÎJK û LEWEND AXA li hev du dinihêrin*]

LEWEND AXA – (*Ji Xurşîd re*) keko tu gelek westiyayî. Di her deravê teng de tu. Lê heke te dil heye.

XURŞÎD AXA – Dilhebûn jî heye. Ji bona selametiya tevayiyê divêt ez herim.

BIJÎJK – Pezê nêr ji bo kêrê ye.

MENÎJE – (*Ji FELEMÊZ re*) Te dît ji te mêrtir hene.

FELEMÊZ – (*Bi ern*) Ji min mezintir hene.

XURŞÎD AXA – Êdî divêt em dest bi karê xwe bikin.

LEWEND AXA – (*Ji xelkê re*) jinino! Mêrnino! Ev bûne çar sal em tevda di van çiyayan de ji bona azahî û serxwebûna welatê xwe dixebitin. Di nav van çar salan de me gelek tişt dîtine. Lê çavên me ji tu tiştî netirsiyane û di ber her dişwariyê de dilên me xurttir û zexmtir bûne. Em tevda malek bûn. Jin û mêr zar û zêç nav hev da diman. Herkesî karê xwe, wezîfa xwe kiriye. Tu

kesî nehiştiye ko loma jî bibit. Di mêranî û fedakariyê de hûn ji hev derketine. Rojin hebûn em birçî diman. Şevin hebûn em ji sermayê diqefilîn. Lê gilî û gazind nedihat bîra me. Nedihat bîra tu kesî. Herkesî ji bona welat û milletê xwe her zehmetî dikişand û pê şadibû. Ji ber ko herkes bîrewerê kar û xebata xwe bû.

Kurdinon! Em ê îro mala xwe biguhêzînin. Em ê mala xwe a çar salîn berdin, jê derkevin. Lê di vê guhastinê de em ê bibin du ber. Xelkê çekhilgir derbasî girê din bibin, yên ne çekhilgir xwe bidin deşta Ecemîstanê, nav Kurdên Ecemê. Ko Xwedê hizkir pêşdetir em ê dîsan hev du bibînin. Di vê navê de herçî ko ji me mirine dibin hîmê avahiya serxwebûna me. Herçî ko dimînin sitûn û dîwarên wê. Avahiya bê hîm nikare bisekine, hîm bi tenê bi ser erdê nakeve. [*Xelk xwe ker dikin û li hev du dinihêrin. XURŞÎD AXA peyan dibijêre. BIJÎJK bi birîndaran mijûl dibe*]

BIRÎNDAREK – Ma çire? Ez bi çekhilgiran re naçim, birîna min sivik e.

Yekî din – Heke xwîn ji min diçe ez herim kuderê jî bi rê ve bimirim.

LEWEND AXA – Zarono! Wextê me hindik e, dev ji kurt û pistan berdin. Peyayên ko divêt bêne hilgirtin ji me re ne gerek in. Dirêj mekin, divêt herkes qîma xwe bi qedera xwe bînit.

QEŞEM û MENÎJE – (*Ji LEWEND AXA re*) Ma Axa em jî ne çekhilgir in. Te bi çavên xwe dît, me çawan şer dikir.

LEWEND AXA – (*Keçikan hembêz dike*) Belê xebera we ye, min bi çavê xwe dît, hûn çekhilgir û segmanin rind in. Lê xortin hene bê tiving in. Em ê tivingên we bidin wan.

KEÇIK – Ma em ne xort in. Tu me pîr dihesibînî. Tu ji ku zanî ko em hinge xortên te ne mêr in. Ka kî ne, wan şanî me bide.

LEWEND AXA – Çavên min canê min bê fêde ye

[*Keçik vedigerin nik destgirtiyên xwe, xatir dixwazin û dikevin nav neçekhilgiran*]

HEVIND– (Ji destê XURŞÎD AXA direve xwe li pêşiya LEWEND AXA dadiçikîne) Axa, ez dikim ji te re du pirsan bikim.

LEWEND AXA – Tu hêj nikarî tivingê hilgirî, hîn neh, deh salî yî.

HEVIND – Hûn jî ecêb in lo! Ez ji we re canê xwe pêşkêş dikim. Hûn ji min salên min dipirsin. Ma hûn hatine hire tenê ji bona kuştinê, heke welê ye rabe

min jî bikuje. Ne heger we mirin jî daye çavê xwe hingê ez bi kêrî kuştinê meyim jî ma bi kêrî mirinê jî nayêm. Dema ko tu bimirî ez dikevim şûna te dimirim û te dihêlim ji bona ko tu bikujî û welê bi kêrî we têm. Te seh kir Axao!

BIJÎJK – Ji xwe ew berdestiyê min e.

HEVIND – (*Direve nik Bijişkî*) Apo ez xulamê destê te me, min mehêle, ev LEWEND AXA zalimek e, dixwaze min bişîne deştê.

BIJÎJK – Metirse, tu ê bi min re bêyî.

[*Karwanê neçekhilgiran bi rê dikeve, xelk ji hevdu xatir dixwazin. QEŞEM ketiye bin çengê Menîjê*]

QEŞEM – (*Ji Menîjê re*) Xwezî em keç nebiwana.

MENÎJE – Ma hingê em ev çend bi van ve girêdayî dibûn.

Jinek – Hûn keç nebiwana, em jin nebiwana kê camêrên ha dianîn.

QEŞEM – Yên ko anîne.

Jinek – Yên ko anîn an mirine an nema ditînin, divêt sibe hûn jî ji bona dusibê bînin.

MENÎJE – Yadê dev ji me berde.

[*Paşiya karwanî ji diyarê kuta dibe*]

LEWEND AXA – Êdî dem e, divêt em jî bi rê kevin.

BIJÎJK – Ne ji xwe.

[*Segman dibin du ber û çare çar rêz digrin. Berê XURŞÎD AXA serê xwe daye şeverê. Berê LEWEND AXA aliyê rohilatî*]

LEWEND AXA – Hevalnon! Ma gerek e ez nav di we bidim. Hûn hemî mêr in şerdîtî û karê xwe bîrbirî ne. Tenê ji îro pêda [dê] şerê me ji şerên borî girantir û dijwartir bibin. Ji lewra divêt hûn jî ji berê xurtir û zexmtir bibin. Dilên we dido û gurçikên we çar. Hevalnon! Bila çavên me hergav li pêşiyê bibin, wekî em pêş ve diçin didin pey mirinê û gava ko em xwe didin paş mirin dikeve pey me.

Lê herwekî rehmetî gotiye, herçend ji me têt divê em canê xwe biparêzînin û zû zû xwe medin kuştin, da ko dijminên xwe bê dijmin mehêlin. Pêşve zarono pêşve, Xwedê bi me re ye.

[*Segman tevda marşa jêrîn dixwînin û bi rê dikevin*]

Marşa Segmanan

Em bira ne tevde kurd in
Enîbilind serevraz
Cihên me ne şehar, zinar
Em êlo ne, teyrê baz
Welatê me dêya me ye
Em tev jê re gorî ne
Hişyar bûne herçî Kurd in
Demên tarî borîne
Daxwaza me heqê me ye
Doza me ye serxwebûn
Em dixwazin serxwe bibin
Demên dîlî neman, çûn
Me sond xwarî ser bextê xwe
Bi rûmet û bi xencer
Welatê me aza bibit
Em bibin jî kerbiker
Mirin, mirin, mirin hebit
Vê jînê re bê serî
Êdî bes e, dîlî bes e
Şerm e Kurd re hesîrî
Top lê dixin, tiving teqîn
Deng e ceng e to! To!
Şer e, şer e lawno şer e
Teq e req e lo! Lo!
Di şerî de wekî şêr in
Kes namîne paş. . . paş
Pêşve diçin xortên me tev
Yek du sê çar marş marş

QUBAD – (*Dikeve diyarê. Xwe dighîne paşiya segmanên LEWEND AXA. Tiving bi milê wî, dûrebîna SERWER BEGê bi stuyê wî ve ye. Destê wî de kiras*) ev e kirasê wî ê bi xwîn.

[perde datêt]

HAWAR, hejmar 20, 1933

NAME

Şorbenîsk min ji bîr kir
tilîşewitî, hevrêşk û meyir...
xweziya
tasek dims li ber min bûya
nuha li wir...
lo esker çi dikir bila bikira...

bi min re ma
-newê gorê baş e-
hisreta qeraş aş e;
ya min şal û şapik...
di talda tahteke Gebar de nuha
min pal dabûya;
nanekî tenûrê jî hebûya
azad bûma hê çêtir;
ji xwe bindest im...

ez bêjim -têm çavên te-
nuha şil in...
û destên te binmil in, xuşka min
-silavan ragihîn xwarziyê min
bêje -xalê te radimîse
têr têr tê eniya te...

û li ber nekeve
li ber min jî...
ma ez xalê kê me?
ne, te digot -çi mêr e-
-berxê nêr ji bona kêr- e
êşa xwe nexe dilê xwe
sibehekê rabe, xuşka min
bi ser wî bajarokî de bidêre.
birayê te...

ARJEN ARÎ

Not: Di hejmara 27an de ev şiîra A. Arî bi şaşî mîna şiîreke Yılmaz Odabaşı hatibû pêşkêşkirin. Em rast dikin û ji herdu şaîrên xwe lêborînê dixwazin.

FELSEFE Û EDEBIYAT

N. ZAXURANÎ

Mîna ku tê zanîn, bi giştî huner û bi taybet û mîna şaxekî edebiyat, bîreweriyeke bi reng civakî ya mirovatiyê ye. Ji ber vê yekê jî, edebiyat di nav kultura mirovatiyê de xwediyê cihekî girîng î bi reng jiyanî ye. Ji bilî vê yekê jî, edebiyat mîna her şaxê huner dibe alîkar ji bo ku mirov bikaribe rastiya jiyana civakî ligel hemû xeml û xêza wê ya rengîn ji nêzîk ve binase. Hema bibêje, ji aliyê hemû kesî ve tê pejirandin ku dîsîplînên bi reng zanistî di derbarê mijarên ku serçaviyên xwe ji xweza an jî ji jiyana civakî digrin, lêkolînên zanyarî li dar dixin û bi alîkariya vê yekê mirov dibin xwedî agahdarî di derbarê xweza û serpêbatina jiyana civakî de. Lê, hinek kes an jî alîgirên hinek tevgêrên edebî yên ku serê xwe li ser kar û xebata bi reng hunerî di serpêhatina dem û dewranan de têşînin, fonksiyona huner ya bi reng înformatîkî pesend (qabûl) nakin. Bi ya min, heger mirov li ser vê yekê kar û barekî hêja li dar bixe, hingî dê mirov bikaribe cudabûnên di navbera huner û dîsîplînên zanîstiyê yên ji hev cuda de qanc têbigihe.

Di destpêkê de, divê mirov destnîşan bike, ku dîsîplînên bi reng hunerî diyardeyên (fenomenên) bi reng xwezayî û civakî li gor metodên xwe yê xas zelal û şirove dikin. Ango, huner jiyana mirovatiyê ya bi gelek alî ku di çerçeweya netewî de bi xwîn û can dibe, li gel hemû bûyer û nakokiyên wê yên alozî ji hev cuda dinirxîne. Bêguman, gava ku mirovê hunermend vê yekê pêk tîne, hewl dide ku, têkiliyên jiyana civakî yên ku bi awyekî nêzîk bi xwezaya dorbera wî re rapêçayî ne, di prosesa berhemkirina berhema xwe de li gor pîvanên bi reng estetîkî vebêje. Bi alîkariya vê vegotina bi reng hunerî ya ku miovê hunermend di serpêhatina berhemkirina berhemên xwe de bikar tîne, hewl dide ku ji bo xwendevan, bîner an jî guhdarên xwe

re tiştekî bibêje, diyardeyên bi reng civakî ji wan re şirove bike, bi gotineke din wan di derbarê sepehatiyên netewî û navnetewî de ronî bike. Ji bili vê yekê jî, mirov dikare bi hêsanî bibêje ku hinek bûyer û diyarde di jiyana civakî de hene, mirov bi tenê bi alîkariya vegotina bi reng hunerî dikare wan ji mirovatiyê re şirove bike. Bi qasî ku tê zanîn, dê ji ber vê yekê be ku mirovantiyê herdem berhemên bi reng hunerî parastine. Ji vê yekê wirdetir, mirovatiyê bi qasî ku îmkanên wê mecal danê, bi awayeki tekûz li berhemên bi reng edebî xwedî derketiye.

Baş e, taybetmendiyên dîsîplînên bi reng hunerî bi çi awayî ji xislatên xas yên dîsîplînên bi reng zanistî têne cuda kirin? Bi peyveke din, xweseriya huner bi çi awayî ji ya zanistiyê tê cuda kirin? Bi ya min, cudabûna herî serekî beriya hertiştî bê naveroka berhemên bi reng zanistî û naveroka berhemên bi reng hunerî bi kîjan alet û materyalî tên ronî kirin de ye. Bela vê yekê jî, mirovê ku bi kar û barê bi reng zanistî dilebike, berhemên xwe yê bi reng zanistî bi alîkariya mefhûmên abstrak, lê heçî mirovê ku bi kar û barê hunerî dilebike, berhemên xwe yê bi reng hunerî bi alîkariya îmajan dihûne.

Mîna ku tê zanîn, beriya niha bi du hazar salan fîlozofên grêkî yên mîna Platon (Eflaton) û Arîstoteles ku huner mîna "taqlîd"a diyardeyên bi reng xwezayî destnîşan dikirin, nerastûrê be jî, wan bal dikişandin ser xweseriya huner ya ku bi alîkariya îmajan tê hûnandin. Bêguman, ji serdema wan ta roja me, nerîna mirovatiyê ya di derbarê huner de bi gelek alî hatiye guhertin. Di prosesa vê guhertinê de, huner bi her awayî bi saya keda mirovên hunermend yên ku mensûbên kulturên ji hev cuda ne, mîna kulîlkên biharê şax û per da. Bi qasî ku tê zanîn, dema wan behsa xwezayê dikir, amanca wan bi xwezayê ew bû ku jiyana civakî ya ku ji diyardeyên bê hijmar tê meydanê, bi xwe ye. Li gor fîlozofên grêkiyan mirovê hunermend bi alîkariya berhemên bi reng hunerî diyardeyên jiyana civakî "taqlîd" dikin, ango, mirovê resam bi alîkariya resamtiya xwe diyardeyên bi reng xwezayî yên ku di nav jiyana civakî de bi cih û war dibin, resm dike. Herweha mirovê şaîr jî bi alîkariya şaîrtiya xwe bûyer û diyardeyên jiyana civakî ji nû ve diafirîne, bêguman mirovê şanoger jî bi alîkariya xwenîşandana xwe ya li ser dikê, diyardeyên jiyana civakî ya rojane şanî bîneran dike. Vêca, mîna ku bi hêsanî tê xwiyakirin, li gor fîlozofên grêkiyan mirovê humermend bi alîkariya qabiliyeta xwe ya bi reng hunerî diyarde, bûyer û serpêhatiyên jiyana civakî "taqlîd" dike.

Nerîna fîlozofên grêkiyan ya ku huner mîna "taqlîd"a xwezayê destnîşan dikirin, ta dawiya sedsala 18 an ji aliyê gelek otorîteyên huner ve hate parastin. Mînak, yek ji wan otorîteyan nûnerê ronahiya Fransî Denis Diderot digot, ku her berhema

huner ya ku xwezayê "taqlîd" dike, layiqî pesindariyê ye.

Bêguman, heçî Hegel bû, bi metodeke din nêzî kar û barê bi reng hunerî dibû. Lewra,wî ev sîstema terman di tasawûra xwe ya bi reng hunerî de bi kar tanî: Li gore wî, huner ji ramana mutlaq tê meydanê, an jî tê afirandin. Ango, Hegel naveroka huner "ramana mutlaq" bi xwe didît. Forma huner jî mîna "îmaj û hisan" destnîşan dikir. Lê, divê neyê jibîrkirin ku gava mirov "ramana mutlaq" mîna bingeh ji naverokê re û herweha li "îmaj û hisan" jî mîna bingehê forma ku naverokê radipêçe, pesend bike, bi çi awayî dibe bile bibe, divê ev her du fenomenên hunerî bi hev re biguncin. Lewra, Hegel di vê baweriyê de bû ku mirov bêyî vê yekê weha bi hêsanî nikare hunerê "îdeal" biafirîne.

Ji aliyê din ve jî, gava ku mirov li ser dîroka huner di serpêhatina dem û dewranan de mijûl dibe, mirov dibîne ku şagirtên Hegel yên mîna Belînskî bi vê yekê tenê qîma xwe neanîne û peywendiyên di navbera felsefê û huner de weha bi vî rengî karekterîze kirine: "Mirovê filozof bi alîkariya hîpotezan kar û barê xwe yê felsefî birêve dibe, heçî mirovê şaîr e, bi alîkariya îmajên hunerî kar û barê xwe yê hunerî birêve dibe, lê tiştê ku herdu jî dibêjin, yek in. Mirovê ku li ser teoriya eboriyê ya polîtîkî kar dike, bi alîkariya statistîkan hewl dide ku li ser mêjiyê bîner an jî xwendekarên xwe bandorekê deyne. Heçî şaîr e, bi raxistina rastiyê ya bi giyan û can hewl dide ku li ser tasawûr û xeyala xwendevanên xwe bandor bike û vê yekê bi alîkariya îmajan yên ku bi rastiyê re diguncin, pêk tîne. Yek ji wan îsbat dike, yê din jî şanî mirov dike, lê herdu jî bawer dikin, bi tenê bi ferqekê: Yek bi alîkariya şêwr û rayên mantiqî, yê din jî bi alîkariya îmajan."

Mîna ku bi hêsanî ji Bilînskî tê têgihiştin, bi kurtî huner tê vê watayê (manayê):His û pêjnên bi wate û kûr ku ji aliyê hunermendî ve ji bo mirovan têne pêşkêş kirin û li dorbera nerîn û ramanên yên bi reng felsefî, olî , welatperwerî û dîrokî tên rapêçan, bi xwe ye. Bêguman, mirovê hunermend vê yekê weha bi hêsanî bi awayekî rast û rê nake, bi alîkariya îmajên ku bi jiyana civakî re hatine xemlandin, dike. Ji xwe, mirovê ku haya wî ji kar û barê bi reng hunerî hebe, rind dizane ku taybetmendiya herî serekî ya ku huner ji bîreweriyên din yên bi reng zanistî cuda dike, di îmajên wê de ye.

Baş e, dikare bê pirs kirin: Ma gelo çi cudabûn di navbera îmaj û delîlan de yên ku di xizmeta mefhûmên abstrak de ne, hene? Ango çi cudabûn di navbera îmajên bi reng hunerî û mefhûmên abstrak de heye?

Bi qasî ku tê zanîn, îmajên bi reng hunerî û mefhûmên abstrak di destê pêşî de jiyana civakî ya ku li dorbera diyardeyên bi reng dîrokî tê rapêçan, aks dikin. Li vir,

amanc ji akskirinê ew e ku rastiya civakî ji aliyê bîreweriya mirovatiyê ve bê raxistin û nirxandin bi xwe ye.

Vêca, miov dikare bi hêsanî bibêje ku mirovê zanyar bi alîkariya mefhûmên abstrak taybetmendiyên serekî yên diyardeyên bi reng civakî û dîrokî li gel nivş û xislatên wan di ramanên xwe de tasawûr dike, li ser ferdiyeta diyardeyên tipîk muşexes dike. Ji xwe, mirovê zanyar bi saya vî kar û barê xwe ji mirovê ku di jiyana rojane de kar û barê xwe bi awyekî aseyî birêve dibin, tê cuda kirin.

Mînak, gava ku rezvanek ji herema Torê di jiyana xwe ya rojane de ji xwe re mijûl dibe: Heger ku îsal baran mîna ku mirov dixwaze li rezan bibare dê rez bi bertir bin. Herçiqas, tasawûra wî di derbarê rez û baranê de hebe jî, amanca wî ji baranê ev e, ku baraneke konkret / mueyyen ya ku dê li rezê wî bibare, bi xwe ye. Lê, qet ew narame bê baran fenomeneke meteorolojîkî ye, an na. Ma gelo çi cudabûn di navbera berf, teyrok û baranê de hene û ev fenomenên bi reng xwezayî berhemên proseseke bi çi awayî ne? Herweha, rezvaniyê torî qet narame, bê rezê tirî bi çi awayî ji werz / mixtî, xerzikê meywe (fêkî) û ji bexçê şînayiyan /zebzan tê cuda kirin û di navbera berhemên wan de çi cudabûn hene. Bi peyveke din, mirov di jiyana rojane de, di nav serpêhatinên jiyana bi reng ferdî de liqayî xeml û xêza jiyana giştî ya rengîn tê, lê wesfên diyardeyan yên bi giştî li ser wasfên wan yên ferdî muşaxes nake, bi tenê cudabûna wan ya serekî ji hev cuda dike. Bêguman, gava ku mirov vê cudabûnê dike, rastûrê li ser wasfên wan yên bi giştî serê xwe naêşîne, bi tenê mirov li ser wasfên wan yên ferdî kar û barê xwe li dar dixe. Dikare bê pirs kirin: Ma gelo, ji ber çi mirov weha di serpêhatina jiyana rojane ya civakî de li ser diyardeyên bi reng civakî dirame?

Ji ber mirovê ku bi alîkariya mefhûmên abstrak dirame, awayê ramandina wî ji ramandina mirovê ku di jiyana rojane de bêyî ku mefhûmên abstrak di prosesa ramandina xwe de bi kar bîne, bi zehf alî cuda ye. Lewra, di destê pêşî de tiştên ku ji bo wî herî girîng in, wesfên diyardeyan yên bi giştî ne. Mirovê zanyar bi saya wan, wesfên diyardeyan yên bi giştî kategorîze dike. Amanca wî ji vê kategorîzekirinê ew e, ku peywendiyên di navbera prosesên bi reng dîrokî û diyardeyên bi reng civakî li gel peywendiyên wan yên bi hev re bi awayekî zelal bên nirxandin. Ancax, bi alîkariya vê yekê, mirovê zanyar dikare fenomenên ferdî di nav hûnandina wesfên bi giştî de wek mînak ji xwe re bineqîne.

Ji aliyê din ve jî, divê neyê jibîrkirin, ku wasfên diyardeyan yên bi giştî pirê caran xwediyê hûnandineke alozî guherbar in. Ji ber vê yekê jî, naveroka mefhûmên felsefî, edebî û zanistî ji aliyê pisporên van şaxan ve bi alîkariya şirovekirinekê bi tenê

nayêne analîz kirin, ji berevajî bi alîkariya çend şirovekirina têne nirxandin. Bêguman, di vî warî de gelek mînak hene ku mirov dikare serê xwe li ser wan biêşîne, lê bi ya min, mînaka herî berbiçav ya di vî warî de mefhûma istîareyê (metapher) ye. Ji bo ku mirovê edebiyatzan wêjeya îstiareyê bi xwendevanên xwe bide nasandin, pêşiyapêşî wê bi nivşê ku nêzîkî wê ye, muqayese nake, ji berevajî bi nivşên ku parîkî di ser de ne, muqayese dike. Bi alîkariya muqayesekirineke weha ya bi vî rengî mirovê edebiyatzan wêjeya îstîarêyê weha didin nasandin: Îstîare, aletê vegotina bi reng hunerî ye. Piştre, mirovê edebiyatzan bi nivşên ku dereceyekê di bin re ne, muqayese dike û dibêje: Mîna peyveke mecazî ku ji bilî wateya wê ya asasî ji aliyê hunermendan ve bi wateyên mecazî jî tê bi kar anîn, wê ronî dikin. Bela vê yekê jî, mirovê edebiytazan bi alîkariya mefhûma îstîareyê vegotinên xwe yên bi reng hunerî bêtir bi heyecan û wate dikin. Lewra, wêjeya îstîareyê îmajên bi reng hunerî bêtir bi heyecan dike.

Mîna ku tê zanîn, mirovê ku bi felsefê, zanistiyê, teknolojiyê yên cur bi cur mijûl dibe, ji bo birêvebirina kar û barê xwe bi awayekî sîstematîkî mefhûmên abstrak diafirêne. Pirê caran, afirandina mefûmên abstrak yên ku ji aliyê mirovê filozof an jî mirovê zanyar ve tên afirandin, ji nav xezîneya wêjeyan ya zimanekî kevnar (mînak, weke zimanê latînî, yewnanî û erebî) li gor sîstemeke termînolojiyê tên hilbijartin.

Bêguman, ji bo ku mirov bikaribe sîstemeke mefhûmên abstrak yên ku ji bo birêvebirina kar û barê felsefî, edebî û zanyarî tên bi kar anîn, peyde bike, divê ku mirov xwedî nerîneke pispor be. Ji xwe, mirovê ku di vî warî de haya wî ji karê pispor hebe, rind dizane ku ev kar di warê hemû jiyanê de zehf pêwîst e. Bela vê yekê jî, mirov bi hêsanî dikare bibêje ku miovê zanyar bi alîkariya mefhûmên abstrak dirame, ango kar û barê xwe yên zanyarî birêve dibe. Li himberî vê yekê, mirov dikare bi hêsanî bibêje ku mirovê hunermend bi alîkariya îmajan dirame, ango kar û barê xwe yên bi reng hunerî birêve dibe. Ji xwe, ev cudabûna herî serekî ye di navbera birêvebirina kar û barê hunerî û yê bi reng zanistî de. Baş e, mirov dikare pirs bike: Ma gelo îmaj çi ne? Çi cudabûn di navbera îmaj û mefhûmên abstrak de hene?

Mîna ku tê zanîn, ji bo mirovê filozof "îmaj" ew e ku jiyana civakî ya bi reng dîrokî bi awayekî ji awayan di bîrewerîya mirovî de bê aks kirin, ango rastiya civakî di şiklê diyardeyan de di bîrewerîya mirovî de bê aks kirin. Beguman, hingî mirov dikare vê akskirina diyardeyan mîna îmajan bi nav bike. Bi ya mirovê filozof têgihiştina diyardeyeke bi reng civakî ji aliyê birewerîya mirovî ve û di hemû demê de

peydebûna tasawûreke konkret ya wê diyardeyê di bîreweriya mirovî de, li gel tasawûrên ku li ser hîs û pêjnan şax û per didin, mirov dikare bi carekê hemûyan mîna îmajan bi nav bike.

Lê, ji bo mirovê hunermend peyve "îmajê" tê wateyeke din. Ji ber vê yekê jî, gava mirovên hunermend bahsa gotina "îmajê" dikin, ji wê bi tenê akskirina fenomeneke jiyana civakî ya ku ji aliyê bîreweriya mirovî ve tê aks kirin, tê nagihijin, lê, di hemû demê de ev fenomenên ku ji aliyê bîreweriya mirovî ve hatiye aks kirin, bi alîkariya hinek aletên bi reng materyalî, mînak bi alîkariya peyv, xêzik, reng û sîstemeke îşaretan ji nû ve aks kirine.

Ji xwe, ev îmaj jiyana civakî bi diyardeyên wê yên ferdî, ango ya ku ji bo fenomenên rastiya jiyana civakî bi her awayê xwe karekterîstîkî ye, him bi aliyê wan yê ferdî û him jî aliyê wan yê gştî dikare li gel pêywendiyên wan yên bi hev re aks bikin. Bêguman, mirov dikare bi hêsanî xislatên mirovatiyê yên ku wê ji nivşên din bi giyan û can cuda dike di serdemeke dîrokî ya konkret de tasawûr bike. Lê, çi heye ku mirov nikare weha bi hêsanî îmajeke ku, bi tenê tê wateya bi reng mirovî, ango îmajeke ku bi tenê tê wateya mirovekî Çînî an jî mirovekî Hindî heme bibêje ne mumkun e. Heger ku mirov tiştekî weha di kar û barê xwe yên hunerî de bi kar bîne, bivê-nevê dê mirov pirsgirêkê şematîze bike. Lewra, îmaja bi reng mirovî di warê hunerî de ancax bi alîkariya fenomeneke ferdî ya bi reng mirovî di nav serdemeke konkret de li gel hemû aliyên wê mirov dikare destnîşan bike.

Ji aliyê din ve jî, divê baş bê zanîn, di bingehê xwe de kar û barê edebî çalekiyeke bi reng civakî ye. Ji ber vê yekê jî, edebiyat û felsefe xwediyê peywendiyên bi reng organîkî ne. Lewra, mijara kar û barê felsefî hemû cure pirsgirêkên ku serçaviyên xwe ji jiyana civakî digirin, bi xwe ne. Bê çawa mirovê filozof bi alîkariya çalakiyên xwe yên bi reng civakî hewl didin ku pirsgirêkên jiyanê di çaxekî bi reng dîrokî de şirove bikin, herweha mirovê edebiyatzan jî, bi saya çalakiyên xwe yên bi reng edebî hewl didin, ku jiyana netewî li gel hemû pirsgirêkên wê yên cur bi cur li gora hinek pîvanên estetîkî raxînin ber çavên xwendevanên xwe.

Ji bilî vê yekê jî, hema bibeje hemû babetên bi reng edebî bi saya zimên, raman û pîvanen bi reng estetîkî têne afirandin. Bêguman, ev pîvanên estetîkî mirov dikare di formên ji hev cuda bi kar bîne. Ji xwe, gava ku mirov li kar û barê hunerî bi gştî dinere, mirov vê yekê bi hêsanî dibîne. Bê çawa mirovê şaîr bi alikariya çarînên xwe hewl dide ku rewşa jiyana serdema xwe bi alîkariya pîvanên estetîkî zelal bike, herweha mirovê romannivîser jî, bi alîkariya metnên xwe yên edebî hewl dide ku serdema xwe bi alîkariya ramanên xwe lê bi kirasekî estetîkî raxîne ber çavên

xwendevanên xwe. Heme bibêje di hemû cure tekstên edebî de îdeolojî, felsefe, dîrok û jiyana netewî heye. Ji xwe, mirovê hunermend bi alîkariya van ramanên bi reng felsefî, dîrokî û civakî sempatî an jî antîpatiya xwe li pêşberî bûyer, hêz û serpêhatiyên bi reng dîrokî li dar dixe. Bêguman, mirov dikare di vî warî de li ser gelek mînakan raweste, lê bi ya min mînaka herî berbiçav ya di vî warî de "Mem û zîn"a Ehmedê Xanî ye. Xanî, xwestiye, ku di destê pêşî de bi alîkariya vê berhema xwe ya bi rûmet pirsgirêkên civata me kurdan ya serdema xwe bi alîkariya ramanên xwe yên bi reng welatperwerî, felsefî, dîrokî û tasawûfî li gor normên estetîkî raxîne ber çavan. Bi rastî jî, gava mirov "Mem û Zîn"a Ehmedê Xanî dixwîne, mirov dibîne ku, Ehmedê Xanî bi raman û xeyala xwe ya kûr mirov dibe serdema xwe ya ku welatê me Kurdistan tê de jiyaye. Vêca, kî dikare bibêje ku di nav çarînên Ehmedê Xanî de felsefe, tasawûf û welatperweriyeke bêhampa nîne. Heger, yek ji me li ser navê huner vê yekê bibêje, ewê di desetê pêşî de xwe bixapîne. Lê, bêguman, yên ku xwe di nav me de dixapînin, ne hindik in. Vêca, mîna ku bi hêsanî tê xwiyakirin, peywendiyên felsefê û yên edebiyatê mîna giyan û can bi hevdu re bi gelek alî rapêçayîne.

Ji aliyê din ve jî, tiştekî pir eşkere heye ku divê mirov li ser kûr mijûl bibe. Pirsgirêka felsefê û pirsgirêka metoda xebatê gelekî ji nêzîk ve bi hevdu re girêdayiye. Lewra, neqandin û nirxandina gelek bûyer û tîpên bi reng civakî di kar û xebata edebî de bi alîkariya metoda xebatê û nerînên felsefî tên neqişandin. Mirovê edebiyatzan, bi alîkariya metoda xebatê û nerînên felsefî hinek raman, dîtin û pîvanên estetîkî dipejirîne. Bê çawa mirov li Kurdistanê di dema bênderan de bi alîkariya metoda dêranê genimê sor jin av qirş, zîwan û kayê diveqetîne, herweha mirovê fîlozof û yê edebiyatzan jî bi alîkariya metoda xebatê û ramanên bi reng felsefî paqijiya ramanan pêk tînin.

Ji aliyê din ve jî, divê neyê jibîrkirin, ku yên berhemên edebî diafirînin, mirov bi xwe ne. Bela ku mirov di nav jiyana civakî de mîna endemekî dijî, bivê-nevê mijarên jiyana civakî ya bi reng dîrokî û çînayetî ji berhemên xwe re dike mijar. Di vî warî de gava mirov li dîroka huner - çi ya kevnar û çi ya nûjen - dimeyzêne, mirov dibîne ku devera ku jiyana civakî lê peyde bûyiye, bêguman, li wê derê jî hilbihartina bi reng edebî jî tê kirin. Herçiqas li vir an jî li wir hinek kes bibêjin em tu carî hilbijartinan nakin jî, lê gava mirov li praktîka wan ya di jiyanê dinêre, mirov dibîne ku ew kes dîsa jî hinek bûyer û tîpan dihilbijêrin. Vêca, mîna ku bi hêsanî ji mirovî re tê xwiyakirin, hilbijartina van bûyer, tîp û ramanên bi reng felsefî bi alîkariya metoda xebatê û hinek pîvanên bi reng estetîkî tên pêk anîn. Naxwe, mirov

vê yekê weha bi kurtî dikare formule bike: Bê ziman ji bo kar û barê edebî çiqasî pêwîstî bi reng jiyanî ye, bêgiftûgo ramanên felsefî jî wilqasî ji bo birêvebirina kar û xebata edebî girîng in. Heger mirovê edebiyatzan bikaribe pêywendiyên di navbera ramanên bi reng felsefî û normên estetîkî de bi awayekî organîkî girê bide, dê hingî bi evîndariya felsefî ya ku zanyariyê ji hev dineqîne, şah bibe.

Di wî warî de, gava mirov li rewşa edebiyata me ya netewî dimeyzêne, mirov bi çavê serê xwe dibîne ku edebiyata me jî hêdî bi hêdi bi saya kar û xebata rewşenbîrên me ber bi başbûnê ve diçe. Lewra, di warê standartkirina wêje û mefhûmên abstrak de - herçiqas mirov nikare edebiyata me bi gelek aliyên xwe bi ya netewên din re muqayese bike jî - gavên pîroz î zêrîn têne avêtin. Bi ya min, tiştê ku îro ji me tê xwestin, bi çi awayî dibe bile bibe, divê em di vî warî de kar û xebata xwe di warê hemû jiyanê de bêwestan bidomînin, da ku bi alîkariya vê yekê edebiyata me ya îroyîn- mîna ya kevnar- li pêşberî hevçaxên xwe stûxwar nemîne. ❑

XUMAM

Cara çendan bû
Şûv hiştibû dil
Bayê reş
Bi wê de nebiribû tu ewrê baranê

Li ser lêvên ricifokî
Hêsiran
Xwe digihandin îskeîskan
Keser
Li çarde bû

Ma kê zanîbû
Êş çi qasî kûr e
Û xunav çawa tên xwarê
Gava ku çav
Xwe ewr girêde

Du caran
Qala yek tiştî kiribûn jê re
Bextê wê
û
Yê welatê wê

CEMÎL DENLÎ

OLOF PALME (3)

MIHEMED DEHSIWAR

Palme hê di xemgîniya diya xwe de bû, pê hisiya ku balafirên amerîkî dîsa Vîetnamê bombebaran dikirin. Bi sedan balafirên B-52 yên Amerîkayê di 18yê kanûna 1972an de seranserê Vîetnamê dabûn ber xwe û dida ber bombeyan. Gelê bajêrên Hanoî, Haîphongê û gelekên din di bin bombeyan de hatibû qirkirin. Ev êrîşên kesnedîtî zêdeyî heftiyekê dom kir. Leşkerê amerîkî ji berê ve van kiryaran pêk dianî, lê vê carê pirr bi xedarî diçûn ser gund û bajaran û gel bi çekên kîmyevî qir dikirin.

Her çiqas Amerîkayê şerê çekdarî wenda kiribû û lihevhatin nêzîk bûbû jî, dîsa dixwast bi vî awayî hêza xwe nîşan bide û xofa xwe têxe ser gelên bindest. Tevî ku li Parîsê Henry Kissinger û Le Duc Tho lihev kiribûn daku şer bête sekinandin û leşkerê amerîkî xwe vekişîne jî, dîsa bombeyan ji nişka ve dest bi teqandinê kiribûn. Amerîka jî dizanibû ku dê rewş neguhire lê bi vî awayî dixwast namûsa (!) xwe xilas bike.

Rojek piştî van êrîşan, wezîrê derve yê swêdî Krister Wickman bi daxwuyaniyekê van êrîşan protesto kir û ji Dewletên Yekbûyî bidawîanîna "şerê kor û metodên şer ên qirkirinê" daxwaz kir.

Palme bi van êrîşan pirr diêşiya. Tiştên ku li Vîetnamê dibûn ji berê ve ew diêşandin, lê vê carê rewş cuda bû. Di odeya xwe de bêsebir diçû dihat û ji der-dora xwe dipirsî bê dikare çi bike. Pişt re wezîfe da sekreterê xwe Anders Ferm ku daxwuyaniyekê jê re amade bike. Êvarê piştî kar tevî nivîsa Ferm çû malê û ta şeveqê li ser wê xebat kir. Di dawiyê de daxwiyaniya xwe bi awayekî şiîrkî nivîsand û pêşkêşî medyayê kir:

Divê ku mirov tiştan
bi navê wan ê rast binav bike.
Tiştê ku niha li Vîetnamê dibin
şeklekî îşkenceyê ye...
Lewra bombekirin qirkirin e

ku dîroka nûjen ji wan tijî ye.
Ew bi pirranî bi navê
-Guernica, Oradour, Babij Jar,
Katya, Lidice, Shaperville û
Treblinka tên binavkirin.
Şîddet qêrîna serfiraziyê dike.
Lê dadgeha dawî zor daye
ser berpirsiyaran.
Niha navekî din jî heye ku
ketiye rêzê - Hanoî, Cejna zayinê 1972.

Ajansa TTyê (Tidningarnas Telegrambyrå) vê daxwuyaniyê bi şeklekî kintir pêşkêşî medyayê û guhdaran kir. Lê ajansa Reuterê wê li çaraliyê dinyayê bela kir.

Kissinger li Nîkson digeriya û jê re wiha digot: "Me bi nazîstan re qiyas dikin!" Lê bersiva Nîkson ji yên berê ne cudatir bû: "Ax ji derdê wî qûnekê swêdî!" Kîssingerê ku bi eslê xwe yahûdî bû, ji daxwuyaniya Palme fêm kiribû û pê gelek êşiya bû. Ev pişt re di nivîsên wî de jî eşkere dibûn.

Piştî vê xeberê, serokkomarê Amerîkayê û wezareta derva biryar dan ku hem ji hêla aborî û hem jî ji hêla siyasî ve ambargo deynin ser Swêdê. Tevî ku Fransa û Hollanda ne kêmî swêdiyan bûyerê protesto kiribûn jî, ji wan re tu ceza tune bûn.

Aleksis Johnson, wezîrê derve yê nû çend saet piştî biryarê hukûmeta xwe, ji sefîrê swêdî ku haziriya xwe dikir vegere welêt re "tiştên ku Palme dibêjin me gelek diêşînin" digot. Bersîva sefîrê swêdî Hubert de Besche jî wiha bû: "Hûn dibêjin ku daxwuyaniya me we diêşîne, lê bawer bikin ku bombeyên we jî me diêşînin."

Sefîrê amerîkî ku dê biçûna Stockholmê venegeriya Swêdê û yê swêdî jî ku dê biketina dewsa hemwelatiyê xwe, heta demekê "nedihat qebûlkirin."

Palme berî Cejna zayinê ji Nîkson re nameyekê rê kir. Di nameya xwe de, wî bi bîra Nikson dianî ku Amerîka di jiyanê de çiqas tesîreke pozîtîf li ser wî kiribû:

"Ez bi taybetî û baweriyên dilpak spasî wan dîtin û hêviyên ku demokrasiya Amerîkayê dabû min û li ser min tesîreke mezin kiribû, dikim. Lê bi şerê Vîetnamê re di hundirê min de êşeke giran dest pê kir û ez ji wan baweriyan hêvîşikestî kirim. Ya herî girîng jî ciwan ketin rewşeke wisa ku hêvî û baweriyên wan ên demokrasiyê hatin ber şikestinê."

Li gorî kes û hêzên dewlemend, ev name bi paş ve gavavêtin bû. Lê dîrokzanan vê weke gazincên ku DYAyê ji bingehên tradîsyonên azadî û îdareya qanûnî bidûrketî dinirxandin.

Di 30ê heyvê de bombeyên ku Vîetnamê û bi taybetî jî Hanoiyê şewitandibûn,

piştî 12 rojan bi dawî hatibûn. Sedemê bidawîanîna vê terora balafiran jî nebaşbûna hewayê bû. Ji % 15 balafirên amerîkî ji teref vîetnamiyan ve hatibûn daxistin. Sedemekî din jî protestoyên hundurî û navneteweyî bû, li gora dîtinên Palme.

Li ser pirsa ku çi tesîra axaftin û protestoyên wî di bidawîanîna bombebarankirina Vîetnamê de hebû, Palme wiha bersîv dida: "Em nikarin tesîra Swêdê bi xeyalan mezin bikin, lê ji ber parastina mirovantiyê protestokirina me pêwîst bû û ne bêmane bû."

Gava meriv bala xwe didê, eşkere dibe ku ev prensîb di daxuyaniya wî de cîhekî bingehîn girtiye. Çaxê palme pêşgotina nivîsa xwe ya li ser şerê Vîetnamê ku di sala 1967an de çap bû, ji bo senatoya Amerîkayê nivîsand, ji Albert Camus hevokekê girtibû: "Tu ruh nikarin kuştiyên bêguneh biparêzin."

Palme di vir de ji kuştiyên şewitî nexweşxaneya Bac Maiyê qesd dikir. Wekî din jî Palme gelek caran ji Camus gotinên girîng û bimane ku hîssên wî dianî zimên, werdigirt.

Salek piştî dawiya şerê Vîetnamê, di 1976an de wezîrê derva Henry Kîssinger Stockholmê bi awayekî resmî ziyaret dikir. Kîssingerê ku ji ber gotarên Palme êşiyabû û wî gelek rexne dikir, wê rojê pirr bi kêf bû. Tevî dîtinên cuda jî Kissinger pesnê Swêdê dida û siyaseta Palme dipesinand. Tevî vê jî Kîssinger ji bo başkirina rewşa navbera herdu dewletan, gavekî nû neavêt. Lê piştî vê ziyaretê, di navbera Palme û Kissinger de nêzîkahiyek peyda bûbû.

William Fulbright, serokê komîsyona derva ya senatoya Amerîkayê, yek ji wan mirovên herî dijberê şerê Vîetnamê bû. Wî rewşa Amerîkayê ya van salan di pirtûka xwe de wiha dinivîsand:

"Du Amerîka hene: Yek a Linkoln û Adlai Stevenson e, ya din jî ya Teddy Roosevelt û ya superpatriotên modern ên Amerîkayê ye. Ya pêşî merd û humanîst e, ya din çavteng û egoîst e. Yek xwe rexne dike, ya din xwe xwediyê her selahiyetê dibîne. Yek dilşewat e, ya din ji nava xwe razî ye û daxwaza mezintiyê dike."

Di sala 1979an de cîgirê serokkomar Walter Mondale hatibû Swêdê û di siyaseta Vîetnamê de yekemîn car poşmaniya xwe diyar dikir. Amerîkayê yekemîn car bi vî awayî xwe rexne dikir û ev di siyaseta navneteweyî de gavekî gelek girîng bû. Mondela bi kurtayî wiha digot: "Demek berê Swêd û Amerîka di şerê Vîetnamê de ne weke hev difikirîn. Lê ez bi dilpakî dixwazim bêjim ku hûn rast bûn û em şaş bûn."

Her wiha Robert McNamara, wezîrê wê demê yê ewlekariyê û yek ji wan mîmarê şerê Vîetnamê bû, di sala 1995an de pirtûkekê bi navê In Retrospect: The Tragedy and Lessons of Vîetnam da çapkirin. McNamara di vê pirtûka ku li Amerîkayê û li dinyayê weke ku bombeyek biteqe de, bi kurtayî wiha dinivîsand: "Em şaş

bûn, bêhesab şaş bûn. Wekî din jî şerê Vîetnamê gelek zerar da Amerîkayê..."

Palme ne tenê bi name û daxuyaniyan bombekirina Vîetnamê protesto kiribû. Li ser daxwaza wî û kesên mîna wî li Swêdê nêzî sê mîlyonan îmze berhev kiribûn û nerazîbûna xwe diyar kiribûn. Ev rewş û propogandaya li dijî şer, bû yek ji wan bernameyên sosyaldemokratan ên hilbijartinê. Berî hilbijartinên 1973an Palme û partiya wî bi bernameyeke giran xwe amade dikirin. Her wiha reformên girîng ên weke sîgortaya betaliyê, ya diranan, a dêûbavan û nemaze ya nexweşiyê bernameya wan dewlemendtir kiribûn.

Di 26ê tîrmeha 1973an de bala hemwelatiyên xwe bi ser partiyên burjuvayan ve dikişand. Hêza aborî di destê wan de bû û pirraniya medyayê jî di bin hukmê wan de kar dikir. Ger wan hukmê siyasî jî bixista destê xwe digot Palme, dê balansa civakê ber bi xerabiyê ve biçûya û karker jî bêînsiyatîf bimana.

Ji aliyê din ve partiyên rastemalî li dijî Palme û sosyaldemokratan propagandeyeke dijwar dimeşandin. Li gorî moderatan û serokê wan Gösta Bohman ger Palme dîsa qezenc bikira, dê gelek meriv ji welêt bireviyana. Lewma jî ev hilbijartin gelek girîng bû û belkî jî ya azad a dawî bû, li gorî wan. Bohman wiha digot: "Tu welat tune ye ku tê de sosyalîzmê û demokrasiyê li hev kiribin." Palme jî bersîva wî wiha dida: "Welatê ku em tê de dijîn xweş e, lê em dikarin wê hê bêtir xweş bikin."

Hilbijartinên 1973an ji Palme û partiya wî re baş neçûn. Partiyên sosyalîst 175 û yên burjuvayan jî 175 kursî kar kirin. Tevî vê jî dîsa sosyaldemokratan hukûmetê damezrandin. Gava di biryarên meclîsê de li ser tiştekî li hev nedikirin, çîtik dikişandin. Lê Palme mirovekî dîplomat bû, dikaribû di gelek rewşan de, bi gelek kesan re kompromîs bike û karê xwe bimeşîne.

Heta niha Palme ji bilî çend kesan bi hukûmeta Erlander wezîfe dimeşand. Wî dixwast êdî hukûmeta xwe nû bike û li gora dilê xwe endamên hukûmetê bineqîne, nivş û hêzên xurt wezîfedar bike. Lewra jî Palme di hukûmeta nû de cî da gelek navên nû.

Di vê demê de bala Palme çû ser du bûyerên nû yên navneteweyî. Yek jê cuntaya leşkerî li Şîleyê hatibû ser hukûm û Allendeyê sosyalîst ku bi rayên gel hatibû ser hukûm, pêşî xistibû zîndanê û piştre jî xeniqandibû. Di vê pêvajoyê de bi dehhezaran kas hatibûn girtin, bi hezaran hatibûn kuştin û gelekan jî xwe ji welat dabûn alî. Vê rewşê li ser Palme tesîreke mezin kiribû û ew gelek êşandibû. Palme dê li hember vê jî bêdeng nemana û cuntaya leşkerî û Pînoşet bi her awayî protesto bikira. Her wiha bi hezaran penaberên siyasîyên şîleyî xwe avêtibûn Swêdê û li vir bicî bûbûn.

Bûyera din jî şerê di navbera Misir û Îsraîlê de bû. Ev şer ji hêla aborî ve tesîreke mezin li ser dinyayê dikir û Swêdê jî ji vê bêpar nedima. Bihayê neftê wisa bilind

bûbû ku aboriya dinyayê xistibû krîzeke mezin.

Bûyereke din jî ku rewşa Palme nexweş kir, ji teref polîs ve girtina rojnamevanên çep Jan Gullio û Peter Bratt bû. Herdu rojnamevan ji ber sedemê ku hinek kiryarên leşkerê parastinê eşkere kiribûn, hatibûn girtin. Kovara FiBê (Folket i Bild) bi navê herdu nivîskaran nivîsandibû ku FRAyê (Försvarets Radioanstalt) kodên hinek sefîrên biyanî li Stockholmê (japonî, çekî, brazîlî û turk) wergirtibûn û axaftinên wan guhdarî dikirin. Li ser vê polîsên SÄPOyê berê şeveqê herduyan ji malên wan û çend kesan jî ji redaksiyona kovarê girtibûn û xistibûn hepsê.

Tevî ku pêwendiyên Amerîkayê û Swêdê ji hêla siyasî ve pirr xerab bûn jî, di warê parastin û danûstandina înformasyonê de, di teknolojiya parastin a leşkerî de her weke berê dimeşiya. Ev rewşa dawî jî dida nîşandan ku polîsên parastinê çiqas bi yên rojavayê ve girêdayî bûn. Palme ji vê rewşê gelek aciz bûbû lê nedixwest ji ber sedemek wiha rewşa navbera Swêdê û Amerîkayê xerabtir bibe.

Her wiha Parastina Leşkerî (IB) jî bi salan kesên çep û komunîst bi dizî guhdarî kiribûn û pirraniya wan xistibûn dosyayên xwe. Gelek ji wan di bin çavan de bûn û gelek cîhên kar ên dewletê ji wan re qedexe bûn.

Dadgehê herdu rojnamevanan û karmendekî IByê ne li gora qanûnên azadiya çapemenî, lê li gora ajaniyê ceza kiribûn; li gora vê paragrafê her yekê salekê ceza dabûn wan.

Palme ji vê bûyerê nerihet bû. Wî nedixwast ku ev bûyer eşkere bibe lê nedixwast ji bo herdu rojnamevanan rexneyên giran ku ji her hêlê ve dihatin, bibihîze. Çaxê îddîayên ku Palme piştgiriya polîs û kiryarên leşkerê parastinê dike zêde bûn, Palme eşkere diyar kir ku tu haya wî ne ji guhdarîkirina avahiyên sefîran û ne jî ji girtina rojnamevanan heye. Çerxa huqûqî bi serê xwe bû û di biryarên xwe de azad bû, digot Palme.

Li gorî hinek îddîayan SAPO (Spîonaja Partiya Sosyaldemokratan) di navbera şerê sar de, di salên 1950an de bi IByê re alîkarî kiribû. Ev alîkarî li karxaneyan, ji tesbîtkirina mirov û rêxistinên çep pêk dihat. Li gorî dihat gotin ev xebat û hêz di sala 1969an de bidawî hatibû û niha tiştekî wiha nemabû. Herçî Palme û meclîsê biryar dan ku ev bûyer û rewşa IByê ji teref komîsyonekê ve bête lêkolînkirin jî, rexneyên nivîskar, rojnamevan, hunermend, mamoste û ji çaraliyên civakê kêm nebûn.

Li gorî hinekan vê bûyerê dida xuyakirin ku Palme jî mirovekî siyasetvan bû û ji yên din ne zêde cuda bû. Li gora van kesan îdealîzm û gotinên humanîstî ku Palme bi her wesîleyê bikar dianî, êdî têr nedikir.

Not: Ev nivîs hê xelas nebûye, wê di rojên pêş de mîna kitêb derkeve

MA DIBÊJIN MIRÎ

EDIP CANSEVER

Ji bo Apê min Brûsk / Abidîn

Ma niha ji wan re dibêjin mirî
Sekiniye dilê wan ji zû de
Ma niha ji wan re dibêjin mirî
Nalivin bîbikên wan
Erê ma dibêjin mirî
Li îmanên herî mezin lenger avêtibûn
Wek keştiyên herî mezin
Nalivin bîbikên wan
Mma niha ji wan re dibêjin mirî.

Ruyê wan şidiyayî
Ruyê wan bi biryar
Diyar e zêde li bende wê sibeha
Wek pirtûqaleke ku ji qalikê xwe derketibe û hatibe mane
Ruyê wan şidiyayî
Ruyê wan dişibe meydaneke şer
Lêvên wan bi rewa
Cara dawî goştê xwe maçî kirin
Yanî cara dawî bi rastî goştê mirov
Wisa bi xweşî hatibûn girtin
Sarî di laşê wan re derbas nabe
Germî jî derbas nabe
Û çimên wan mîna du çemên ji hev
Diherikin bêdawiyê
Ma niha ji wan re dibêjin mirî.

Bila kes xemgîn nebe
Hîn ne dora xemgîniyê ye
Rojekê li meydana bajarekî
Li çavê loda mermerekî
Ger pelê çinarê bikeve ser milan
Bila wê demê ên din jî xemgîn bibin
Hîn ne dora xemgîniyê ye.

Ewçend şidandî ne kulmên wan
Bila baştir bişidin kulmên wan
Loma veşartin ev hişkiya wek diyariyê
Ewçend şidandî ne kulmên wan
Bila kes xemgîn nebe
Ji bo kes xemgîn nebe
Hîn ne dora xemgîniyê ye

Bila bê jibîrkirin hesreta daxwaza laşekî
Bila bê jibîrkirin ev xwesrekên adetî
Evqas sade, evqas bi geremol e ku
Hêjayî jibîrkirinê ye laşê wan mirovan
Û divê ji bîr bibe
Ji bo tijî dilan bibin
Tijî rehan bibin

Ma dibêjin mirî
Ma niha ji wan re dibêjin mirî

Wergera ji tirkî: **ABIDÎN**

JI SERHAD BAPÎR ÇEND GIRAFÎKÊN NÛ

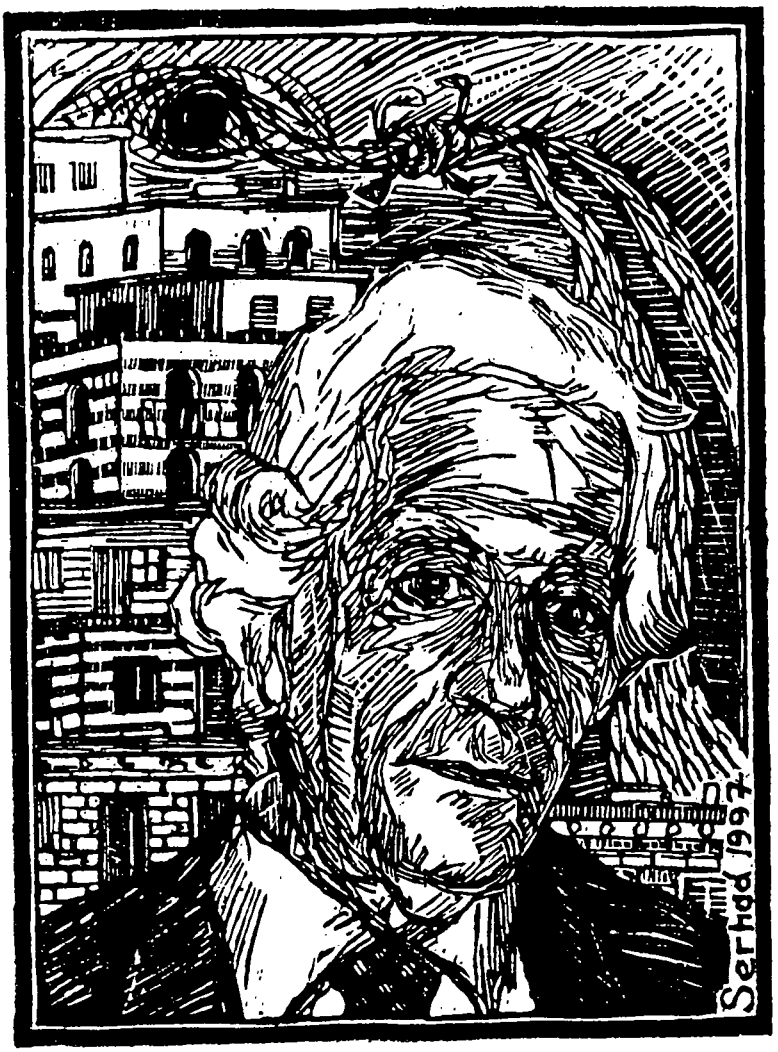

MÛSA ANTER, 1997, 30,5X22,5 CM

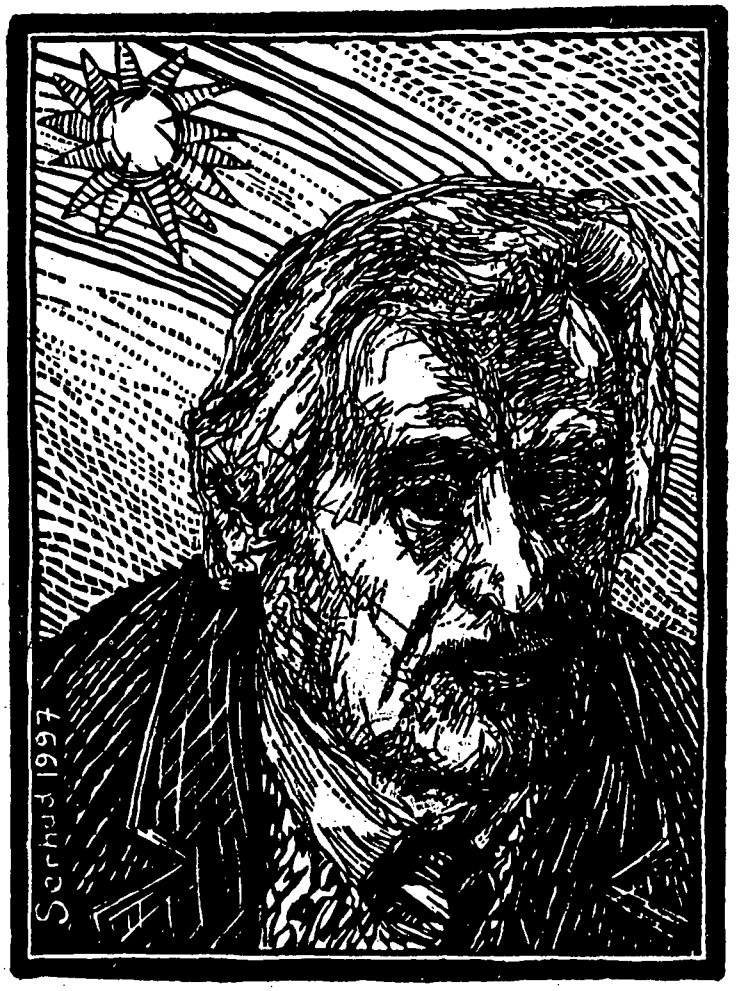

CEGERXWÎN, 1997, 30X23 CM

İSMAÎL BEŞİKÇÎ, 1997, 30,5X23 CM

SÎWAN

GUY de MAUPASSANT

Xanim Oreille gelekî çikûs û heya bi bihayê tiştê piçûk jî hayîdar bû; di xerckirin û komkirina pereyan de xwediyê gelek prensîbên hişk bû. Keçika xizmetkar ya ku li mala xanimê kar dikir, bi dijwarî xerc û pereyên mesrefê li hev derdixistin. Heçî mêrê xanimê bû bi hezar qeda û belayê ji jina xwe pereyên bêrîkê bi dest dixist. Ji hêla aborî de rewşa malbatê gelekî baş û çu zaroyên wan jî tune bûn. Lê xanim Oreille, destê wê tije garis ba, te tifing berda libek jê nediket. Her cara ku ew mecbûrê, çiqas pêwist ba jî, mesrefekê giran bibaya, wê şevê xewa wê direviya.

Mîrza Oreille hertim ji bo jina xwe tekrar dikir:

– Tu bi rehetî dikarî hinekî din destvekirî bî. Em ne li ber iflasê ne.

Xanimê:

– Mirov qet nizane ka dê sibeyê çi biqewime; hebûna pir ji ya hindik çêtir e.

Ew jineke hûr û çil salî, jîndar, rû qermiçî û bi rêkûpêk bû û pir zû aciz dibû.

Ji ber ku jina wî ew neçarê kêmxerciyê dihîşt, wî hertim gazind dikir. Û hin caran gelekî li ber xwe diket, ji lewre xurûra wî dihate şikandin.

Li daîreya wezareta şer wek mudirê buro kar dikir; di wî karî de tenê ji bo xatirê jina xwe mabû; ji lewre wê dixwest, heta mimkin be, mêrê wê xwediyê meaşekî herî baş be.

Ev du sal bûn ku ew bi eynî sîwana pînekirî diçû karê xwe, welê lê hat ku sîwan bû sebebê zimandirêjiya hevalên wî, yên kar. Ji ber liberxweketina henekpêkirina wan, wî jina xwe îkna kir ku jê re sîwaneke nuh bikire. Wê çû sîwanek -li mexazeyeke mezin ji bo reklamê dihate firotin– kirî. Gava hevalên wî, ew sîwana ku jê bi hezaran li Parîsê hatibûn firotin, dît; henekên wan cardin dest pê kir. Sîwan gelekî bêqalîte bû.

Di sê mehan de ji hev ket ku nema dihat bikaranîn û ev jî bû sebebê kure-pistê li temamê daîreya şer. Stranek li hev anîbûn û sibe heta êvarê geh li jêr geh li jor li hemî qatan ew stran dinuhurandin.

Şaşbûyî û jixweçûyî wî doz li jina xwe kir ku jê re sîwaneke nuh ji hevrîşim bi bihayê 20 frankan û ji bo garantî tevî mekbûzê bikire.

Wê çû sîwanek bi hejdeh frankan kirî û ji hêrsan sorbûyî ji mêrê xwe re got:

– Bi kêmasî divê tu pênc salan vê sîwanê bi kar bînî.

Oreille bi serbilindî çû karê xwe û bi rastî jî serketî bû.

Gava êvarê hat malê, jina wî bi şik awirek da sîwanê û got:

– Divê te sîwana xwe bi lastîkî ewqas neşidanda; bi vî awayî hevrîşim diqete, ji hev diçe. Divê tu baş lê bifikirî, ji lewre heta demeke dirêj ez nema tiştekî nuh dikirim.

Wê sîwan ji destê wî girt, lastîkê wê sist kir û sîwan ji hev vekir. Welê li piyan mit û mat ma. Quleke girover, bi qasî bişkojekê, di sîwanê de xuya dibû. Ji ber cixareyê wisa bû bû.

Zimanê wê li hev digeriya:

– Çi... ew çi ye?

Mêrê wê bi awayekî sakin bersîv da, bêî ku li hêla wê binêre.

– Xêr e? Tu behsa çi dikî?

Xanimê ji hêrsbûnê bi dijwarî nefes digirt û berdida, bi zehmetî dipeyîvî.

– Te... te... te sîwana xwe şewitandiye! Ma te... ma te.... aqilê xwe winda kiriye? Ma tu difikirî ku mala me xira bikî?

Wî berê xwe zivirand û hîs dikir ku çawa spîçolkî dibû.

– Tu çi dibêjî?

– Ez dibêjim te sîwana xwe şewitandiye, qulek lê ye! Mêze bike!

Bi bayê bazdanê ber bi wî çû mîna ku difikirî li wî bide; ji xwe çûyî bi hîdet sîwana qulkirî da ber çavên wî.

Mit û mat mayî li sîwanî mêze kir û ji xwe ne bawer bû miz-miza wî.

– Ew... ew... erê ew çi ye? Ez nizanim... Min tiştek nekiriye, sond dixwim... çu hayî û gumana min jê nîne ka çi bi sîwanê hatiye!

Ew bi ser wî de qêriya.

– Ez dikarim bi şert bigirim ku te li daîreyê dînîtîne kirine, ji bo xwe nîşandanê te quretî û qeşmerî kiriye!

Wî got:

Bi tenê carekê ji bo ku nîşan bidim çiqasî xweşik e, min sîwan vekir. Ewqas. Ez sond dixwim...

Ji hêrsê piyên xwe li erdê dixist; wê tofanek welê li malê rakir ku mirov xweziya xwe bi gulebarana qada şer dianî.

Paşê, xanim rûnişt da ku ji sîwana hevrişimî ya kevin ku rengê wê cida bû zuhêlekê jê bike û ya nuh pîne bike. Serê sibeyê bi awayekî mutewazî ew tiştê pînekirî li ser piyê wî çû karê xwe. Wî, ew li dolaba cilan danî û nema lê fikirî.

Lê êvarê ji derî bi ketina hundir ve, jina wî dest avêt sîwanê, ew vekir da ku bibîne, lê çi bibîne; li pêş afetek bêçare di nav dehşetê de sar ma. Sîwan, mîna seradekê, qulqulî bû; eşkere bû ku bi cixareyê hatibû şewitandin. Te digot qey qelûnek tije û pêxistî bi ser sîwanê de rijandine. Sîwan nema bi kêr dihat.

Wê midetekê li sîwanê mêze kir bêî ku tiştekî bêje, ji lewre pir qeherîbû û nedikarî gotinekê jî bêje. Mêrê wê jî li xisarê difikirî; mit û mat mayî.

Paşê li hev mêze kirin. Çavên wî li hember awirên jina wî şikestin. Piştre, wê sîwan ber bi serçavê wî avêt. Bi şêweyekî xurt û bi dengekî bilind û jihêrsbûnê hêzgirtî bi ser wî de qêriya:

– Ey xebîs, ey xebîs! Te bi zanebûn wisa kiriye! Lê tu dê ceza xwe bibinî! Tu hew...

Xircirê ji nû ve dest pê kir. Piştî êriş û gotinan bi saetekê, fersendek ji wî re çê bû da ku ew karibe izahetekê bide. Wî sond xwar ku hayê wî ji tiştekî tune; heye tune mizir an hesûdekî ji bo tolhildanê wisa kiriye.

Dengê lêdana derî ew ji izahetên zêde rizgar kir. Yê ku hat dostekî malbatê bû ku ji bo bi hev re şîvê bixwin hatibû.

Xanim Oreilleyê bûyer ji mêvên re got. Herçî kirîna sîwaneke nû, ne mimkin bû; mêrê wê nema yeke nuh bi dest dixist.

Mêvan îtîraz kir:

– Lê belê xanim, wê gavê dê cilên mêrê te telef bibin; ku ji sîwanê gelekî bihatir in.

Jina hûrik bersîv da; hîn jî bi hêrs bû:

– Wê gavê bila sîwana mitbaxê bi kar bîne. Ji lewre ez yeke nuh ji hevrîşim jê re nakirim.

Bi vê fikrê re mîrza Oreille nerazîbûna xwe eşkere kir.

– Madem welê ye, ez dê ji kar îstîfa bikim! Ne mimkin e ku ez bi sîwana metbaxê herim daîreya kar!

Mêvanê wan pêşniyar kir:

– Mirov dikare rûyê sîwanê biguhere; ez ne bawer im ku zêde biha be.

Xanim Oreilleyê bi zimaneke giran û şaşbûyî:

– Ji... ji bo guhertina rûyê wê bi kêmasî heşt frank dê lê biçe. Heşt frank lêkom hejdeh dike bîst û şeş! Bîst û şeş frank ji bo sîwanekê, ne karê aqilan e, dînîtî ye!

Dostê wan yê ku bajariyekî feqîr bû, weha got:

– Madem wisa ye bila şîrketa sîgortayê xisarê bide! Ew tezmînata tiştên şewitî didin, bi şertê ku xisar li malê çêbûbe.

Vê şîretê, xanima hûr sakin kir. Piştî deqîqeyekê lêfikirînê, ji mêrê xwe re got:

– Sibe serê sibê gava tu biçî kar, rêya xwe li şîrketa sîgortayê bixe, vê sîwanê nîşanê wan bide û dawa tezmînatê bike.

Mîrza Oreille îtîraz kir:

– Qet ne mimkin e, ez cesaret nakim herim! Wan hejdeh frankan ji bîr bike we selam. Herhal ji ber vê yekê em namirin.

Roja dinê bi gopalekî xweşik çû kar. Ji siûda wî re dunya xweş bû.

Li malê, bi tena serê xwe, ji ber xisara hejdeh frankan, Xanim Oreille, aciz dibû, sebra wê nedihat. Sîwan li eywanê, li ser maseya xwarinê danîbû; li dora maseyê digeriya bêî ku karibe biryarekê bide.

Fikira şîrketa sîgortayê ew bêhizûr dikir; lê wê bi xwe jî cesaret ne dikir, ku xwe li kêmnêrînên karmendên şîrketê bigire. Bi rastî, ew yeke şermoke bû, bêî sedem rûsor

dibû û gava ji mecbûriyetê bi kesên nenas re bipeyîviya şaş dibû.

Lê kula wan hejdeh frankan, mîna êşa birîneke vekirî, ew diêşand. Êdî nedixwest bifikire, lê bîranîna xisara bejdeh frankan bêwestan ew diêşand. Ma divê çi bike? Saet bihurîn. Nedikarî biryarê bide. Ji nişkê ve çawa ku yên tirsonek bi curet dibin, wê biryara xwe da.

– Ez dê herim wê derê. Ka em mêze bikin çi dibe!

Ji bo ku karibe bi awayekî serbest bazara xwe bi şîrketê re bike, ewil xisara li sîwanê mezin kir. Kibrîtek ji kêleka ocaxê hilda û heryek bi qasî kefa destekî di navbera şîşên sîwanê de gelek qul çêkirin. Paşê bi diqet sîwan li hev pêça û lastîk lê şidand; şala xwe avêt ser milên xwe û bi lez berê xwe da şîrketa sîgortayê, li rue de Rîvolî.

Lê bi nêzîkbûna şîrketê re, lezbûna gavên wê sist dibûn. Dê çi bigota? Wan dê çi bersîv bida?

Li numareya xênî mêze kir hîn bîst û heşt avahî li pêşiya avahiya şîrketê bûn. Pir baş e, wê gavê dikarî bifikire. Hêdîtir, hêdîtir diçû. Ji nişkê ve li xwe varqilî. Deriyê avahiyê û navê şîrketê ku bi herfên zêrîn û dibiriqîn li pêş çavên wê bû: şîrketa Sîgortayê Maternelle. Çi zû! Mideteke kurt rawestiya, paşê ji avahiyê bihurî, vegeriya, paşê cardin di ber re derbas bû; û ji nû ve vegeriya.

Li dawiyê xwe bi xwe got:

– Çawa be ez mecbûr im herim hundir; çiqas zûtir be ewqas çêtir e.

Lê bi ketina hundirê avahiyê re bû kulpekulpa dilê wê.

Hat eywaneke mezin ku li çar aliyên wê li dîwaran şibakên piçûk hebûn. Û li her şibakekê mirovekî ku serî tenê xuya bû, hebû.

Mirovekî ku hin kaxez di destê wî de bûn; nêzîkê wê bû. Xanim sekinî û bi dengekî şermoke jê pirsî:

– Li min bibore, gelo li kû derê mirov dikare ji bo tiştên ji şewatê xisardîtî, miracaata tazmînatê bike?

Wî mirovî bi şêweyekî xurt û awazxweş bersîv da:

– Qatekî jor li milê çepê, beşê xisartanzîmkirinê.

Vê gotinê yekcar rirs xiste dilê wê. Dil dikir ku bireve di rêya xwe de here, qet tiştekî jî nebêje, wan hejdeh frankan feda bike. Lê hizira wan pereyan cardin piçekî cesaret da wê, di derenceyê re çû jor, lê welê bêhn lê çikiyabû ku, di her gavekê de radiwestiya û bêhna xwe dida.

Gava ku gihaşt qata ewil deriyek dît. Li derî xist; dengekî bilind û zelal bersîv da.

– Fermo werin hundir!

Wê derî vekir û ket hundirê odeyeke mezin ku sê zilam lê, li piyan bi rûyeke cidî bi

hev re dipeyîvîn.

Yekî ji wan pirsî:

– Xanim, fermo daxwaza te?

Çu gotin nehatin bîra wê, lalbûyî:

– Ez... ez ji bo... xisareke şewatê hatime.

Bi şêweyekî nazikane sandalyeyek nîşanê wê da û got:

– Fermo rûne. Bi izina te, tenê çend deqîqeyên din...

Piştre berê xwe da wan herdu zilaman û sohbeta xwe domand.

– Gelî began, şîrket difikire ku zêdeyê çarsed hezaran xwe nexistiye bin bar. Ji lewre çi mixabin ku, daxwaza we ya sed hezarê din nikare qebûl bike. Qîmet jî nîşan dide...

Yekî ji wan mirovan gotina wî birî:

– Baş e, bila dadgeh biryarê bide. Tiştekî ku em karibin lê zêde bikin tune.

Bi şêweyekî nazik û rêzgirtî ji odeyê derketin çûn.

Ax, heke ew jî kariba bi yên din re biçûya! Ji dil û can wê dê welê bikira, dev ji her tiştî berda û bireviya! Lê çi mixabin nedikarî. Ew zilamê nazik ber bi wê ve hat û serê xwe xwar kir:

– Fermo xanim, ez dikarim di xizmeta te de bim?

Bi dijwarî got:

– Ez ji bo vê yekê... hatime.

Mudirê daîreyê ecêbmayî li tiştê ku wê dirêjî wî kir mêze kir. Wê bi destên xwe yên lerzokî hewil dida ku sîwanê ji hev veke; piştî cefayeke dijwar sîwana xisardîtî ji hev vekir.

Mudir bi şefqet got:

– Belê, xuyaye ku pir xisar dîtiye.

Piştî lehzeyeke bi teredut wê got:

– Li ser min bi bîst frankan bûye mal.

Mudir ecêbmayî dixuya.

– Nebêje. Rastî. Ewqas pir.

– Belê, sîwaneke mikemel bû. Min xwest bi tenê xisarê nîşan bidim.

– Belê belê, ez dibînim. Lê... bi rastî tênagehîjim, gelo çi pêwendiya min bi vê heye?

Bêhizûrî bi wê girt. Xwe bi xwe fikirî, heke şîrket ji bo xisarên weha tazmînatê nede!? Got:

– Wek tu dibînî şewitiye!

Wî inkar nekir:

– Rast e, ez jî dibînim.

Devjihevçûyî nedizanî çi bêje. Ji nişkê ve hat bîra wê ku divê çi bogota û bi lez:

– Navê min xanim Oreille ye. Sigortaya min û mêrê min li şîrketa La Maternelle heye. Ez hatime vir da ku tazmînatê ji bo vê zirarê werbigrim.

Ji tirsa ku tazmînat bête redkirin bi lez axaftina xwe domand:

– Ji bilî nûkirina rûyê sîwanê tiştekî din naxwazim.

Pir ecêbmayî, mudir weha bersîv da:

– Lê... Xanima delal, em ne sîwançêker in. Ne mimkin e ku em karekî weha bikin.

Xanima hûr xwe bi hêz hîs dikir û baweriya wê bi wê xurt dibû. Divê têbikoşa. Dê bi mêrxasî têbikoşa. Nema ditirsiya. Domand:

– Ez bi tenê mesrefa ku lê biçe dixwazim. Karê tamîratê ez dê bi xwe bikim.

Mudir nedizanî çi bêje, şermezar dixuya.

– Bi rastî jî pereyekî piçûk û hêja ye, xanim. Lê çi mixabin tu car naqewime ku ji bo xisarek weha mirov tazmînatê dixwaze. Em nikarin, tu bi xwe jî têdigihî, tazmînatê bidin ji bo destmal, lepik, melkis, pêlavên kevin, ûhwd. ku herroj dibin qurbana agir û pêtî.

Rûyê wê sor bû; û hîs dikir ku kela hêrsbûnê ji nû ve lê radibû.

– Beg, par di meha kanûnê de, ji ber kuçikê me şewat li malê çêbû, bi kêmasî em pêncsed frank xesirîn û mêrê min doza yek qiruşî jî li we nekir. Vêca ma ne heq e ku şîrket zirara sîwana min bide?

Mudir dizanî ku derewa dike, bişirî û got:

– Divê tu qebûl bikî ku gelekî ecêb e; mîrza Oreille çu tazmînat nexwest, gava ku bi bihayê pêncsed frankan zirar dît, lê niha pênc an şeş frankan tazmînat ji bo xisara sîwanê dixwaze?

Xanim ji ya xwe daneket:

– Li min bibore, ew pêncsed frank ji kîsê mêrê min çûn, lê ev hejdeh frank ji berîka min, kîsê min xerc bûne; diyar e ku ne eynî tişt e.

Mudir fam kir ku roja wî li ber têkçûnê ye û ew nikare xwe ji jinikê xilas bike. Teslîmbûyî pirsî:

– Gelo tu dikarî bêjî ka qeza çawa çêbû?

– Belê, li malê... li çardaxê cihê ji bo sîwan û gopalan heye, tu dizanî. Gava çend roj berê ez hatim malê, min sîwan li wê derê danî. Li ser cihê sîwanan refikeke piçûk ku ez find û kibrîtan datînim heye. Min destê xwe dirêjî kibrîtan kir û çar heb jê hildan. Yê yekê pêneket; yê dido û sisêyan jî pêneketin.

Mudir bi henek got:

– Îhtîmala mezin kibrîtên dewletê bûn?

Wê tinazê wî fêm nekir, domand:

– Mimkin e welê be. Werhasil min yê çaran hilda û find pêxist. Paşê ez çûm odeya razanê da ku rakevim. Lê piştî çarîkekê bêhna şewatê hat. Ez ji agir û pêtiyê gelekî ditirsim, panîk bi min digire! Belê, heke li mala me şewat çêbe herhal kes nikare min sûcdar bike! Dehşet bi min digire, bi taybetî piştî wê bûyera kuçikê ku min hinek berê behs kir. Ez tavil rabûm, li her derê geriyam, mîna segekî ez li pey bêhnê bûm. Li dawiyî min fêm kir ku ji sîwanê tê! Ihtîmala mezin kibrîtek ketibû nav sîwanê û dişewitand... Belê, vaye tu bi xwe jî dibînî çi bi serê sîwanê hatiye!

Mudir bi temamî teslîm bûbû. Pirsî:

– Bi ya te bi çiqasî zirar çêbûye?

Lehzeyekê bêdeng ma, cesaret nedikir hejmarekê bêje. Paşê bi carekê ve bi destfirehî weha got:

– Şîrketa sîgortayê dikare tamîr bike. Hûn bi xwe biryara zirarê bidin.

Wî ev pêşniyar red kir û got:

– Nexêr xanim, em nikarin welê bikin. Tu ya xwe bêje, tu çiqas tazmînat dixwazî?

– Ez... ez nizanim... ez naxwazim tiştekî zêde qezenc bikim... Lê gelo mimkin e em tiştekî weha bikin, ez dê sîwanê bibim dikanekê, bila rûyê wê biguherin, bi hevrîşimê baş, paşê ez meqbûzê tînim vir. Ma ne mimkin e?

– Belê, belê dibe. Pir baş e. Em wek tu dibêjî bikin. Vê kaxezê li kaseyê dayne ew dê mesrefê bidin.

Wî qertek dirêjî wê kir, xanim Oreilleyê spas kir, tavil rabû ser xwe ji odeyê bi derket, ditirsiya ku mudir poşman bibe.

Bi gavên sivik li kolanê meşiya, çav li dikaneke sîwanan, yeke luks digerand. Gava dikaneke biha û luks dixuya, dît, çû hundir û bi xwe bawer got:

– Sîwaneke min heye, dixwazim rûyê wê, bi hevrîşim, bête guhertin. Divê hevrîşimê pir baş be. Ji yê herî hêja hilde. Bihayê wê qet ne fikire, bi çi dibe mal bila bibe. ❑

Wergera ji swêdî: **SERDAR ROŞAN**

Guy de Maupassant (1850-1893) nivîskarekî bi nav û deng î frensî ye. Li dora sêsed çîrok û şeş romanên wî hene. Yek ji romanên wî *Bel Ami* ye. Ev çîroka Maupassant ji swêdî, *En Novel Samling*, hatiye wergerandin.

ŞIROVEYA DÎWANA MELAYÊ CIZÎRÎ (2)

MELE EHMEDÊ ZIVINGÎ / ji erebî: **EMÎN NAROZÎ**

Îsmê te ye Mektûb-i di dîwanê qîdem da
'Herfek, qelemî 'ilmê bi teqwîmê reqem da

Encama maneyê: Ey Muhemmed navê te ye ku di dîwana kevnare [lew'h el-me'hfûzê] de nivîsandî ye. Xameya zaniyariya wî [Xwedê] yê pak bi delaltrîn û qenctrîn reqaftin û rêzkirinê herfek nivîsandiye ku ew jî ew nav e; ji xwe piştî wî cîhan hemî ji nûra wî [navî] hatiye afirandin.

Eşkal û xetên daîreyê nuqteê 'ilm in
Ev neqş û mîsalên di xeyalatê 'edem da

Encama maneyê: Ev nexş û nimûş û xetên ku di xeyalên nebûnê de hene û ji wan hebûnên gerdûnî yên alema jorî û xwarî pêk hatine, tev ji şekl û xetên wê dorcixêza xala (nuqteya) zaniyariya Xwedayî ya kevnare peyda bûne; lewra ew li gor zanîna Xwedê ya herhebûyî (ezelî) hatiye holê. [Mebest ji alema jorî alema manewî, yanî ya semawî ye ku stêr, stêrên geroke, (gerdiş, pergar), çerxa felekê û melaîketên ber wan in û mebest ji alema jorî jî alema maddî ya ser ruyê erdê ye ku em dibînin - Narozî].

Mîm metle'ê şemsa e'hed ayînesîfet kir
Lami' ji Ereb berqê li fexxarê Ecem da

Encama maneyê: Pêxemberiya Muhemmed - mehrîvanî û aştiya xwedê lê be - bû cihê avêtina roja yekîtî û wehdaniyeta (tenhabûna) Xwedê. Ew ji bo kesên ku Xwedê xwest bên ser riya rast weke neynikeke zelal û bi rohnî diyar bû, wan jî erê kir û îman pê anîn. Ew nûra muhemmdî ku li nav diyarê Ereban şewq vedaye, tîrêjên xwe avêtine nav wan welatên Eceman yên ku dîwarên avahiyên wan bi acûran lêkirî ne. Çawa ku hatiye gotin dema çêbûna wî [Muhemmed] aştî lê be, tîrêjên nûra wî avêtine qesrên Busrayê ku bajarek ji yên erdê Şamê bûye û hingê di destê Bîzansiyan de bû ye.

Da şahidê esma' bi hemî wechî binasin
Yek mestê Semed kir bi yekî neqşê senem da

Encama maneyê: Bê guman Xwedayê pak, bi afirandiyên (mexlûqatên) xwe re dan û sitandinên curbicur kir da ku em [afirandiyên wî] wan nav û xesiyetnavên wî yên ku li gor daxwaziya wî hukum li gerdûnê dikin, bibînin û binasin. Ew Xwedayê pak li gor vîna xwe hukum li yekî dike û wî tîne ser riya hizkirinê ya rast û bi evîna bêniyaziya xwe serxweş û mest dike, lê yekî din jî şaş dike, wî dixe ser riya çewt û wêneyên pûtan tîne pêşberê, wan pê delal û şêrîn dike ta ku ew jî wan pûtan diperêse (ji wan re ibadet dike) û ji riya rast averê dibe. Bêşik ji bo afirandinê li nik Xwedê rewş û sedemên cuda û girîng hene.

Yek girtiye zulfê we yekî xalê numa î
Ayîne bi Îskenderî û camê bi Cem da

Encama maneyê: Dîsa ji şanê diyarkirina (tecelliya) wî Xwedayê pak e ku evîna kakul û zulfên dildarê daye yekî û wî jî zeft pê girtiye û herweha xalên ruyê evîndarê jî şanî yekî din daye û wî kiriye dilketiyê wê. Wî neynika fîqzelal a wek dûrebîn daye melik Îskender û piyaleya badeyê ya kesnedî jî daye şah Cemşîd. Ew Xwedayê pak, ji bo hin şarezahiyên (hikmetên) hêja yên ku aqil nagihîje bingehê rastiya wan, dan û sitandinê di şolê beniyên xwe de dike. Teserufkarê rastî her ewê pak î mezin û qedirşînas e.

Erwa'hê muqeddes şebê qedran te dixwazin
Nûra te ye mîsba'h-i di qindîlê 'herem da

Encama maneyê: Canikên pîroz î paqij di şevên leylet ul-qedran de divên ku leqayî te bibin û bên hizûra te, da ku bi şerefa dîtina te payedar bibin Ji xwe nûra te ye ku bûye

rohnî û çira di wan qendîlên ku li Mekkeya rûmetbilind daleqandî ne. Ji wê bonê ji dûr û nêzîk ve mirov tev qesta wê dikin.

Da weqtê lîqayê bi te 'hey bin di beqayê
Min neqdê dil û can di fenayê bi selem da

Encama maneyê: Min dil û canê xwe li cihê nemanê (fenayê) bi selef da û ew tfirot, yanî min dirav pêşîn dan û mal bi deyn hişt da weku dawiyê wextê hatina ba te ya ji bo hevdîtinê ez bi te şa bibim, li cem te jiyaneke sermedî bijîm û bi xêra te bigihîjim cihê mayinê (beqaê) ku meqamê herî bilind e.

Yaqûtî-firoşan di kef elmasî şikestin
Ev sef'heê elmasî ku neqqaşî reqem da

Encama maneyê: Gava wênekêşê pergariya (qudreta) Xwedê ruyê dildarê yê wek elmaseke spî û paqij bi nexş û nimûş gerand û bi çav û birûyan, bi dêmên sipehî û yên din ediland, hingê kevirên yaqûtî di destên yaqûtfiroşan de şikestin û li ber wî ruyê delal î bedew bê rewac man.

Ya reb ji çi rû, leb bi senaya te kuşayem
Sub'haneke len u'hsiye fî şe'nîke 'hemda

Encama maneyê: Ey Xweda ma bi çi rûyî û kîja rê û dirbî ez dikarim devê xwe ji bo rewşa şolên te vekim; na ez nikarim çi ku ew ji karîna mirovan der e. Bêguman tu pak û parastî yî û hejmartina pesn û wesfên derbarê rewşa te de zêdeyî qeweta min e.

Minnet ji Xudayî ku bi 'ebdê xwe "Melayî"
'ksîrê xemê 'işqê, ne dînar û direm, da

Encama maneyê: Gelek minêkarî û spaskarî ji wî xwedayî re be ku kul û derdên wê evîna wek nasûta sifirkel daye koleyê xwe Melê û ne diravên ji zîv û zêr. Yanî evîna Xwedahî kire rizqê wî û pertalên vê cihana gemarî para wî nexist.

Meşşateê 'Husna ezel çengalê zulfan tabî da
Da 'işqî hilbit pêli pêl, qelbê me bê cellabî da

Encama vê ev e: Çi dema evîn ji tabî û kemînên xwe derket û li ser laşê me bandorî kir hingê bi alîkariya ribatê nêçîrkêş dilê me bi ser wê dafikê ve dahf (tam) da ku dildar wî bigre û bike dîlê ber destê xwe.

Cellab ji kewê gozel î kedîkirî re tê gotin; ev kewê han di wextê nêçîrê de ji rikêba (qefesa, rikêwa) xwe derdikeve diçe serê darekeı* nêzî dafan datîne û dibe qebeqeba wî dixwîne. Gava kewên kovî dengê wî dibihîzin ew jî bersîva wî didin, dixwînin û bi ser ve diçin. Ku ew diçin nêzî kozikan li wir kewekî din jî ku jê re "ribat" tê gotin, di rikêbê de dibînin. Ew di cih de êrîşî ser kewê rikêbê dikin û di nav wan de şerekî hijbirî derdikive. Ger ku ribat jêhatî û xurt be ew kewê kovî diherişîne û bi ser dafan ve tam dide, hingê nigê wî li xilpokên dafan dieliqe û dikeve wan. Êdî ew nikare bifire û nêçîrvan jî diçe wî digire.

Ev li wan çiyayên welatên me feneke seydê ye ji bo nêçîra kewan ku bi vê helbestê Şêx [Melayê Cizîrî] bi bal ve îşaret kiriye û gotiye: "Bedewkira delaliya bêdestpêk - mebest jê aferînende [Xwedê] ye - wan baqên guliyên dildarê yên bi ser ruyê wê ve berdayî şeh kirîye û serê wan baqan mîna dafên nêçîrê xilpoq kirîye da ku evîn jî fena ribatê rikêbê yê kemîndayîyê ber kewê kovî, ji kemîna xwe derkeve û dilê me bi ser dafên xwe ve bikişîne û têxe wan ta ku dildar jî were wî bigre. Bes ferqa wan ew e ku evîn bi tenê bê alîkarîya ribatî jî ji heqê vê nêçîrê derdikve lê kewê ribat hewceyî alîkarîya ribatekî din yê nêçîrkêş e.

Dibe ku peyva "tab"a farisî ji "tafetin" be û bi maneya lefandin û tewandin be; peyva "hilbit" bi maneya heyecan û hilperikîn be; "pêl" bi maneya dem be û ya duduyan ji bo domandinê be yanî dem bi dem, timî; peyva "bê" jî "pê" be yanî bi zulfan; peyva "cellab" jî ji "celb"a erebî be û malika pêşî sedem be ji bo ya duyemîn.

Li gor vê encama maneyê dibe ev: Bê guman bedewkirê ezelî (bêdestpêk) dildarê edilandiye û serê guliyên wê mîna tîpa lam (l:v) a erebî xwarkiriye, kiriye mîna xelek û qulpên çengelan û berdaye da ku dilê me were heyecanê û evîna me hertim bilibite û qet sist nebe. Herweha ji bo ku ew bi wê rindiya bêhempa ya wan biskan dilê me bi ser dildarê ve bikişîne ta ku bi evîna wê ve bê girêdan û jê danegere. Heke ne ji xerakirina peyva "celb"ê bi ya "cellab"ê be ev mane xweştir e û nêzîktirî fehmê ye, lê ev yek jî (xerakirina gotinan) ji bo helbestan rewa ye û zerar nake.

'Husna 'hebîb û lutfî yar, avête dil 'işqa xedar
Lew selb-i kir jê îxtiyar, wê 'husnê ev îcabî da

Encama maneyê: Delalî û nazikiya dildarê evîneke pirr dijwar avête dil ta ku bû sedemê sewsîbûn û bengîbûna wî û mafê vînê û azadiyê jê sitand. Her ew bedewî ye ku vê rewşê xwestiye û aniye holê, çiku bes bedewî ye ku evînê radike û wê dixe heyecanê.

Min dî seher zulfên di mest hatin sema î'hram-i best
Çûn secdeya xalê bi qest, lew 'haciban mî'hrab-i da

Encama maneyê: Di dema sewgurê de min dît ku ew gulangên ku mîna serxweşan dişewişin û di hejhejin, bi reqs û govend tên. Wan li pêşberî xalên ruyê yarê dest kemend kir û çûne secdeyê; a ji ber vê yekê jî biruyên dildarê xwe jê re kirin wek mîhrab.

Rûh û rewanê min hebîb dîsa bi telbîsa reqîb
Rencîde kir miskîn xerîb, terka dilê ehbabî da

Encama maneyê: Ev dildarê ku wek rih û canê min e dîsa bi sedem fizûlî û fesadiyên hemberan min rebenê biyanî êşand û dilê min şikand; ji xwe wî dildarî qet li dilên dostên xwe jî ku ez jî yek ji wan bûm, nenihêrt.

Me'hbûb û reyhan purgulav, kerkir li min cerg û hinav
Zehra helahil bû di nav, lew saqî ew cullab-i da

Encama maneyê: Gulangên dildarê yên wek reyhanê reş î bihnxweş û pirr gulavkirî hinav û cergên min erçiqandin û kirin parî parî; ji xwe ji ber ku jehriya xweşkuj li gulavê hatibû kirin loma meygêr jî min pê av da ji bo ku min bikuje.

Wan dest û zend û sa'idan mey dane şeyx û zahidan
Mestî bi çeşmê şahidan ew nêrgiza sîrab-i, da

Encama maneyê: Dest û zend û bazûyên dildarê bûn ku araqê yanî evîna rastî, gerandin û dane şêx û zahidan ('abidan) bê we ku dilpeyrewan. Yanî ya ku av da ew bû û ne kesekî din. Her ew çavên yarê yên ku mîna nêrgiza têrav bûn ku mestî û serxwşiyê dabûn çavên jinên delal î nazenîn; ew çavên narîn yên fena nêrgizên têrav mestî û sêra xwe ji çavên dildarê girtine.

Miskê reşandî ez dibêm, wan nuqteyan hin bûne kêm,
Lê xettê reyhanî li dêm katib ji nû 'îrabî da

Encama maneyê: Ez texmîn û hesab dikim ku ew nuqte û şanikên reş ên ser ruyê gulover ê dildarê misk e lê hatiye reşandn û ew deqandiye. Hinek cih û nuqte ji ruyê evîndarê [bê misk] mane lê ew xeta rihanî yanî ew xala reş î dirêj ya di rû de, katib ew zêr û ziber kiriye û piştî wê reşandinê ji nû ve xetên delal lê kişandine da ku piçek jî ji ruyê yarê çi ji reşandina miskê be û çi jî ji ser û berkirina nivîskarê şiyan û qudretê be, vale û ne lihevhatî nemîne.

Nazikqeda nûrînbeşer, ew bû li min neqşê beser
Dîna xiyalî herseher nav dîdeyê, bêxwabî da

Encama maneyê: Her ew dildara beijnzirav û rûgeş bû ku bû nexşê çavên min yanî bû wek mirova nava bîboka çavên min û wêneyê nimûşê wê li çavên min hate kişandin. Dîtina xeyala wê ya ku hersibe tê ber çavên min û dikeve navê wan bê xew dihêle. Yanî ji ber ku xeyala evîndarê herşev li ber çavên min e û ew ji ber bînahiyên min qet naçe êdî xew nakeve çavên min û ez ranakevim.

Ew tiliyên nazikreqîq purr da me fincana 'eqîq
Ew badeya nûrînre'hîq minnet bi min Wehhabî da

Encama maneyê: Ew tiliyên dildarê yên nazik î zirav gelek caran qedehên mişt araq dane me, lê yê ku bi wan tiliyên narînî ew fincana heqîq a tije araqa xalis û safî gihiştandiye ber destên me û me pê avdaye, pêşkêşkarê rastû Xwedê ye. Digel ku gihîştandina berbiçav bi destê evîndarê be jî lê ji bo vê pêşkêşkirina giranbiha ez minêkarî û sipasiyên xwe ji herwekarê (hubbekarê) rastî Xwedê re pêşkêş dikim.

Da xef nebit bejna ferî, mey hate şehkasa sirrî
Minnet ku îro dêmdurê dîsa şeraba nabî da

Encama maneyê: Araq rijiya ser wê sirra ku mîna ye piyaleya şahîyane û di ser re qelibî da ku ew bejna dildarê ya giran î xurt û bi xeşm ji ber çav û bînahiyên me wenda nebe. Yanî evîna rastî ya xwedahî dilê me zeft kir ku şexsê dildarê rastî ji bînahiyên me dûr nekeve, lewra daxwazkarê gihîştinê heya ku bi araqa evînê sergêj nebe û ji cîhana

mînandî (mecazî) dûr nekeve ew nagihîje cihê dîtinê [dîtina Xwedê]. Şêkir û spasî ji Xwedê re be ku îro evîndara rûdurr şeraba safî û zelal daye me, me pê serxweş kiriye û gihîştandiye hizûrê û cihê dîtinê.

Mey hate fincana sedef, kes dê vexwit îro bi xef
Saqî bi çeng û nay û def ferfûriya mehtabî da

Encama maneyê: Piyaleya sedef ji bo badevexwiran ji araqê hate dagirtin û badegêr jî bi dengê çeng, ney û defê re îskana ferfûrî ku wek tavehîvê rohnî dida da ber wan. Vêca ma di vê rewşê de êdî kes dikare vê badeyê nihênî vexwe? Na herê, di vê xirecirê û di nav van dengên bilind de ti kes jî nikare.

'Îd e w bebîbê nezr e lê yan dê bi qurban bî "Melê"
Ya Rebb bibînim roj hilê sikkîn di dest qessabî da

Encama maneyê: Roja cejna qurbanê nêzîk bûye û dildarê jî li xwe nezir kiriye ku di şûna beran de dê Melê ji xwe re bike gorî. Ey Xweda, xwezî ez bibînim ku roja roja cejnê hilkişe, cihê qurabanan hazir bibe, kêra tujkirî û amade jî di destê qesabî de li benda serjêkirinê ye û dildar jî fermana serêjêkirina min bide ta ku nezra wê bê cih; a ev daxwaza min a dawî ye.

Dûmahik di hejmara bê de

Noteke biçûk: Me di hejmara Nûdemê ya 27an de ji bilî şiroveya şîrên Melê, ferhengokek jî amade kiribû. Lê ji ber nebûna cih, em bi tenê qîma xwe bi şiroveyê tînin û ferhengokê ji kitêbê re dihêlin. Bi hêviya ku wê xwendevan maqûl bibînin.

DI ROMANÊ DE XEYAL Û TESWÎR

DILBIXWÎN DARA

Zîndan, ji bo xwendin û nivîsandinê belkî cihekî baş be. Wekî din di tu lîteraturan de tu nikarî navekî baş ji zîndanê re bibînî. Ev dîwarên mirî, weke dîwarên zîndanên Kurdistanê nabin bîranîn jî. Ne bi te re dikenin, ne bi te re digirîn û ne jî dikarin bi te re biaxivin û hinekî sebra te bînin.

Di nava van çar dîwaran de, çiqas zor be jî nivîsandin pir bi te xweş tê û pênûsa di nava tiliyên te de ji hemû derd û êşên te re dibe derman. Wê demê, ji her demê zêdetir tu bi hezkirina pênûsê, bi bedewî û germaya wê dihesî.

Eve cara yekemîn ji nava sermaya zindanê lê bi germaya dilê xwe vê nivîsê dinivîsînim.

Ev çend meh in ku berhemeke kurdî neketiye destên min, berî çend rojan birêz Firat Cewerî Nûdem ji min re şand. Spas dikim!

Di hejmara Nûdemê ya 23an de gelek nivîsên hêja di derbarê xwendin û nivîsandinê de hene, wek xwendevanekî ji bo min jî balkêş hatin.

Nivîskar ji xwendevanê xwe çi dixwaze, xwendevan ji ji nivîskarê xwe çi hêvî dike? Di xwendina berhemeke edebî weke romanê xwendevan bêhtir ji çi hez dike? Çi xwendevan bi xwe ve girê dide; cih, qehreman, teswîr, fantazî, xeyal, diyalog... Lê babet? Li gora vê yekê romana ku em dixwînin û dinivîsînin wê çawa be, em çawa dixwazin...

Hefteya derbasbûyî nameyek ji min re hat. Ji ber ku naveroka wê girêdayî pirsên jorîn in, loma ez qala wê dikim. Weke ku birevînim min ew name ji destê gardiyan girt. Kesek tu caran nikare weke mirovekî girtî bi xweşiya xwendina nameyan ku ji derveyî hucreyê tê bihese. Di nameya xwe de nivîskar behsa romanê dike. Bihîstiye ku min dest bi xebateke weha kiriye û dixwaze bi hinek pêşniyaran alîkariya min bike.

Ji nameyê hinek paragrafên girêdayî van pirsan ji we re dixwînim:

"...Ji edebiyata rûsî û îngilîzî min gelek roman xwendine. Ji edebiyata tirkî jî ez bi piranî yên Yaşar Kemal dixwînim. Çi bibêjim vê dawiyê min *Çiyayên bi xwînê avdayî* ya Bavê Nazê xwend. *Çiyayên bi xwînê avdayî* ji romanekê zêdetir çîrokek e.

Bavê Nazê tenê ji bo kesên Omerî ew nivîsandiye. Yanî kesê ku Omerya nas neke, tiştekî ji wê fêm nake..."

Di nameyê de nivîskar hest û êşên xwe di dema romanê de tîne zimên. Roman mirov bi çi dihesîne? Kîjan aliyê wê bêhtir te nêzîkî xwe dike û dersa ku tu ji xwendina wê romanê distînî çi ye?..." Xwendina nameyê berdewam dikim:

... Min çar cildên *Durgun Don* xwendin, Şoloxov ew nivîsandiye. Belkî te berê ew xwendibe... te xwendibe jî dîsa bixwîne. *Durgun Don* xelata Nobelê ya edebiyatê stendiye. Uslûb û teswîrên ku nivîskar bi kar anîne pir hêja ne. Bavê Nazê jî di *Çiyayên bi xwînê avdayî* de Omeriya teswîr dike. Lê belê mirovekî ku Omeriya nedîtibe, bi riya teswîra Bavê Nazê tu caran nikare Omeriya nas bike... Dema ku mirov *Ince Memed* dixwîne, mirov herêma Çukurovayê gav bi gav nas dike û bi qehremanên pirtûkê re diçe wê derê... Dema ku min *Durgun Don* dixwend min digot belkî ez li gundekî derdora Donê hatime dinyayê. Yanî di romanê de teswîr pir girîng e..."

(...)

" Dema ku min cildê duwemîn yê *Ince Memed* qedand ez tirsiyam ku dest bi cildê 3 û 4an bikim. Min ji xwe re digot eger Yaşar Kemal di dawiya romanê de Ince Memed bikuje, ez tu caran nema pirtûkên wî dixwînim... lê tiştekî weha çênabe, baş e..."

Nameyê careke din berê min da wan şaheseran. Min bi awayekî ew roman peyda kirin û xwendin. Lê min ew ne weke berê xwendin. Niha ez dixwazim Çukurova, Don û insanên wan deran nas bikim.

Du nivîskar û du berhemên mezin. Her yek ji wan behsa herêm û bûyereke taybetî dike. Cih cuda, qehreman cuda, ziman cuda, nav, paşnav, şekil, tîp... ji her alî ve ji hev cuda. Tevî van cudabûnan jî mirov dibîne ku her du nivîskar ji gelek hêlan ve teşbîhî hev dibin. Belkî rastiyeke weha hebe; nivîskarên mezin weke hev difikirin, weke hev xeyal dikin, weke hev li bûyeran, li insanan û li tebietê dinerin. Ji axê gelekî hez dikin, pêwîstiyeke mezin didin teswîrkirina cihê bûyeran, xurtbûna fantazî û ferehbûna xeyala wan mirov mecbûr dikin ku ji qehremanên wan û cihê ku lê dijîn hez bike.

Bi rastî jî gava ku mirov *Ince Memed* dixwîne, bê ku pê bihese xwe insanekî ji wê herêmê dibîne. Qet tiştek ji mirov re xerîb nayê. Tu dibêjî qey te di hemû kesên di romanê de hevaltî kiriye. Ew te nas dikin, tu wan nas dikî, ji hinekan hez dikî, hinek ji te hez dikin, ji hinekan jî nefret dikî û bêguman li tîpolojiya Topa Alî ecêbmayî dimînî.

Bi wê hunera xwe ya bilind Yaşar Kemal te mecbûr dike ku tu ji gundê xwe zê-

Yaşar Kemal

Şoloxov

detir Çukurovayê nas bikî û bi kêmanî bi qasî diya xwe ji Huru Ana, bi qasî evîndara xwe ji Hatçe û Seyranê hez bikî.

Kuştina Hatçe te pir diêşîne. Lê belê derketina Seyranê ispat dike ku tu caran tiştek nikare evînê bikuje. Ji xwe berî ku ew di şikeftê de were kuştin ji Înce Memed re Înce Memedekî tîne. Lê piştre Yaşar Kemal diyar nake û xwendevanan di meraqê de dihêle: "Gelo çi hatibe serê Înce Memedê zarok?"

Teswîrkirina zivistan, hihar, havîn û payiza herêmê; ax, av, ha, çem û cobar, dar û berên wê, û heya bi heyv û stêrkên li ser wan xaniyên gundan... û çûk û çivîkên li ser şaxan, te bi xwe re dihin dinyayeke din. Xurthûna nivîskar jî hinekî di vir de ye; bi destê te bigire û te bi qehremanê xwe re bigerîne. Hisî be jî te bi xwe ve girê bide. Di dema xwendina *Înce Memed* de mirov bi vê yekê dihese. Û weke ku nivîskar di nameya xwe de ji min re dinivîsîne, ez bi xwe jî li pirseke weha rast hatim û bi tirs nêzîkî dawiya romanê bûm. Min di dilê xwe de got: "Lê ku di dawiyê de Înce Memed were kuştin, ez ê çi bikim?!" Te digot qey birayê min an jî yek ji malbata min e. Weha ez bi êşa wî diêşiyam. Sebeba ku heta niha berhemên klasîk zindî mane jî, belkî yek jê ev e.

Şoloxov jî wiha ye. Bi destê te digire û te gav bi gav li Donê digerîne. Hewce nake tu biçî di pirtûkên cografyayê de li nexşeya Donê binêrî. Bi rastî jî tu dibêjî qey tu li gundekî Donê hatiyî dinyayê. Piştî *Durgun Don*, de her du berhemên xwe

yên din de *Uyandirilmiş Toprak* û *Don Kiyisinda Hasat* ku hev temam dikin, Şoloxov teswîreke pir bilind dide bûyerên ku li herêmê çêdibin. Hûn dizanin li dawiyê qehremanê wî Davîdov tê kuştin. Di nêrîna min de ji destpêkê ve Davîdov şexsiyeteke mirî bû. Di nava probleman de wenda bûbû. Li aliyekî zora partiyê li aliyê din jî zora gundiyan. Nikarîbû tiştekî bike. Şoloxov belkî bi zanebûn tîpekî wiha peyda kiribû. Ji ber ku ew ne ji Stalîn ne jî ji sîstemê razî bû.

Her xwendevanek bi awayekî romanê dixwîne û dinirxîne. Ev bêguman e. Çi romanên dîrokî dibin, çi yên evînî, çi yên şer, çi jî yên civakî; lê belê hemû xwendevan babeta romanê çi be jî piştgiriya qehreman dikin. Ji ber vê yekê hilbijartina kesên ku rola sereke dilîzin gelekî pêwîst e. Loma jî di romanên klasîk de tîpên ku rola sereke dilîzin taybetî ne.

Kurdistan bi bûyerên ku her yek bi serê xwe romaneke welatekî dewlemend e. Di bin her kevirekî de destanek, li ser her çiyayekî qehremaniyek heye. Di devê her birînekê de êşek, di her êşekê de helbesteke şer, çîrokeke evînî heye. Di şer de evîn, di evînê de jî şer heye. Em serê xwe deynin ser dilê insanê xwe û li şerê di navbera jiyan û mirinê de guhdarî bikin, wê demê em ê bikaribin baş binivîsînin.

Berî niha, bi nivîsan, min nêrîna xwe li ser romanê anîbû zimên. Weke gelek nivîskarên kurd ez jî ditrisiyam ku rahêjim pênûsê û nêzîkî wê bibim. Li ber çavê me bûbû weke bombeyeke ku pîma wê hatibe kişandin.

Madem em xwe hinekî xwedî xeyal û fantazî dibînin, madem me ev pênûs ji xwe re kiriye bar, em binivîsînin. Ji yên ku hatine nivîsandin îstifade bikin û gava xwe biavêjin. Ma şert e ku em bi *Dayik, Şer û Aştî* û *Zengil ji kê re lêdikevin?* dest pê bikin? Qet nivîskarekî jî şertekî weha nedaye pêşiya xwe û dest pê nekiriye. Ez bawer dikim em çiqasî xwe û hev bitirsînin, ewqasî jî em ê ji pêşkêşkirina berhemeke weha bi dûr bikevin, ev jî bê sûd û fêde ye. Bi taybetî gava ku ez hatim girtin, ez gelekî li ser vê pirsê fikirîm, ji xwe li derve jî projeyeke weha di serê min de hebû. Bi rastî jî weke ku mirov lingê xwe deyne ser mayinekê û ji ser rake, li min jî wiha hatiye. Her roj li bûyerekê û li hinek kesan rast têm. Her tiştek tiştekî bi xwe re tîne, di navbera min û vê pênûsê de bi dehan kes diçin û tên, qet bi tenêbûnê nahesim. Di vê hucreyê de ji nale nala jina ku diwelide bigire heya qehremanên ku sed carî ji nav mirinê derdikevin û xwe li bedena jiyanê dipêçin, bi min re radibin û rûdinin, digirîn û dikenin, diaxivin û dilê xwe ji hev re vedikin, li derd û êşên hev guhdarî dikin.

Hêviya min pir bilind e ku hûn ê jî sibe bi destê van qehremanan bigirin, ji wan hez bikin, xwe yek ji wan, wan yek ji xwe bibînin û belkî bi wan re bigirîn jî, lê ji bîr nekin, wê di wî giriyê wê de kenekî pir şêrîn hebe. ❑

Almanya, zîndana Rheinbachê, 28.01. 1998

XELATA NOBEL YA ÎSAL BÛ MALÊ PORTEKÎZÊ

Xelata Nobel ya edebiyatê ku ji sala 1901 ê û vir ve li Stockholmê, ji aliyê Akademiya Swêdê ve tê dayîn, îsal bû malê Portekîzê. Heta niha 95 nivîskarên dinyayê bûne xwediyê vê xelatê. Herçî Portekîz e, ev cara yekem e ku dibe xwediyê vê rûmetê. Xwediyê xelata îsal José Saramago mîna zarokê malbateke belengaz, li gund tê dinyayê. Ew di maleke bêkitêb de tê dinyayê, lê paşê dibe gurekî xwendinê. Ew di pêvajoya jiyana xwe de ferqiyetên sinifa, newekheviyên civakê û berberî û nakokiyan dibîne û loma cihê xwe li ba hejaran digire. Di sîstemeke kapîtalîst de jî, hejar xwe li îdeolojiyên çep digirin û loma José jî dibe komunîst û ji bo azadiya çîna karker têdikoşe. Lê digel milîtaniya xwe jî ew dibe yek ji nivîskarên Portekîzê yê herî navdar. Ew di berhemên xwe de ji berberiyên civakî bigire, heta li ser dîrok û dîn jî dinivîsîne.

Xelata Nobelê ya edebiyatê îsal gihîşt José Saramago

Mîna tê zanîn her sal li ser biryara komîteya Akademiya Swêdê reaksiyon û rexneyên cihê têtе kirin. Lê biryara îsal hem ji aliyê xwendevan û edebiyatvanên Swêdê ve, hem jî ji aliyê rexnegir û çapemeniya dinyayê ve erînî hate dîtin. Herçî li welatê wî ye, rewş hebekî cihê ye. Li gora rojnameya Dagens Nyheterê, hin ji hevwelatiyên wî kêfxweş bûne, hinan jî ew rexne kirine. Yên ku kêfxweş bûne çep û komunîst û yên ku di çapemeniya xwe de rexne li Saramago girtine jî, çapemeniya rast bûye. Li gora rexnegir û çapemeniya rast, Saramago demekê piştgiriya dîktatoriya Stalîn kiriye. ❑

BEŞEK JI ROMANA *SÊ ŞEV Û SÊ ROJ*

LALEŞ QASO

SALA 1969AN. Qereqola hidûd di sala 1958an ji hêla başûr di berpala girê Qesra de hatibû ava kirin. Di serê gir de ji wextê ku qereqol hatibû ava kirin pênc dîrekên dirêj çikandîbûn. Bi van dîrekan ve daliqandî gelek mirovan can dabû. Li hawêrdorên gir bi kevirên bestan, boyax û kilsê wiha hatibû nivîsîn:

"Tirkek bedelî cîhanê hemî ye! Her tirk leşker çêdibe! Ev welatê me ye! Welat yekperçe ye!"

Di rohilat û roavayî gir de dîsa ji kevirên bestan bi qasî deriyên sûr û dêrên kufarî mezin rengareng du wêneyên leşkerên tirk hebûn. Wêne bi haweyekî pir balkêş hatibûn çêkirin. Mirov ji wan heybet digirt! Serê leşkeran bi mîxfer, newqên wan yekser bi rext û fîşek û bomban rapêçayîbûn. Potînên wan ên bi niçik, bi qasî tabûtên zarokan dirêj û mezin bûn. Mîxên kubikî ku seranser di qiraxên potînan de çikandîbûn; mîna qesnaxên cenceran xwe dabûn der. Destên xwe ên çepê kiribûn kulm û danîbûn set sênga xwe. Tivingên wan ên bi qezetore di destên wan ên rastê de bûn û berê tivingan jî bi bakur ve bû. Qezetore heta ku digiha lûla tivingê bi carekê ve ji boyaxê sor bûn. Ji serikên qezetoran mîna ku xwîn binisile bi lez dilopên boyaxê xwe berdidan. Di nav şeqên wan de kelaxekî bêserî, ji kelax hinekî dûr di bin lingê çepê de seriyekî devjihev û zimankişiyayî hebû. Li jêra gewdê serjêkirî ji boyaxa sor bi tîpên mezin jî wilo nivîsîbû:

"Xwezî bi dilê wî ê ku dibêje ez tirk im! Tirk mezin e!"

Gava mirov bi terempêlê ji Kiziltepê ber bi Nisêbînê û ji Nisêbînê ber bi Kizltepê de diçû û nêzîkayî li gir dikir, gir ji leşker û termê insên di çavên mirov de bi

qasî çiyayekî bêper bilind dibû. Ji sawa ku vî girî dida, Reşo her ku diçû Nisêbînê xwe berdida ser rêya Menderê û li vegerê dîsa di rêya vî gundî re dihat malê. Gir, ji gundiyên derûdor bêtir tesîra xwe li ser qesiriyan dikir. Remoyê qesirî di rojên ku wê ber bi derekê de biçuya, ji gund heta ku dihat ser rêya Îpekê, da ku gir nebîne, şifqa xwe dixist nav çavên xwe, ziq li erdê dinerî û dimeşiya. Dû re jî ji ber gir mala xwe bar kir û li Zorava bi cih bû.

Li vê qereqolê sih û şeş leşker diman. Ev serhejmar carinan bilind jî dibû. Li hewşa qereqolê seraqet cîb û cemsek û panzêrek sekinîbûn. Leşkeran bi van terempêlan hidûd saxtî dikirin û didan pey qaçaxçiyan. Îcar di şevên ku teqîn dibû û bi qaçaxçiyan re remî dikirin, ji qereqola Kewke û Nisêbînê jî hewar bi qereqolê ve dihat, hejmara terempêl û leşkeran bilind dibû. Li vê qereqolê wekî din jî di hindurê heftê de bi kêmanî sê, çar caran terempêlên ku ji hêla Nisêbînê ber bi Mêrdînê û Kiziltepê de diçûn, saxtî dibûn.

Qereqolê keriyek pez xwedî dikir. Li vir her roj du pez ser jê dibûn. Qesabiya qereqolê jî Cimoyê zoravî dikir.

Besta Zorava ji aliyê rohilat di ber gir re dirêjî nav mayinan dibû; binya hesin derbas dikir û xwe bi nav erdê binxetiyan de berdida. Best heta bi çend sal berê jî seraqet diherikî; lê di dû re hêdî hêdî av ji ser qut bû û best ku lehî raneba, di zivistanan de jî nema herikî. Di jêra gir re rêya Îpekê derbas dibû. Deriyê qereqolê li rê dinerî. Di qiraxa rê de pêşberî hev du qilûbên leşkerî hebûn. Bi tîpên mezin li ser hêtên qilûbê hatibû nivîsîn ku *Tirk bahoz e! Tirk birûsk e!* Li jêr hema bi rê ve dîrekên têlên erda mayînkirî ji hindama qereqola Kewke heta ku diçû Nisêbînê, yek di ber yekî de çikandîbûn. Gundê Qesra li jêra Îpekê dima. Navbera gund û qereqolê latek erd ne digirt. Dêrûdorên gund bi têlên ristîn rapêçayîbûn. Ji vî gundî tenê rêyek derdiket. Rêya gund di ber deriyê qereqolê re derbasî ser Îpekê dibû. Li jêra têlan mayin û li jêra mayinan jî rêya trênê bû. Trên di hidûdê Binxetê re derbas dibû. Li binya hidûd gelek gund hebûn. Leşkerên Sûrî têkilî hidûd ne dibûn. Leşkerên tirk hidûd diparastin. Di vî warî de selahiyeta wan bêsînor bû. Heta yekcarinan xwe berdane gundên binya hesin, di van gundan de bi mebesta qaçaxê hin mirov girtine û di nava mayinan de kuştine. Leşkerên Sûrî şelû ne dibûn. Di sala 1967an de gava leşkerên tirk êrîşî ser qereqola Doda dikin, Hemîdê hezexî digirin û di qereqolê de dikujin, ne leşkerên Sûrî desthiltînin û ne jî dewleta Sûrî bersivekê dide dewleta Tirkiyê. Gelek bûyerên wiha çêbûne. Û leşkerên Sûrî jî tu carî li xwe ne qewimandine.

Zorava û Sirêçkê diketin bakurê qereqolê. Besta ku ji Herbê destpê dikir, di bin-

ya Cinata re xwe berdida Hebîsê, Kurikê, Sitilîlê û di ber Atxê re dihat, di navbera van herdu gundan re derbas dibû. Gund di nêzîkî hev de hatibûn ava kirin. Di roavayî Sirêçkê de tibabê kîlometrekê dûr, oda axayê sarinciyan xuya dikir; hema bi Sarincê ve Pîrebokê an jî Gundik û Kuçûka dihat. Şêxderbik, Gundikê Evdirehman, Gundikê Semho, Domiza û Darê jî li roavayî Pîrebokê û Kuçûka dima. Gund hemû bi ser hev ve bûn. Menderê li jêra Zorava ji aliyê rohilat hinekî ber bi başûr de dima û bi qasî beza yextiyarekî nêzîkî hev bûn. Çûva tam di rohilatî Menderê de ava bûbû. Herdu gund jî hema hema bi hev ve bûn. Şivanekî temam, bi kevirê koçanîkê xwe ji Menderê dikarîbû çûvayiyek birîn bikira. Dêrê, Dala, Cibiltînê, Bamidê, Xirbê Hinarê, Xirbê Zil û Eferê diketin rohilatî Zorava. Di nav van gundan de gundên ji hidûd herî dûr Xirbê Hinarê, Şahbanê, Xirbê Zil û Eferê bû. Pênc, şeş kîlometran ji hidûd dûr bûn. Zivingê, Atxê, Qûzo û Gurik li rajorî Zorava di çiyê de diman. Gundê ku ji hidûd hinekî dûr diket Gurik bû. Ew jî qey hemû heft, heyşt kîlometire digirtin. Bi tevayî xelkê van gundan hemû jî xal û xwarzê, ap û birazî, dotmam û pismamên hev bûn. Ên mayîn jî pisêpismaman bûn. Bi giştî ji hev dizewicîn. Dotmam a pismêm bû. Bira dimir, jinbir bi birayê din dima. Zilamekî dikarîbû bi deh, duwanzdeh pîrekan re bizewiciya. Lêbelê herçi pîrek bû, tu carî nikarîbû bi du zilaman re bizewiciya. Zilamê ku zewaca xwe nuh dikir, cotek qundere û bedlek jê re dihat kirîn. Û pîreka ku li ser zewaca bi du zilaman re hema piçikekî bifikiriya, demaçe di serî de vala dibû. Çimkî li gor wan a ku zilêm dikir exlaqî û a pîrekê jî bêexlaqî dibû. Di civatê de navê zilamê ku li dor pîrekê digeriya bi tolazî û ê pîreka ku li dor zilêm digeriya jî bi qûnekî derdiket. Herdu jî sûc bû. Lêbelê zilam bi çend qurûş pere cirm dibû û pîrek jî dihat kuştin. Zilêm di civatê de dikarîbû bi haweyekî serbest behsa çûna xwe a kerxanê bikira, lê pîreka ku di ber deriyê kerxanê re derbas bûba, di devê wê de demaçe vala dibû. Dema lawik çêdibû dawet li dar diket; ku keçik çêdibû şîn û girîbû. Li vê herêmê mirovên xwedî çar jin gelek û ên xwedî duwanzdeh jin kêm hebûn. Civatê ji ber ku li dinyayê nêr temaşe dikir, diruvê pîrekê bi hertiştî dixist û bi lebatekî wê bi nav dikir. Civak nêr û dînê civakê nêr bû. Heta li ba wan navê Xwedê jî nêr bû. Lêbelê ev jî hebû:

Di nav xelkê omeriyan û bi giştî jî di nav bûblaniyan de pîreka ku bi ser pêncî diket, wek her zilamî dikarîbû di civatê de rûnişta. Li gor terbiya islamê, pîrekê tu carî nikarîbû di nav koma zilaman de cih bigirta û wek zilaman bipeyiviya. Mihemed û xelîfên wî ev yeka ha li ser navê Xwedê lê qedexe kiribû. Lêbelê sitilîlî û bûblaniyan jî ev zilma islamê tu carî qebûl ne kirin û bi pîrekê re rûniştin. Heta li

Zivingê di sala 1955an de Fesla Enter kiribûn muxtarê gund û li gundê Gurik jî Emîna Ehmê bûbû mela gund. Ji %90ê stilîlî û bûblaniyan tu carî tam misilman ne bûne. Ya jî mirov bibêje ku wan li gor xwe misilmaniyek saz kiribû, belkî bêtir di cih de be. Mizgeft çêdikirin mele ne dianîn gund. Mele bianîna, mizgeft çênedikirin. Merş û alavên di mizgeftan de didizîn. Diçûn hecê nîv-sofî, ji hecê vedigeriyan limêj ne dikirin. Bi Xwedê û pêxember re li ser sicadê dikufirîn. Û dû re jî limêja xwe dikirin. Şêx dianîn gund, tobe ne dikirin. Rojî digirtin, limêja eydê ne dikirin. Di civatê de devjenga li ser islamê serbest bû. Herkes bi melan re dikarîbû li ser qencî û xerabiya islamê û xwedayê wê bi rehetî bipeyiviya. Li gor islamê zekat li mitirbên kurd ne diçû, ew jî ji bo ku muzîk, govend û dîlana kurdî li ser ligan dihiştin. Lêbelê xelkê herêmê jî ji feqe û melan bêtir zekata xwe dida mitirban. Bûblanî ji êzîdiyên derûdora Wêranşahirê bûn. Li dor sê sed salên wan çêbûbûn ku hatibûn herêmê. Li vir dibin du beş, beşek misilman dibe û beşê din jî misilmaniyê qebûl nake û ber bi çiyayê Şingalê de koç dikin. Heta pêncî sal berê jî têkiliyên axê bûblaniyan û êzîdiyên Şingalê bi hev re hebûn. Ji hev re digotin, "pismam." Pisê pismamên Sarê jî di nav wan êzîdiyên Şingalê de hebûn. Taybetmendiyek din a sitilî û bûnlaniyan, pir henekçî û ewqasî jî xeberokî bûn. Û xeberên wan jî wek şekir şêrîn bûn. Di vî warî de hin ji wan pir li pêş bûn. Ewqasî xweş digotin, pîrekên yextiyar û zilaman ew bertîl dikirin ku bi wan re hema siqêfekê bikin.

Wek li temamê gundên herêmê, li Zorava jî berberî hebû. Ji gundên din tenê belkî ferqa zoraviyan ew bû ku berberî bi haweyê du bendan digeriya. Çimkî bi giştî di her gundî de sêbendî, çarbendî û pêncbendî hebû. Û hemiyan jî bi hev re xirecir û şer dikirin.

Pizûrî hemû li taxa jorê diman. Gund sê tax bû. Rêyên kolanan ji ser hev qut kiribûn. Ne ji jorê kesek dikarîbû daketa jêr û ne jî ji jêrê kesek hilkişiya jor. Mercên ku Circîs û Heso danîbûn pirole dijwar bûn. Li vî gundî têkilî û hevkarî qedexe bû. Pîrekên terefan nikarîbûn digel hev biaxiviyana; qedexe bû ku zarokan pev re bilîstana. Her hêlekê çend tenûrên xwe hebûn. Du gavan û sê şivan di gund de hebûn. Heta bi ava ku ji Sitilîlê diherikî birka gund, li hev hatibû parkirin. Birka avê ji danê sibehê heta ku saet dibû duduyê rojê di mista benda pizûran û saet ji duduyan heta sibehê jî di mista benda hûran de bû. Gol û sarinca gund ew jî bi dorê dihate bikaranîn. Pez bi dor dianîn ser avê. Bi dor diçûn cilşo yê. Tahta birxulan havînan herhefte wê dest biguherta bûba malê bendekê. Her hêlekê du cot destarên xwe hebûn. Berî ku terempêl têkeve gund, heta bi aş û darteraşên Sitilîlê li hev pişk kiribûn. Yanî benda ku dan û sitendina wê bi kîjan aşî û darteraşî re bûbûya, ben-

da din têkiliyên xwe ji wan dibirî. Elba gund bi tevayî bi kar ne dianîn. Herdu bendan jî elbek xwe hebû. Di vî gundî de yekaheng, tu tişt tune bû. Dema elba genim li taxa jor bi bîst û heft wereqan bihata firotin, taxa jêr wê ev sêr têk bibira, elba genim daxista bîst û şeş wereqan. Çiyayiyan ji vê qayişê fêde dikir û qerfên xwe bi berîvaniyan dikirin. Lêbelê berîvaniyan jî ji qayişa nav wan fêda xwe didît û henek û laqirdiyên xwe bi wan dikirin. Mewîj, dims, bastêq û êzing erzan dikirîn. Heso CHPî û Circîs jî APî bû. Li ser van herdu partiyan jî di rojên hilbijartinê de çend carekî şer kiribûn. Heso paşnavê xwe û malbatê kiribû "Kaplan," Circîs jî ê xwe û malbatê kiribû "Aslan." Tiştekî wan ne dişibiya hev.

Bacanfiroşên Newalê ji ber ku bi rewşa gund dizanîbûn, bi çar cembiyan ve zozo dihatin gund: Yekî barê xwe li taxa pizûran, yekî jî li taxa hûran datanî. Bacan û tirîfiroşên Newalê mîna kose û berkosan li xelkê gund dikirin. Dema koseyekî ji taxa jorîn bang dikir û digot, "Ha werin bacana ser bi ser!" Kosê din li taxa jêr bang dikir, "Ha werin bacana, du ser genim bi serek bacan!" Îcar kosê ku li taxa jor bû wê dev biguherta, sêra berê betal bikira û wî jî dikir du ser genim. Kose û berkosan carinan bayê sêrê pir radikirin. Li vî gundê serpiçûk, gelek carî serek bacan bi çar ser genim firotine. Terbiya Circîs û Heso rê dida hemû babetên şelihandinê. Xwe mecbûr didîtin. Gava li gor sêra kosan bi kosan re nemeşiyana, bêguman kose wê li taxekê biciviyana. Lêbelê kêmanî dihat ser taxa din. Nemaze ev kiryara ha jî, wê di nav benda din de, destûra peyrewî çikûs û qelsok bihata dîtin. Bi kurtî, li vî gundî hertişt di rengê belayê û xerabiyê de ava bûbû.

Heso û Circîs bûrayên hev bûn. Pêşdestiya malbata pizûran di destê Heso û a hûran jî di destê Circîs de bû. Gotinên van herdu mirovan di nav malbatê de wek ên pêxemberan bûn. Malbat ji gotinên wan dernediketin. Tarîxa dijminatiya malbatan ji kevin de dihat. Kalikkalikên Circîs û Heso pisên pismaman bûn. Li gor ku digotin, ev mirov rojekê bi siwarî digel hev diçin nêçîra xezalan. Li hindama Amûdê di nav qendirxan de xezalekê dikujin. Laş tînin malê û li hev pişk dikin. Hûr û pizûr li aliyekî goşt û serûpê li aliyekî goşt datînin. Hûr û pizûr pişka Xido dikeve. Kido li gotina xwe diqulipe vê yekê qebûl nake û dibêje, "Hûr ji min re pizûr ji te re" Xido bi xwe ne xweş tîne. Gotin gotinê dikişîne, radibin hev. Xido Kido dikuje û dijminayî dest pê dike. Xelkê herêmê ji bavikê Xido re, "Pizûran" û ji bavikê Kido re jî "Hûran" dibêjin.

Li herêmê gelek navên wilo hebûn. Navên wek "Mala Kezebo, Mala Serûpêyan, Mala Çermo, Mala Simo, Mala Teneko, Mala Qerase, Mala Zirzopan, Mala Şotiran, Mala Hotiran, Mala Dimso, Mala Mewîjo, Mala Meyiro, Mala Masto, Mala

Terîşo" û hwd. bi giştî li nav omerî û toriyan civiyabûn.

Bi kuştina Kido re, kuştin ji kuştinê vedikeve heta ku digihê bavê Heso Rûto û bavê Circîs Şûto.

Rûto û Şûto bi armanca ku neyariyê ji nav xwe rakin, qîzên xwe berdêlî dabûn hev. Xweha Heso Perîxanê jina Circîs û xweha Circîs Sarê jî jina Heso bû. Lê mixabin wê ev dostaniya wan dom neke û li ser çima ku mirîşk û elok ketine ziyanan, Şûto Rûto bikuje. Bi kuştina Rûto re sereketî derbasî Heso û Circîs dibe. Van herdu malbatan ji dewra kalikkalikan heta dewra Heso û Circîs bêwestan bi hev re berberî kirine. Di vê berberiyê de bîst û heft mêr birîndar dibin û nozdeh mêr jî tên kuştin. Ji bîst û heft kesên ku birîndar bûbûn, sêzdeh jê ji ling, zend û pişta seqet dibin û neh jê jî, ji derba ku ji serî xwaribûn tirodînî dibin.

* * *

Şeveke reş û pir tarî ye! Ji reşaya şevê, çav tiliyên destan ji hev nafesilînin. Hawêrdor ba û bahoz dixurbile. Rewşa şevê ji êvar de xuya kiribû. Bi êvarkî re teyr û tilûr li şêniyan vehewiyabûn; di kulek, derî û taqan re xwe avêtibûn hinduran. Çilapekên baranê rû çipîsk dikin. Dar û devî dihejhijin. Tayik tewiyane, şaxên tayikan taht û latan dimalin. Ewrên weke qîrê reş di ser hev re dikelin, perên ewran xwe berdane ser kavilên gundê Zorava û her der di nava reşayê de xerq kiriye. Ji qir û seqemê, guve guva bayê reş û bapêşkên ku li borangehan dixînin, kevokan xwe bi ser hev de qurnisandine. Gur paşpûk bûne û di ber pêlên bagerê de disûrikin. Hirç, keftar û çeqelan di qorzîbirên kunan de xwe qoçandine. Kûçikan gasîn û kolanên gund ji guran re berdane û xwe avêtine taldên tenûr, tifik, pang û hefşoyan; serê xwe xistine nav lingên xwe, dinya biqîre jî ew taqet nakin ku ji cihê xwe rabin. Dizên herî bi nav û deng di vê şeva reş û tarî de nikarin sewêl ji hewş û axuran bidizin. Di bejayê de, ne çirûskek xuya dike û ne jî pêjina rihberekî tê. Ezman bêwestan pêdikeve û vedimire. Li jêr mîna ku hertişt sekiniye û li jor jî hertişt heralî di hereketê de ye. Ezman erdê dilerizîne. Tu dibêjî qey du ordî bi balafiran li hev didin, gire gir bi ezmên ketiye û agir bi ser dinyayê de dirije. Dinya bi temamî teslîmî ezmên bûye.

Heso hîn ji êvar de dilerizî, ketibû tayê. Bûka wî Meyro li ber sobê doşeka herî qalind jê re raxistibû û du lihêfên hirî bi ser dakiribûn...

MÊRXASIYA MÛSO

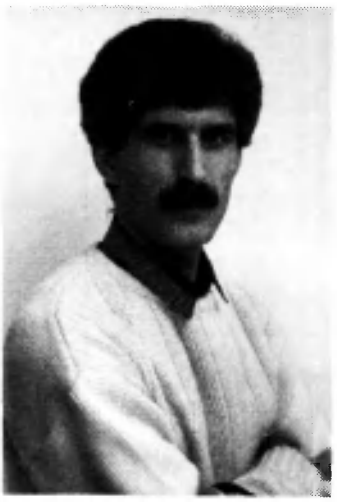

ŞEREFXAN CIZÎRÎ

Li herema Omeriya dawiya havînê hatihû. Wexta mişţaxan hindik mabû. Xelkê xwe ji bona karên giran amade dikirin. Ji nava rezan xilbexilbek dihat û di ber re jî firte firtek hebû. Eşkere xuya dikir ku ew ê di demeke nêzîk de guherînên mezin pêk bên. Li Kevreza, li bin dara hirmiyê cih ji bona mişţaxê hatibû çêkirin. Erd ji kevir, kêstek, darik, qilçix, pûş û gîhayê hatibû paqijkirin. Diva bû ku şûna erda mişţaxê rast û nerm bibûya. Ji ber ku tiriyê Kerkûş, Zeytî, Qirfok, Dirêjik, Merzone ew ê li ser vê erda nerm bihata raxistin. Mewîjên herema Omeriyan ku li welêt bi nav û deng bûn, ew ê li ser vê erda nazik bistewyana. Helbet hemû babetên tirî nedibûn mewîjên xweş. Tiriyê Kerkûş û Qirfok ji bona çêkirina mewîjan, tiriyên sereke bûn. Tiriyê Merzone tenê ji bona dimsê bû. Lê ji bona meraq, kêf û ceribandinê, gelek caran gundiyan hinek tiriyên teham jî dikirin mewîj. Di vî warî de ceribandin ji bona pêşketinê dibû gava helî pêşî. Bêyî ceribandinên nû, jiyan weke herdem dubare dibû. Îsal dibû weke par û par jî dibû weke pêrar...

Li çiyayên Kevreza kewên ribat dixwendin. Di newala Kevreza de, kewên ribat bi qewmê xwe re şer dikirin. Kewan bi xurtî davêtin ber hevdû. Dengê kîjanî xweş

ba, ewê din aciz dibûn. Nêrkew, mêkew û çêlkew bi hevdû re diketin qayîşê. Ji hevdû re bi zimanê xwe digotin; dengê min xweş e an yê te? Ez xweşik im yan tu? Li ser vê yekê wan li hevdû nedikirin. Di rastiya xwe de dengê wan bi hevdû re xweş bû. Lê belê kewên qure hebûn ku dengê xwe ji yên hemû kewan bêtir diecibandin. "Li vir ez tenê kewê ribat im", "Ji min pê ve kewên ribat li Kevreza tunene" digot, yekî ji wana. Na, "esil kewê ribat ez im" digot, yekî din î qure. Qaqûbxewa kewan li ser vê yekê bû. Di vê qayîşê de ew gelek bi kêf bûn û di şerê navxweyî de jî, ew gelek bi eşq bûn. Kew jî dişibiyan gelê Kurdistanê. Tiriyê Omeriyan, vê salê pir bi kêrî van Kewan hatibû. Her yek ji wan, wekî mirîşkên malan mezin bûbûn. Nêçira kewan vê salê bûbû nesîbê hemû kesan. Naşiyan, kalan, jinan, seqetan; erê, mirovên kerr û kor jî vê salê, ji nêçîra kewan destevala venedigeriyan. Şerê kewan yên navxweyî karê nêçîrvanan hêsanî kiribû...

Li bin siya dara hirmiyê tifikek hatibû avakirin. Li ser vê tifikê gundiyan distek mezin danîbûn. Beroş û satilên xwe jî danîbûn derdora wê. Li tenişta tifikê wan dar û berên xwe danîbûn cem hevdû. Selik, mekeb, zembîl û qatûfên vala jî li vî alî û wî alî belav bûbûn. Wexta ku tirî dihate çinîn, ew dixistin qatûfan, mekeban, zembîlan, selikan û dibirin li ba distê datanîn. Dista miştaxê tijî ava kelandî bû. Pelqe pelqa avê weke kaniyek avgerma xwezayî dikeliya. Ariya êzingan tevlî vê avê hatibû kirin. Dûv re ev av, hatibû parzûnandin. Ariya êzingan mewîj diparastin û tahm dida wan. Tiriyê stewyayî di vê avê de dihate dakirin û dûv re jî li ber rojê dihate raxistin. Piştî çend rojan li ber roja dijwar, hêdî hêdî mewîj distewiyan...

Ber bi êvarê de, Ehmed Gêl ji miştaxa xwe ya Kevreza, vedigeriya mala xwe. Palûta wî jî pê re bû. Palûte li nav eşîra Omeriya tiştekî xas bû. Gundî bi dorê diçûn alîkariya hevdû. Qeflek zilam bi hevdû re diketin nava kar û bar. Bi hêza xwe wan mirovan keleh dikaribûn fetih bikirina. Weke çûkê similmil, wan bi dûv xwe de tiştek nedihiştin. Her der dihate safîkirin. Hemû karên giran tar û mar dikirin. Bi vê tempoya kar jî, keda mirovan zû berê xwe dida.

Divabû her malbateke gundî çend kesên xwe bişandina palûtê. Roja palûtan kêf, qerf û eşq, bi hemû haweyî dikete nava mirovan. Qiymet ji keda mirovan re hebû. Li vir mirovên karker dibûn weke sembola jiyanê. Karkeran bi karê xwe çerxa cîhanê dizîvirandin. Di civata eşîrî de, bi alîkariya palûtê karê kollektîf derdikete pêş. Hevkariyê li ba mirovan tov dida û jiyana sosyal jî hîna xurtir dibû.

Ehmed Gêl lawê Hiseynê Sarê bû û li gundê Kaniya Şêx rûdinişt. Gundê Kaniya Şêx hemû bavikê Mala Sarê bûn. Mala Sarê li nava eşîra Omeriyan, bavikekî naskirî bûn. Him bi mêraniya xwe û him jî bi diziya xwe kesî nikarîbû berberî bi Mala

Sarê re bikirana. Li herema Omeriya Ehmed Gêl weke mirovekî mêrxas, merd, dilovan û xwedî bext dihate naskirin. Ew dostê dostan û dijminê dijminan bû. Şerê xwe eşkere dikir. Ehmed Gêl mêrê heyfa bû. Heyfa xwe ji kesî re ne dihişt. Wî neheqî û çavsorî tu caran qebûl nedikir. Li hemberî zulmê wî li berx we dida. Teorî û pratîka Ehmed Gêl weke ya gundiyên jêhatî bû. Qedir û marîfet li ba wî hebû. Kesên derdora wî jê re digotin "Gêlo". Ehmed Gêl tenbûrvan jî bû. Gelek caran wî ji min re strana "xanimê lê xanimê, tu bûka mala bavê minê" digot.

Gêlo xwarziyê malbata Axayên Omeriyan bû. Diya wî qîza Brahîmê Atman Axa bû û Brahîmê Atman Axa jî birayê Mihemedê Cizîrî bû. Du xuhên Gêlo dûv re bi kesên ji malbata Mihemedê Cizîrî re zewicî bûn. Ferha bi Brahîmê Osman re û Sara jî bi Mihemedê Ehmed re zewicî bû. Bi kurtasî Ehmed Gêl him dibû xwarziyê Axayên Omeriyan û him ji dibû xalê wan. Ne tenê xalê Axayên Omeriyan bû Ehmed Gêl, lê belê her wilo ew xalê Apê Mûsa (Musa Anter) jî bû. Diya Mûsa Anter Fesla, ew bi xwe jî xuha Ehmed Gêl bû. Weke ku baş tê zanîn, Apê Mûsa hergav pesnê xwe bi mala xalanên xwe dida...

Vê êvara hanê mêvanên Ehmed Gêl hatibûn. Dengbêjê hêja Mihemed Eliyê Kercosî li Kaniya Şêx bûbû mêvan. Mihemed Elî xwediyê hespek Şînboz, bi bedil û bi qerewat bû. Wî weke maqûlekî eşîran tevger dikir. Mihemed Elî ji bav û kalên xwe de ji malmezinan bû. Hinekî qapaniya Kercosiyan pê re hebû... Piştî şîvê, nimêj û bêhnvekirinê gundî hemû li mala Ehmed Gêl civiyan. Rê û rêwanî di oda Ehmed Gêl de nema bû. Ewê îşev Mihemed Eliyê Kercosî strana Mûso ji civatê re bigota. Şevbuhêrka oda Ehmed Gêl wê îşev bi epopên mêrxasiyê bihata xemilandin. Ji ber ku kiryara mêrxasiyê, yek ji wan stûnên îdeolojîkî yê helî giring bû, ku hemû civatên eşîrî avaniya xwe ya jorîn li ser vî esasî bilind dikirin. Hemû eşîr mêrxasên wan hebûn. Navên van mêrxasan bi cûreyekî dihatin guherandin, lê belê karakterên wan yên sosyal gelekî dişibiyan hevdû. Ji bona hinek sixletên başiyê, eşîran navê mêrxasiyê li hinek kesên xwe dikirin. Ev navê mêrxasiyê ketûber li hinek kesan ne dihatin kirin. Kiryar û sixletên kesan dibû bingeh ji bona vî navî. Herkes li gora praktîka xwe dibû xwedî nav.

Ez bi hêsanî dikarim bibêjim ku gelek sixletên Mûso û Ehmed Gêl dişibiyan hevdû. Ehmed Gêl mêrxasê dem, civat û eşîra xwe bû. Wî li nava eşîra Omeriyan tu caran cilika bêxîretiyê qebûl ne dikir. Weke ku tê zanîn, di nava civata eşîrî de, mêrxasî li hemû deveran dihat pesinandin. Di huner û edebiyata kurdan de ev rastî hergav heye. Heta mirov dikare bibêje ku hemû edebiyat û kultura devkî li Kurdistanê, babetekî mêrxasiyê tê de heye...

Mihemed Eliyê Kercosî li qorziya odê keysa xwe xweş kir, ribaba xwe kok kir û bi dengekî nerm, hûrik hûrik dest pêkir û got;

Hey hê, hey hê...
Ax begê min wê çawa be
Li vê dewra pîs
Hakimê min wê çawa be
Li vî zemanî
Van mîrekan şêwir danîn
Ax begê min nabe, mîrê min nabe
Şêwir giran e ra lê nabe.

... Heçî Mihemed Beg bû di welatê Botan de bû. Xulamekî wî hebû, mirov bigeriya li Himisê, li Hemayê, li Kerkûkê, li Bexdayê, li Ruhayê, li çar nikarê Botan, li nava Rûs û Misqofan, heft qonaxan ji mala Xwedê û bi wê de, Xanekî jî Xanê Dewlan, Xanê Teteran, kesekî xortên weke wî nedîtibûn û nebihîstibûn. Xortên wilo nehatibûn ser rûwê vê dinyayê, ji xêynî wî û pê ve.

Digotin; sê pîrekên Mihemed Begê Botî hebûn, hineka digotin xulam li dor wan digeriyan, hinekan jî digotin fitneyî di navbêna Misûr Begê û Erdeşêr Mîrê Botan de dikir. Mihemed Begê Botî got; bi rebê alemê mecala min nagîhêje kuştina vî zilamî. Ma ne vî heyamî kêlîka bêbextiyê hatiye. Bi Xwedê ez ê kelemekî bavêjim nava lingên wî, ku ew bi serî û lingan ve jê xelas nebe.

Mihemed Begê Botî şand dû Zeynal Begê maqûlê Mûşiyan, Hesen axa maqûlê Hekariyan, Sadûnê Nûhê Gergerî, Hecî Ebasê Mîrekê Kelaha Pozreşa, Erdeşêr, Misûr Begê û Şaqûlê Berwarî. Timamê girgirek û Mîrekên welatê Botan li xwe vehewandin. Şêwra kuştina yek xulamî di oda xwe de, di meclîsa xwe de danî.

Xanimê, biçûka her sê pîrekên Mihemed Begê Botî bû. Di ber xwe de digot; bi Xwedê wî ziłamî gelek mêr ji me re kuştine, gelek terş û talan li me vegerandine, gelek tadeyên me ji zikê dijminan derxistine. Ez ê îşev ji bona Xwedê xeberekê bigihînimê. Bera ew îşev neyê odê, ev ode lê nayê. Bi Xwedê ku ew ji vir ve here, ew ji wê de nayê. Mûso bi rastî zilamekî nesitêle ye. Ma çi heqê me û Xwedê lê heye?

Xanimê daw û delingên xwe çikandin. Berê xwe da mala Mûso. Geh li vir û geh li wir. Deriyê malê vekir û dît ku Mûso li ser doşek û maxfûran rûniştiye. Hayê wî ji bayê felekê qet nîne, mirov dibêje qey evqas dinya hemû bişewite, baqekî pûşê wî di nav de tuneye. Evqasî bê xem e. Wexta ku Mûso Xanimê dît, ew ji ser doşek û

maxfûran rabû û pêrgî Xanimê de hat. Mûso ji Xanimê re got; ha Xanimê Xwedê xêr bike? Ma Ecem di Bexdayê re derbas bû? Ma dinya ketiye rengekî din? Ka derdê te, kîna te, êşa te û mereza te çi ye? Xanimê, tu ji siyê neçûye ber rojê. De ka ji min re bibêje...

Xanimê ji Mûso re got; ma hey malxerabo te hîna tiştek nebihîstiye? Mûso lê vegerand û got; na Welleh. Xanimê gotina xwe her berdewam kir. Got malmîrato heçî Mihemed Begê Botî ye, li oda xwe şêwra kuştina te daniye. Mihemed Beg îşev hemû girgirekên Botan li oda xwe vehewandine. Mûso de wayê, bi Xwedê ku tu îşev herî odê, tu ji wê de nayê.

Mûso fikirî... Kelehek ava kir û yek jî xera kir. Ji xwe re got; li vê ecêbê, ez Mûso me, Bavê Xelef im. Dengê min li odên ciwamêran belav bûye. Him bi diziya xwe û him jî bi mêraniya xwe, pîrek pêçekên xwe bi min ditirsînin. Dibêjin hişin vaye Mûso hate we, heta ku ew zarokên xwe di xew re dibin. Sibehekê ez û girgirekên welatê Botan em ê rastî hevdû bên. Di dora ku ez tê de derbas bibim, divê wî çaxî ez serê xwe bitewînim. Bi Xwedê ez Mûso me, ez Bavê Xelef im, ez cilika bênamûsiyê di Welatê Botan de tahmûl nakim...

Mûso bangî Xanimê kir; got Xanimê wa xanimê, bejna te zirav e weke dara rimê, gotina ku tu pêhatiye ez ê herimê, heger ku serê min têkeve ber qewêrê û ber kuştinê.

Mûso û Xanimê ji hevdû re gelekî gotin birin û anîn. Heta berê sibehê wan li ber hevdû dan. Hevdû ji pirr aliyan de westandin. Xanimê kir û nekir Mûso qanî nekir. Mûso biryara xwe dabû, ew divabû biçûya oda Mihemed Begê Botî. Xanimê ji Mûso re got; Mûso tu xortekî nesitêle yî, çavên eşîrê li bejna te ye, dilê eşîrê li cem te ye, de ka îşev nere dîwanê. Ma ew ê çi bibe? Mûso jî gelek tişt li aqilan xistibûn, ew baş fikirî bû, gelek piyvanên exlaqî di bêjingan re derbas kiribûn û dûv re jî bi zanebûn biryara xwe ya çûnê dabû. Kesî êdî nema karîbû ew ji vê biryarê bida vegerandin. Ji ber ku Mûso mêrxasekî Botiyan bû...

Mûso dîsa ji Xanimê re got; ez Mûso me Bavê Xelef im, ez ribatekî bi def û lef im. Ji odên began û mîrekan ez ne direvim û ne jî dibezim, yê ku namûsê dike her û her ez im. Ez Mûso me xortekî pakim, ez tu qanûnan qebûl nakim, cilika bêxîretiyê di welatê Botan de ez tu caran tahmûl nakim...

Çiqasî Xanimê singek kuta, Mûso cûherek pê vekir. Gotinên wan îcar nema bi serê hevdû de diçûn. Xanimê ji Mûso re got; heyran va melê sibehê azan da, heger tu ê here oxir û felekên te yên xêrê bin. Na heger tu neçe jî, dîsa tu bi kêfa xwe yî. Xanimê ji dîwana Mûso derket û bi lez vegeriya mala xwe...

Piştî tibabekî du xulamên Mihemed Begê Botî hatin mala Mûso. Bangî Mûso kirin; Mûso, Mûso... Ji Mûso re gotin ku îşev hemû girgirekên Botan wê li dîwana Mihemed Begê Botî bicivin. Ev çardeh panzdeh salên te û Mihemed Begê Botî ye ku hûn bi hevdû re naşitexilin. Ji hemû şevan hema îşev were odê, qehweyekê an çixareyekê bide destê hinek maqûlên Botan. Kurebav an jî xwedî wijdan hene ku dikarin di nav we de du gotinan bêjin. Heger ku tu îşev were dîwanê, belkî hinek di nav we de biaxivin, dilê we bi hevdû xweş bikin û rûwê we bi hevdû geş bikin. Dikare madê we dîsa bi hevdû re xweş bibe. Îşev wê şeva lihevhatinê be...

Mûso bi kurtî bersiva xulaman da. Ew ji xwe berê amade bû. Ji xulaman re got; erê xebera we ye, rast e. Ez ê îşev bêm dîwana Mihemed Begê Botî. Mala we jî ava be... Xulam di cih de vegeriyan cihê xwe û zû xeber gîhandin Mihemed Begê Botî. Mûso jî qama xwe de rabû ser piyan. Ew derbasî aliyê malê bû. Mûso etfiyeke Misrî kirîbû. Nav û dengê etfiya Mûso li dinyayê belav bûbû. Mûso etfiya Misrî xiste ber bejna xwe. Di nava pişta Lahor de etfiya Misrî, bi qapanî disekinî û bejna Mûso dixemiland. Etfiya Mûso di nava şal û şapên Botanî de, estetîkek bedew çêdikir. Cil bi rastî li bejna Mûso dihatin, yên ku Mûso didîtin bi dengên bilind digotin; maşelleh ji te û ji bejna te re! Di bin cilan de, li ser taziyê xwe jî Mûso etfiyek Soranî edilandibû. Wê Mûso xwe ji êrîşan bi du etfiyan bihimanda. Mûso bi tedbîr riya dîwana Mihemed Begê Botî girt û meşiya. Hîna di devê deriyê odê de Mihemed Beg cih nîşanî Mûso da, wî jî silav li dîwana Beg kir û çû li cihê edeba xwe rûnişt..."

Oda Mihemed Begê Botî tije mêvan bû. Mêvanan li gora qiymet û statuyên sosyal, di oda Mihemed Begê de cihên xwe girtibûn. Di oda Mihemed Begê de struktura (avaniya) civata kurdan ya eşîrî hemû dihate temsîlkirin. Her kes li gora giraniya xwe bi cih bûbû. Hiyerarşiya civata eşîrî di oda Mihemed Begê de, gelekî zelal derketibû pêş. Misûr Begê û Erdeşêr ku birayên hevdû bûn, ji ber mîrekiya xwe, ew li cihê desthilatê rûniştî bûn. Balîf û doşeka wan ji ya hemû kesan mezintir û bilindtir bû. Mazûbanê wan Mihemed Begê Botî jî li tenişta wan bi cih bûbû. Li tenişta Mihemed Beg ya çepê jî, Mûso xwe pal da bû. Li aliyê mîrekan î rastê, girgirek û maqûl li tenişta hevdû runişti bûn. Li gora giraniya siyasî mêvan hatibûn bicihkirin. Kî derecakê nêzîkî mîr runîştiba, ew di mîrekiya Botan de xwediyê cihekî payebilind bû. Xeleka desthilata mîrekiya Botan, di rêzana rûniştina civatê de, derdikete pêş. Ji rêzkirina mêvanên di odê de, avaniya civata eşîrî bi hemû hawayên xwe, xwe dida destan. Odê ji mêvanan re digot; li min binêre û cihê xwe baş nas bike!

Oda Mihemed Begê Botî, odeyek tekûzkirî bû. Li aliyekî odê xaliyên bijarte, li aliyekî din kulav û merşên neqandî bi dûv hevdû de hatibûn raxistin. Li cihê mîr doşek û maxfûr hebûn. Her rengê xaliyekê, her rengê kulavekî, her rengê merşekê cihê cihê bûn. Ji balîfan bigire heta perdên odê, ji aliyên rengande hevdû timam dikirin. Di raxistina oda Mihemed Begê de, estetîka rengan hebû. Her rengekî warek, navçeyek, gundek, eşîrek, malbatek li welatê Botan temsîl dikir. Hemû mêvanên Mihemed Begê Botî xwe di civîna wan rengan de nas dikirin. Rengan û însanan silav li hevdû dikirin. Ew bûbûn destbirakên hevdû.

Di nîvê odê de jî, maseyek fireh danîbûn. Li ser vê masê, di selikên biçûk de hejîrên Şingalê, bastêqa Çermûgê, mewîjên Omeriyan, gûzên Hekariyan, fisteqên Entabê, benî û qetîtkên Toriyan, Hinarê Bilalan; erê hemû tahmtîtkên Kurdistanê li ser vê masê hebûn. Li ser qorziya masê tûtina Xursê, Mûşê û Bedlîsê ya neqandî hebû. Li cem vê tûtinê qeflek pelê Şamî danîbûn. Li qiraxa odê tifika qehwê li dar xistibûn. Qehwa Yemenê ya bijarte li mêvanan dihate belavkirin. Di oda Mihemed Begê Botî de xulam û xizmetkar diçûn û dihatin...

Atmosfera odê her ku diçû xweş dibû. Lê di nav vê xweşiyê de jî, bêhizûriyek hebû. Di hewa odê de hûrik hûrik guhertin çêdibûn. Ba diqulipî...

"Mihemed Begê Botî hema bi carekê re bangî Mûso kir û got; Mûso deya sed car deya, lawo îşev ji evqas girgirekên Botan, tu li ser çavên min û yên bavê min hatiye. Mûso, îşev bêhna min gelekî bi te derketiye. Malmîrato ev çardeh pazdeh salên te qediyan. Te li miqabilî min xwe tije kîn, xerez û tehdît kiribû, dibêje. Mûso jî hema bi carekê re li Mihemed Begê Botî vedigerîne; axa dem e sed car dem e, tu şehîdê li dewsa xeman. Bi kuştinê û bi pevçûnê ez ne barê te me, ez ne qama te me. Axa; bîstika ku biqewime ez xulamê te me, lê rojên qewamê jî ez li xwe ewle me. Axa; ez ji qalibê xwe zêde me.

Mihemed Begê Botî di dilê xwe de got; "Kûçik kurê wî satûlî. Min ji wî zilamî re çi got ewî çi li min vegerand. Tu dibêjî qey ew kesî bi zilaman na hesibîne. Mirov dibêje qey zilam li ber çavên wî weke kevir û kuçikan in. Weleh ku ez hergav nezera xwe bidim ser wî û pê re bištexilim, ewê dilqetandin jê re çêbibe. Mihemed Begê Botî dîsa li mêvanên xwe vegeriya û bi wan re kete şitexaliyan...

Piştî tibabekî Mihemed Begê Botî, Mûso dîsa xalî kir û di kerika guhê wî de got; Mûso deya sed car deya, lawo ji evqas girgirekên Botan, îşev bêhna min bi te derketiye. Mûso, min bihîstiye ku te etfiyeke Misrî kiriye. Lawo kanî, em ji xwe re li etfiya te binêrin, bê ma bira ka etfiya te Misrî ye. Mûso wê gavê bersiva Mihemed Begê Botî da; Axa, ez ne har im û ez ne dîn im. Ez xortekî zirav im, lê ez mêran di-

xapînim. Ez bi eniya Mîrekên Ezîzan bikim, li odê tu ciwamêran û tu lawê bavan vê etfiyê ku ne li xwînê be, ez nakişînim...

Erdeşêr, birayê Misûr Begê li Mûso kir qêrin û gazî; eman Mûso dilê min xemgîn e, dûrî vê hizûrê, di nav evqas zilaman de, lawo ez te bi pîrekan dişibînim. Agirmalo ka em li etfiya te binêrin, belkî em ji xwe re yekê didiwa jê bistînin.

Mûso li Erdeşêr vegerand; axa waye, sed car waye. Teqla te ji ya hemû Begên Botan zêde ye. Axa, bera tu bizanibî ku ew etfî bi ruhê zilamên weke te ye.

"Mûso wayê, sed car wayê
Mûso min ji te re got;
Neçe dîwana Mihemed begê Botî
Dîwan li te nayê,
Mûso ku tu ji vir de herê
Tu ji wê ve nayê"...

Piştî tibabekî îca Zeynal Begê Mûşî li Mûso kir qêrin û gazî. Got; Mûso lawo tu ne har î û tu ne dîn î, tu xortekî zirav î lê civatxapîn î. Agirmalo ka em li etfiya te binêrin. Belkî em ji xwe re yekê didiwan jê bistînin.

Mûso got: Axa wayê sed car wayê. Pêşiyên me ji paşiyên me re gotine; em silehên xwe tu caran bêyî xwînê nadin destên tu kesan. Axe dilê min dixemînê, aha waye tu etfiyê di ber bejna min de dibîne...

Evqase girgirekên Welatê Botan tiştek ji Mûso, Bavê Xelef fahm nekirin. Hema wê bêhnikê zilamek ji nav evqas zilaman rabû ser piyan. Ew çû û li Mûso, Bavê Xelef sekinî. Wî nemerdî nekir, got mirç û çû rûwê Mûso. Got; Mûso malmîrato ma nûra çavên te rijiyaye? Ma qey te ez ji binî de nas nekirim? Ez destbirakê te Şaqûlê Berwarî me. Mûso, ma nayê bîra te, min û te me bi hevdû re heft salan feqetî kir. Tûrikên Quran û Kitêban milên me qetandin. Mûso, min û te bi hevdû re heft salan rastî kir, got Şaqûl. Mûso jî nemerdî nekir, wî jî rûwê Şaqûlê Berwarî maçî kir û Şaqûl jî dûv re çû li cihê edeba xwe rûnişt.

Girgirekên Welatê Botan, dîsa tiştek ji Mûso Bavê Xelef fahm nekirin. Dor zîvirî û zîvirî heta ku dîsa hat ser Şaqûlê Berwarî. Şaqûl got; Keko nabe, bi min nabe. Melek daxilî erdan bin. Keko ez dibêjim ku, ma ji nav evqas girgirekên Welatên Botan tu li destbirakê xwe jî amin nabe...

Mûso di dilê xwe de got; "Li vê ecêbê. Min û vî malxerabî heft salan bi hevdû re feqetî kir. Welleh tûrikên Quran û Kitêban milên me qetandin. Me bi hev re heft

salan rastî kir.", got û ponijî. Mûso hema wê gavê nemerdî nekir. Rabû etfiya tazî da destê Şaqûlê Berwarî...

Şaqûlê Berwarî etfiya Mûso quliband vî alî û aliyê din. Got keko Mûso etfiya te pîroz be, xalis Misrî ye. Dûv re Şaqûl etfî da destê Hecî Ebasê Keleha Pozreşa li tenişta xwe. Hecî Ebas etfî quliband vî alî û aliyê din. Got; Mûso haye, sed car haye, ez bi eniya Mîrekên Ezîzan bikim, min bala xwe baş daye. Ew etfî ji xeynî Mûso û pê ve, bi kêrî tu lawên bavan, tu cara nayê. Dûv re Hecî Ebas etfî da destê Sadûnê Nûhê Gergerî, siwarê Şilha kekê Nûrê li tenişta xwe. Sadûn etfî quliband vî alî û aliyê din. Got; Mûso eman te kir, sed car te kir. Bila tu tenê bêjî min ji xwe re sîleh peyde kir. Ji devê te dibare barek şekir û xortan li bejna te meyze kir...

Etfî dîsa li civatê zîvirî û zîvirî. Dûv re hat ket destê Erdeşêr birayê Misûr Begê li tenişta wî. Erdeşêr etfî quliband vî alî û aliyê din. Di bin hûrikên çavan re li Mûso nêrî. Rehê xezebê li ber çavên Mûso bel bûn. Di ber qeytanên simbêlan re kef herikî. Çavên Mûso weke du gulên topê, di nava serê wî de sor bûn. Mûso bûbû weke gayekî şerabvexwarî ku mirov du qedehên xwînê berde ber çavê wî. Erdeşêr bi vê yekê tirsiya û etfî da yê tenişta xwe.

Etfî dîsa li civatê zîvirî û zîvirî... Vê carê etfî kete destê Mihemed Begê Botî. Mûso xwe ber bi Mihemed begê Botî de livand. Ji tirsa Mûso, etfî ji destê Mihemed Begê Botî de ket erdê. Li pişta şibakan pîrek bi Mihemed Begê Botî keniyan...

Etfî dîsa zîvirî û zîvirî, du carî bû. Vê carê etfî hat û dîsa ket destê Şaqûlê Berwarî. Şaqûl ji Mûso re got; Ma keko te ev etfî bi çiqasî kiriye? Hema bi carekê re, hîna gotina wî di devê wî de bû, Mûso lê vegerand û got; keko li ser min sekinî bi şo zêrên Osmanî ye. Hîna gotina wî di devê wî de bû, Şaqûl etfî daweşand xalka Mûso. Şaqûlê Berwarî şelişî û etfî di laşê Mûso de hişt û bi lez xwe gîhande deriyê dîwanê...

Birîn û nalîn bi Mûso Bavê Xelef ket. Hema bi carekê re destê xwe avêt etfiya Soranî ji bin taziyê xwe kişand. Bi awira xwe li vî alî û li aliyê din î odê nerî. Dora xwe baş saxtî kir. Şad û şûdê Mûso hebûn, hema di wê bîstikê de çend girgirekên Botan bi ser hevdû de qulibandin. Çavên xwe li Mihemed Begê Botî digerand. Mûso dît ku Mihemed Begê Botî xwe, hema hema gîhandiye deriyê dîwanê. Wextî xelas bibe. Di vê navê re jî Mihemed Begê Botî dixwast ku baz bide. Lê Mûso vê gavê berda ser pişta wî, ew di devê deriyê mala wî de girt û da ber etfiyan.

Mûso mêrxasekî bi nav û deng bû, hema wê gavê cendekê Mihemed Begê Botî bi ser xwe de quliband. Mûso di vê navê re germ bûbû. Destê xwe avête gurzên simbêlan bi ser pêlên xwînê de, ba da. Mûso nav di xwe da;

"Ez Mûso me Bavê Xelef im
Ez xortekî bi def û lef im
Ji odên Began û Wezîran
Ez ne direvim û ne jî dibezim..."

Li oda Mihemed Begê Botî, Mûso çû vî alî û hat aliyê din.

Pîrekan li ber şibakan li vê bûyerê temaşe dikirin. Pîrekek ji yên Mihemed Begê Botî ji hevalên xwe re got; bi rebê alemê min bi çavên serê xwe dît ku derb li Mûso ket. Mûso li odê dîsa çû wî alî û hat aliyê din. Pîrekê dît ku tiştek weke xilçekî di tenişta Mûso de çikandiye. Pîreka Mihemed Begê Botî xwe avête etfiyê ji tenişta Mûso derxist. Lê heyfa mêrê çê, wê gavê jî bi carekê re xwîna Mûso beliqî ser erdê. Mûso hema bi carekê re bi ser laşê Mihemed Begê Botî de xiliya û ket. Mûso bi vê birînê re çû ser heqiya xwe. De bera serê hazir û guhdaran jî sax be..." Got Mihemed Eliyê Kercosî.

Baş xuya dike ku epopa Mûso, bi haweyekî trajedî xelas dibe. Îcarn mirov dikare ji pir aliyan de li ser vê epopa hêja bisekine. Ji pir aliyan de mirov dikare li ser ziman, li ser kiryar, li ser avaniya epopê, li ser qerekterên civakî, li ser mîrekî û eşîretiya li Kurdistanê; li ser rêzana civatî ûhw, hûr û kûr bibe. Lê beriya hemû tiştî, ez dixwazim li ser gotina mêrxasiyê hinek piyvanan bînim zimên.

Navên ku dişihin gotina mêrxasiyê li Kurdistanê gelek in; egît, qehreman, fêris ûhw. Ev gotin hemû manayên wana gelekî nêzîkî hevdû ne. Gotin û manên wan li gora deman, welatan, kulturan, civatan dikarin werin guhertin. Bi vî haweyî jî navên mêrxasiyê pir dibin. Ev navên hanê kêm an jî zêde, di eynî manayê de têne bikaranîn. Ev nav ji bona hinek kiryaran têne gotin. Kesên fêris ji ber kiryarên xwe dibin fêris, kesên egît jî wilo ne. Heger di fêrisiyê de kiryarî tunebe, navê fêrisiyê jî wê gavê tuneye. Mêrxasê ku tiştekî neke, ma ew dikare bibe mêrxas? Na. Mêrxasî, egîtî, fêrisî û qehremanî hemû bi kiryarên mirovan re pêk tê. Ji bona ku hinek mirov van navan karibin qezenc bikin, di vî warî de kiryarî şertê yekemîn e. Ma nivîskarekî ku pirtûkan nenivîsîne dibe nivîskar? Mêrxasî, fêrisî, egîtî tu caran nikare bibe helwesteke teorîkî. Helbet li ser çilobûn û çawabûna mêrxasî, egîtî û fêrisiyê jî teorî hene, lê belê ew tenê li ser ronîkirina mêrxasî, egîtî, fêrisiyê hatine nivîsandin. Kiryara mêrxasî ji gelek aliyan de dikare were zelalkirin, norm û qiymetên wê jî werin berbiçavkirin. Dem hene ku gotin ji naveroka xwe dûr dikeve. Ji bona vê yekê jî pêwîst e mirov hergav, gotin û kiryaran ji aliyê semantîk de, piralî û gelek ca-

ran bide tefsilandin. Bêyî tefsilandina gotinan, di nava mirovan de dikare hergav sergêjî çêbibe. Em dizanin ku tixûbên mêrxasî û tirsonekiyê jî carinan dikevin nava hevdû. Ev jî divê ji hevdû werin veqetandin. Gelek caran di dîroka gelan de kesên tirsonek xwe weke kesên mêrxas nîşan dane. An jî mêrxasiya ku hinek ciwamêran kirine, dikin para xwe. Ew babetên kesan, mêrxasên ji kîsên xelkê ne. Di dema feodal de li gelek welatên Ewropa, hinek esilzade hebûn ku sifata mêrxasiyê, egîtiyê, fêrisiyê bi peran dikirîn! Ew kes qehreman, mêrxas, egît û fêrisên bêyî kiryarî bûn! Ango ew nekirkêr bûn. Lê li welatê kurdan tu caran kesî mêrxasî bi peran nekiriye. Di civata kurdan ya feodal û eşîrî de, pere û mêrxasiyê li hevdû ne dikirin. Kesên mêrxas gelek caran bê mal û bê pere bûn. Mêrxas jî li hemû deveran, herdem weke civata xwe bûn. Mêrxasê civata kurdan bi piranî ji grûbên kedkar derdiketin. Mûso Bavê Xelef, Derwêşê Evdî û Hemê Gozê mêrxasên grûba kedkar in. Helbet ji serdestên kurdan jî mêrxas hebûn. Ew jî bi nav û deng bûn. Lê mêrxasên civata kurdan yên navdar, ji aliyê sosyal de bi taybetî ji çîna kedkaran dihatin. Li dijî zulma axan, li hemberî bêbextiyê, li ser neheqiyê, li ser namûsê, li hemberî xayîntî û mûxbiriyê hergav wan serê xwe rakirine. Li hemberî mercên zehmet ew tu caran çîz nebûne. Ji desthilanîn neketine. Xwe teslîmî dijminên xwe nekirine.

Li gora hemû tarîfên ferhengî kesê mêrxas yekî wilo ye ku; ew ji tehlûkê natirse, neheqiyan qebûl nake, xwedî li namûs û şexsiyeta xwe derdikeve, serê xwe li ber zulmê danayne û li gora civata xwe piyvanên exlaqî yên baş diparêze. Bi kurtî kesên mêrxas li gora îdealên civata xwe dijîn. Heger civata kurdan desthilanînê bipesinîne, divê mêrxasên kurdan bi desthilanîn bin. Heger civata kurdan comerdiyê bipesinîne, divê mêrxasên kurdan comerd bin, heger civata kurdan zilamtiyê bipesinîne, divê mêrxasên kurdan zilam bin, ûhw. (Helbet mêrxasî ji bona pîrekan jî derbas dibe, lê bêle ev mijarekê din e). Mêrxasiya kurdan tu caran fen û sextekariyê qebûl nake. Mêrxasên kurdan şerê xwe eşkere dikin. Di kultura kurdan ya bi devkî de bi milyonan mînakên hêja di vê mijarê de hene.

Di tevgirêdana civata eşîrî de mêrxas kesekî bi tenê ye. Mêrxas, ji hinek tevgirêdanên sosyal û çînayetî xwe piçekî azad kiriye. Ev azadî ne mutlaq e lê belê relatîf e. Tevgera kesên mêrxas xweser e. Tiştên ku hemû kes nikarin bikin, ew dikin. Mêrxas, derdora xwe fireh dikin û sêncên li pêşiya xwe jî yeko yeko belav dikin. Xwe ji civata xwe re didin îspatkirin û şexsiyeta xwe jî di kiryarên xwe de didin diyarkirin. Weke min li jor jî got kiryariyên mêrxasan mohra wan bûn. Mohra sosyal jî bi fen û sextekariyê çênedibû. Heger biba jî ew ê temenê wê pir kin bûya.

Helbet mêrxasî ne tenê bûyerên sosyal in. Ne tenê şer û pevçûn e. Bi qasî kiri-

nan, di gotinan de jî mêrxasî heye. Kesên ku xwediyê gotinên xwe derkevin, rastiyê biparêzin, li hemberî derewan tekoşînê bidin, sozên xwe xerab nekin û li gora exlaq û wijdanê xwe tevgerê bikin, ew jî dibin mêrxas. Dem heye ku gotin ji kiryaran girîngtir dibe. Heta mirov dikare bibêje ku gotin û nivîsandin di hinek demên berbiçav de, dibe weke zêr. Desthilatdarî pir caran ji gotin û nivîsandinê ditirse, lê belê ji kiryarên sosyal zêde natirse. Weke tê zanîn gotin û nivîsandin jî babetekî kiryariyê ne. Li ser gotin û kiryariyê gotineke kurdan heye, gotin wilo tê gotin;" Ewê ku bêje û neke, nekirkêr e, ewê ku bêje û bike, mêr e, ewê ku nebêje û bike, şêr e". Li vê derê mêranî an jî mêrxasî weke him gotin û him jî kirin bi hev re tê fahmkirin. Heger mirov hinekî din li ser vê mijarê kûr bibe; ewê eşkere bê xuyakirin ku gotin bêyî kirin, kirin jî bêyî gotin, li ba civata kurdan ne mêrxasiyek îdeal e . Mêrxasê îdeal ewê ku him bêje him jî bike ye...

Erê, Mûsa Bavê Xelef mêrxasekî kurdan bû. Di vê epopê de Mûso weke niwênerekî kedkarên mêrxas tevger dike. Di welatê Botan de Mûsa cilika bênamûsiyê qebûl nekir. Serê xwe ji zulma axa û mîrekan re dananî. Mûso tixûb û sava axayê fenek, bi kirina xwe ji bevdû belawela dike. Mûso bi zanistî diçe dîwana Mihemed Begê Botî û weke kewekî ribat li hemberî fen, zulm û tada mîrek û axayên çavsor derdikeve. Ew li xwe gelekî amin e û bi tedbîr çûye dîwanê. Mûso namûs û şerefa xwe di ser kuştina xwe re digire. Qîma xwe bi kuştinê tîne lê belê qîma xwe bi bênamûsiyê, bi stûxwariyê û bi jiyaneke bêrûmet nayîne. Heger ji vî alî de mirov li epopê binêre û bixwaze Mûso fahm bike; wê gavê Mûso weke mêrxasekî îdeal yê civata kurdan derdikeve pêşberî mirovan. Di civata eşîrî ya kurdan de hinek sixletên mêrxasan hene ku li ba kêm civatên cihanê peyda dibin. Mêrxasên civata kurdan ne kesên fenek, cambaz û durû ne. Lê li gelek welatên Ewropa kesên mêrxas fenek û durû ne. Ev rastiya ha li gelek welatên din jî derbas dibe. Mêrxasên welatan jî weke kultur, norm, exlaq, îdeal û piyvanên civata xwe, formên xwe yên dîrokî digirin. Weke ku em hemû dizanin naveroka mêrxasiyê gerdûnî ye, lê belê formên mêrxasiyê jî dîrokî ne. Mêrxasên civatan bi hevîrê welatê xwe têne stiran û heyvanê wan jî dibe formekî etnîk. Yanî bi kurtî mêrxasî û mêrxas tu caran nikarin ji tevgirêdanên civata xwe werin îzolekirin. Di tevgirêdanên sosyal de, di qiymetên kulturî de, di avaniya civatan de kesên mêrxas derdikevin meydana dîrokê.

Kuştina mirovan jî li gora welatan dikare were guhertin. Li miqabilî çavê gelek kesan, di civatê de, di cihên ku dostanî û nêzikayî lê çêdibe kuştina mirovan lidarxistin, bûyerek kulturî ye. Armanc, çavtirsandina mirovan e. Ma gelo çima Mihemed Begê Botî Mûso li dereke xalî nade kuştin? Ji bona çi kuştina Mûso li dîwana

Mihemed Begê Botî, li miqabilî çavên gelek mirovan tê pilankirin? Bersiva van pirsyaran ji nêzîk de bi kultura mîrek û axatiya kurdan ve girêdayî ye. Kuştina Mûso li dîwana Mihemed Begê Botî weke semboleke desthilatdariyê divê were fahmkirin. Mûso bi kirinên xwe li hemberî desthilatdariya Begên Botan rabûye. Çavsoriya axan qebûl nekiriye. Li miqabilî vê kiryariya Mûso, divê Mihemed Begê Botî û hevalbendên wî, ji nû ve otorîta xwe tekûz bikin. Ew otorîte û desthilata ku Mihemed Begê Botî û hevalbendên wî ku demekê winda kiribûn, divabû sembolîk be jî, dîsa li dîwana Mihemed Begê Botî were li darxistin. Bi kuştina Mûso ewê mîrekan dîsa hefsarê civatê bikirana destên xwe. Ji ber vê yekê jî Mûso dibû gorî ji bona tekûzkirina desthilatdariya Mîrekên Botan.

Tiştekî din ku li vir balkêş e ew e; hemû kes li kuştinê temaşe dikin. Pîrek, di penceran re li bûyerê temaşe dikin. Di Dîwana Mihemed Begê de herkes zane ku ewê îro xwîn birije erdê. Zanebûn li vir nikare têkeve pêşiya kuştina Mûso. Zanebûn li vir rola xayîntiyê dilîze. Herkes bûyerê dizane lê belê bêdeng dimînin. Weke fîlmekî, an jî piyesekê herkes li bûyerê temaşe dike. Mirov li benda xwînê sekinî ne. Mûso divê li oda Mihemed Begê Botî, were qurbankirin. Lê ew qurban jî ne berxek e, ne karek e, ne mîhek e, ne dewarek e, lê belê mêrxasekî ku bi nav û deng e. Ew şêr û mêrxasê welatê Botan e. Li oda serdestan Mûso pilan û şêwra mîrek û Begên Botan xera dike. Mûso qurbantiyê qebûl nake.

Di epopa Mûso de, Şaqûlê Berwarî rola helî xerab dilîze. Şaqûl bi dostanî û hevaltî dixwaze ku Mûso bîne lîstikê. Mûso bi tedbîr e. Lê li oda Mihemed Begê jî li tu kesî amin nabe. Lê wexta ku hevaltî, dostanî û nasîtî dikeve holê, wê gave Mûso hinekî sist dibe. Bi kêmanî dixwaze ku li destbirakê xwe amin bibe. Ji ber vê yekê jî xwe bi destan ve berdide. Di nava atmosfereke dijminayetî û xayîntiyê de, Şaqûl weke dostekî destê xwe dirêjî Mûso dike. Şaqûl weke marê kor e. Hema ku keysa wî li Mûso bê, ewê derbê lêxîne. Mûso, ne li benda Şaqûl û xerabiyê ye. Lê Şaqûl mirovekî durû ye. Şaqûl, ilmê tûrik xwendiye, ew rastiya hanê jî li gora dema xwe îşareta paqijiyê bû. Kesî di vê tevgerêdana civatî de hêviya xerabiyê ji Quran, Mishef û ilmê dînî nedikir. Şaqûlê Berwarî û Mûso bi hev re ilmê dîn xwendibûn. Wan nan û avê hevdû xwaribûn. Tûrikê Quran û kitêban milên wan qetandibûn. Lê di dawiya dawî de jî dîn û hevaltî bûn encam ji bona xayîntiyê. Li vir dîn helwesta xwe li ba desthilatdariya polîtîk datîne û ji îdeolojiya xwe ya dînî bi dûr dikeve. Rola Şaqûl ya eşîrî, zora rola Şaqûl ya dînî dibe. Realîta civatê bi ser realîta dînî dikeve.

Tîpên weke Şaqûlê Berwarî di kultura kurdan ya devkî de gelek hene. Di hemû

epopên kurdan de mijara mêrxasiyê, fedakariyê û hevaltiyê, bi mijara xayîntiyê, bêbextiyê û mûxbirtiyê re, bi hev re dimeşin. Kiryar raserî hevdû pêşda diçin. Heger mirov hinekî din li ser vê mijarê hûr û kûr bibe, rehê vê yekê dikarin bighêjin Felsefa Zerdeşt. Li gora vê felsefê di gerdûnê de xerabî û başî, tarî û ronahî li miqabilî hevdû, herdem tekoşînê didin. Hunermend jî dixwazin bi gelek cureyan praktîka mirovan raxînin ber çavan. Hunermend ewê ku sixletên tîpên civatî, bi haweyekî piralî zelal bike, ji xerabî an jî başiya wî tu şikê nehêle. Ji ber vê yekê jî di epopên kurdan de karakterên sosyal pir xurt in. Kesê xerab bi rastî xerab e. Weke hunermendê hêja Mihemed Arifê Cizîrî jî di straneke xwe de dibêje; "xerabo, tu ji xeraba jî xerabtir î." Bi rastî, xerabê ku ji xeraban xerabtir bin, ma gelo ew çava ne? Ma gelo tu sixletê mirovatiyê li ba wan mane? Di epopa Mûso de kiryarên Şaqûlê Berwarî xerab in. Mihemed Begê Botî bêbext e. Pîreka Mihemed Begê Botî Xanimê jî, baş û dilovan e...

Ma gelo cihê ku lê mêrxasî hebe, civat dikarin bêyî bêbext û xayînan bijîn? Bi baweriya min na. Him ji aliyê îdeolojî de, him ji aliyê pratîk de û him jî ji aliyê exlaqî de ev bûyer û gotin bi hevdû ve girêdayî ne. Mêrxasî li hemberî bêbextî û xayîntiyê derdikeve meydanê û pêşde diçe. Di epopên kultura kurdan ya bi devkî de mêrxasî, egîtî, fêrisî, qehremantî, bi hawê avaniyeke sîstematîk, bi bêbextî, bi xayîntî, bi durûtî û mûxbirtiyê re, hevdû timam dikin. Eynî weke herfên elfabeyê, ew girêdayî hevdû ne. Yek bêyî ya din nabe. Yanî li aliyekî sixletê başiyê û li aliyê din jî sixletên xerabiyê, weke du stûnên exlaqî li raserî hevdû disekinin. Qayîşê bi hevdû re dikişînin. Ew bi hevdû re pevdiçinin. Yek bêyî ya din nabe. Cihê ku xayîn lê hebin ewê hergav mêrxas jî lê hebin û cihê ku mêrxas jî lê hebin ewê hergav xayîn jî lê hebin. Ev yeka han di huner û edebiyatê de jî wilo ye. Ji xwe di civat û dîrokê de ev realîta han hîn baştir xuyanî dike. Civata ku xayîn tê de tune bin, mêrxas û qehremanên wê jî tunene. Ev rastiyeke dîrokî ye. ❑

ŞEREFNAMEYA BI KURMANCÎ Û BÎRA ME YA MILLÎ

ROJEN BARNAS

Di vê bihara 1998 an de Şerefname "Tarîxa Kurdistanê ya kevn" a Şeref Xanê Bedlîsî cara pêşîn bi kurmancî çap û belav bû(*). Kurdperwerê hêja û nefspiçûk Ziya Avcı bi wergerandina vê pirtûkê ji xwendevanên kurmancî re xizmeteke mezin a bêhempa kiriye. Destê wî terr û hêşîn be.

Şerefnameya bi hîmê xwe bi farisî nivisandî, piştî wergerên xwe yên bi fransizî, erebî, tirkî û soranî çarsedsal şûn de bi kurmancî dikeve berdestê neviyên arkinciyên mîrîtiyên hingê û bi kurmanciya gewr a ku serhedî jî, berriyî jî bikarin bi hêsanî jê fehm bikin û bi uslûbeke rewan ku ji xwendina wê meriv têr nabe, hatiye wergerandin. Werger Ziya Avcı bi rastî serê xwe di ber de gelek êşandiye, herçend wergera mamosta Hejar ji xwe re bingeh wergirtiye jî lê bi nusxeyên herdu zimanên dinê re (farisî û tirkî) jî daye berhev, têvelî û neliheviyên ku hema rast lê hatibe, wan bi şandekan nîşan daye. Piştî vê kira hêja, Mîr Şeref Xan dikare êdî bi firêqetî û sersiqirandî di gora xwe de binive. Ragihandina wî winda nebû û niha gihîşte zarûkên wî welatî ku wî tevî bêîmkanî an kêm-îmkaniyên bidestxistina pirtûkan ên dema xwe serê xwe di ber de gêj kir, canê xwe di ber de azirand, tarîxekê nivisand û ji me re hişt. Bi munasebeta çarsed û yek saliya nivisandina vê berhema hêja selam, hurmet û spasên xwe ji giyanê nivîskarê wê, Mîr Şeref Xan re pêşkêş dikim.

Bîra merivekî hişê wî ye: Merivekî bêhiş bibîr nayîne ku kengê li ku derê çi kiriye, çi gotiye, çi pirsiye an çi xwariye. Merivekî wisa li eynî derê, li eynî kevirî dikare sed caran biartile, ciyekî xwe biêşîne û neyê bîra wî ku ev berê jî bi serê wî de hatiye. Ji ber bêbîrî an bêhişiya wî, ciyê wî li civatûcaxiyan tune. Merivên wî zûbizû wî nayinin nav civatan, herçend ew kes berî vê rewşê mêrxasekî bi navûdeng, alimekî bêhempa, xweşsuhbetekî yekta bûbe jî.

Bîra neteweyekî jî tarîxa wî ya nivîskî ye: Bêyî tarîxa nivîskî dîroka devkî wek çî-

roka Mala Zalê ye, yanî efsane û galegala vala ya li ser pesin û forta ye. Lê Şerefname tarîxa nivîskî ya perçeyekê ya bîra neteweyê me ye: Gava ew di pêş de bi tarîxa Ebû-l-Ezreq û yên dinê yên temamker bê temamkirin bingê bîra me ya neteweyî wê dest bi fonksiyona xwe ya xebatê bike.

Navê vê pirtukê "Şerefname Tarîxa Kurdistanê ya kevn" an li gora ya çapa St. Petersbourg - 1862 "Şerefname Tarîxa Kurdan" e. Lê bi rastî Şerefname ne tam tarîxa Kurdistanê ye û ne jî tam tarîxa kurdan e: Ew tarîxa xanedan û mîrîtiyên Kurdistanê ye. Bi qasî ku têkiliya wan bi mîr û xanedanan re heye behsa tişt, bûyer, eşîr, dever û kesan tê kirin. Behsa şairên mîna Melayê Cezerî, Feqiyê Teyran, Melayê Bateyî ku berî Şeref Xan jiyane an hemdemê wî ne nayê kirin. Lêbelê behsa şa'irtiya Yaqûb begê kurê Mihemed begê zirkî tê kirin û texmîna hebûna dîwaneke wî ya şi'rên bi kurdî jî tê kirin ku heta niha kesî bi vî navî şa'irekî kurd nebihîstiye. Herwisa eşîra Xerzan eşîrek mezin û melbenda wê jî herêmek gelek fereh e, ji aliyê devok û kulturê ve jî xwedî ciyekî taybetî ye, lêbelê behsa wê nayê kirin. Bi tenê li

derekê, tekûtenê gotina "nahiya Xerzan" derbas dibe.

Şerefname erê tarîxa mîrîtiyên Kurdistanê ye, lê pê re jî rapora zanistî ya psîkolojiya kes û civaka kurd e. Tesbîtên Şeref Xan û yên Şêx Ehmedê Xanî yên di xisûsa karakterê ferdî û civakî yê kurdan de eynî wek hev in:

Ne bîst û çar kes, bîst û çar eşîr di rojekê de digihîjîn hev (ev mû' cîze ye), federasyonekê datînin [federasyona Rojkî] (ji bona me kurdan ev mû'cîzeya herî mezin e), lê derdê giran ev e ku ji nav xwe, ji xwe re mîrekî an sermiyanekî hilnabijêrin , ji Bedlîsê diçin Xelatê du birayên bi eslê xwe nekurd tînin yekî dikin mîrê Bedlîsê, yekî jî yê Hezoyê.

Weyaxud yekî ebasî, emewî, tirkmen, xalidî filan tê deverekê tafilê li dora xwe çend qebîleyên kurd dicivîne, dibe mîrê wan. Ew herêm an eyalet bi erêkirina xelîfe, şah an sultan dibe mîrîtî an milkê wî kesî û nav an naznavê wî kesî jî li wê herêmê û eşirên herêmê tê danîn; herwekî [Behdînan (î), Şemzînan (î), Silêman / Silîvan (î), Zirkan (î)] û kurd jî li dijî vê bûyerê dernakevin. Heta di bin serekatiya wî kesê nekurd de heta Gurcistanê, Xorasanê an deverên ji war û welatê wan dûr dikarin herin xwedênegiravî li hemberî dijminê xwe şer bikin. Lê li hemberî qebîle û eşirên kurd ên birayên xwe serê xwe danaynin û mezinatiya yekî kurd qebûl nakin û şayet gumana tiştekî wisa ji wan bikin bêlêbûrîn bi şûr û xencer dibezin wan.

Şerefname neynika rûhiyeta me ye û bêy armanceke taybetî, nîşanî me dide ku em kurd çendî biyanîperest in. Em ne ku xeribdost in, lê xerîbperest in. Li alîkî dibînî Hulagû Xan, Tîmûrleng, Şahê Ecem, Sultanê Romê, Xelîfeyê Şamê an Bexdayê aliyekî Kurdistanê daye ber xwe serûbin xopan û kavil dike, li aliyê dinê bala xwe didiyê ku hêzên wan ên herî dijwar û şerkar hin eşîrên kurd ên ji herêmeke dinê ne.

Rewşa rûhî ya xwenda û aliman jî ji kesên sade ewçend pir ne cuda ye. Mîr behsa heşt "mewlana" yên mezin ên ji Bedlîsê derketî dike: Mewlana Ebdurehmanê Bedlîsî, Mewlana Mihemed Berqel' î, Şêx 'Emmar Yasîr, Mewlana Husamedînê Bedlîsî, Mewlana Îdrîsê Bedlîsî, Ebû'l Fadil Efendiyê kurê Mewlana Îdrîs, Şêx Ebû Tahirê Kurdî, Şukrî Şa'ir. Lê di nav wan de yekî ku ji bona Xwedê rêzek li ziman an kultura kurdî zêde kiribe tune. Xizmetkarê erebî, farisî, tirkî û tirkmenî bûne.

Piraniya mîr û serwerên kurdan bi eslê xwe biyanî ne, ne kurd in: Li gora tesbîta Mîr Şeref Xan mîrekên Hekar, Îmadiye, Mirdasî, Çemîşgezek (? selçûkî) û Kilîsê ebasî, yên Boxtan (Botan) xalidî, yên Zirkan seyid, yên Dînewer-Şehrezor û Biradostan hesnewî (?), yên Sohran û Dinbiliyan erebên wekî dinê ku ev gişt bi eslê xwe ereb in. Mîrekên Bedlîs û Sasûnê sasanî, yên Kelhûrî keyanî û yên Suwêdî bermekî ne ku ev jî faris (pars) in. Yên gelbaxî tirk in. Fermanrewayê Diyarbekir û

Cezîrê (merwaniyên Meyafarqînê yên dema Badê Dostik), yên Lora Mezin û Lora Piçûk, yên Erdelanê (ji merwaniyên Meyafarqînê ne), fermanrewayên eyûbiyan, melikên Hesenkêfê (eyûbî) jî kurd in. Eslê mîrekên Xîzan (Hîzan), Şîrwan, Baban, Mekrî, Baneyê ne binavkirî ne.

Gerçî ji edeba xwe ya bilind gava Mîr Şeref Xan behsa her mîr an fermanrewayekî dike bi sifetên wek aza, serbixwe, mêrxas pesnê wan dide, lêbelê tu yek ji wan jî bi maneya îro û heta ya wê demê jî azad û serbixwe nebûye. Gişt jî girêdayê hin merkezên mîna xelîfetiyên (Bexda, Şam, Qahîre, di pey re Konstantîniye) an mîna yên şahîtiya Tebrîz û sultaniya Konstantîniyeyê bûne. Di nav wan de yê herî mezin û muqtedîr Selahedînê Eyûbî yê sultanê Misir û Şamê ye ku ji Nûredîn Mehmûd re qasid dişîne û dibêje: "Ne hewce ye ku tu heta vê derê cefa bikişînî, werî. Kolekî xwe bişîne bila were zincîrê bavêje stuyê min û min hetanî ber hizûra te li pey xwe bikişîne. Ez kolê te me."(**)

Ku Sultan Selahedîn bi vî awayî be, hun werin li halê rebenên dinê bifikirin.

Mîrekên dinê herwekî walî, qeymeqam, mudurê nahiyê; piçek guhartî lê mîna memûr in û li ser kêfa xelife, sultan, şah, wezîr û carina jî ya paşayê (mîrmîranê) Diyarbekir, Wan an Bexdayê ji mîrîtiyê têne avêtin an bi cî kirin. Mîrê Hekariyê, yê Boxtan (Bohtan), yê Kilîsê tayînî Bosnayê, Buxdan û Temeşwarê dibin.

Mîrên me jî wekî me ji yekîtî û fikra yekîtiyê her dûrin. Li ser pêşniyara Îdrîsê Bedlîsî, Sultan Selîm dixwaze ku mîrên me di nav xwe de mezinekî hilbijêrin, ew kes bibe mîrêmîran an melikê Kurdistanê ku Sultan pê re bide û bistîne. Ji mîrên me heryek xwe pêşniyar dike û ji xwe pê ve kesî qebûl nake. Li ser vê Sultan Selîm ji wan re Çawîşbaşiyê xwe "Bıyıklı Mehmet (Paşa)" dişîne û dike mezinê wan û mîrên me jî ji vî derdî xelas dike.

Em fikra yekîtiya mîran li wê derê bihêlin, ew bi xwe di nav xwe bi hev re xayîn in; de bira bi bira, kur bi bavê xwe re ne rast e. Heryek ji wan li pey payeya mîrîtiyê ye û ji bona wê payeyê jî dikare bav, bira, kur û mamê xwe li bejiyê bifroşe, bikuje an bide kuştin. An jî jibona ku her wisa mîr bimîne dikare dev ji mîrîtiya herêmeke mezin berde û bi ya bi qasî çend gundan qaîl bibe. Mefhûma "welat" ji bona wan ew erdê di bin mîrîtiya wan de ye ku bi berat an fermana şah, sultan an xelîfe hatiye dayîn. Mefhûma "Kurdistan"ê jî yek jê di berat û fermanên resmî de bi tenê ji bona mîrîtiya Çemîşgezek (herêma Dêrsima îroyîn) tê bi nav kirin û ya diduyan jî gava kurd û mîrên kurdan ji welatê xwe dûr in; li Konstatîniye, li Tebrîz an li xerîbiyê ne; ji dêlva bajar û gund an eşîra xwe bi vî navî xwe didin nasîn an têne naskirin.

Mîr Şeref Xan bi qencî, dilsozî û şîranî pesnê kurdan û mîrên kurdan dide. Di vê

nivîsê de tiştên ku dibe wek rexne bêne fêmkirin, ne gotinên camêr in; jêfamkirin û dershilanîna min a ji tarîxa me ye. Dibe ku ev dersjêhilanîn li xweşa meriva, li xweşa meriva wek merivekî kurdê dilperitî neçe; lê xweşî tiştekî ye û rastî tiştekî dinê ye. Heta meriv nexweşîna xwe veşêre meriv ne dermanê xwe dibîne û ne jî sax dibe. Heta meriv şaşiya xwe nebîne û li xwe daneyne, meriv ji şaşîtîkirinê nafilite. Ku meriv xerabiyê ji qenciyê neniqîne çawa bikaribe qenciyê bike?

Çi ji me kêm e?

Ji me sultan (yên merwanî û eyûbiyan) derketine, fatih derketine ku heta Hîcaz û Yêmenê kirine bin hukmê xwe (zarûkên Necmedîn Eyûb), mîrên me yên ji neslên tahir (seyid, ebasî, xalidî, emewî, keyanî) jî hebûne, xortên kurd heranî Xorasan, Gurcîstan û deverên dinê çûne û canê xwe jî dane; yanî mêrxasên me yên canfeda hebûne û hene. Xwenda û zanayên me jî hebûne ku dîwanên şah û sultanan xemilandine, di medreseyên (zanîngehên) paytextên herêmê de dersdar bûne. Li ser navê me ne tapo kirîhe jî axa me ya bi navê me bi nav kirî jî heye, ku em bac û xeraca wê jî didin. Lê wisa be çi kêm e?

Qewlî Xocê Menşûr ve lê wisa be em çima helawê çênakin?

Em nikarin helawê çêkin. Em nikarin û ku wisa here emê nikaribin jî. Lewra tiştê hevdûgirtinê jê kêm e: Ruhê kurdîtiyê...

Roja ku em kurd wekî ferd bikaribin kurdbûna xwe ji eşîr, navçê, dîn, mezheb, terîqet, baweriya siyasî û felsefî, partî û serokatiya partiya xwe pêştir bigirin; menfeeta kurdîtiyê di serdestî van hemûyan û helbet ya xwe ya kesî û malbatî de bigirin, hingê şefeqa me wê bavêje û sibeha me zelal bibe.

Roja wekî ferd em bikaribin bêjin: Ez pêşiyê kurd im û dûre bisilman im, ez pêşiyê kurd im dûre neqşebendî me, ez pêşiyê kurd im dûre alewî me, ez pêşiyê kurd im dûre êzidî me, ez pêşiyê kurd im dûre komunîst im, ez pêşiyê kurd im dûre ateîst im, ez pêşiyê kurd im dûre endamê partiya xwe me, ez pêşiyê kurd im dûre bendeyê serekê xwe me û vê di nav civakê de bidin bicihkirin, di axaftin û nivisandinê, li mal û li derve, di karê rojane û yê entelektuelî de pêşîkî bidin zimanê kurdî û berhemên wê; hingê ewê rûhiyeta kurdî mîna çîmantoyê eşîr, mezheb, gundî, bajarî, kurd û esilkurdan bigihîne hevdû û ji gelê me yê bêçare re çareyê ji bûtika guliyê dara hêviyê mîna gul bibişkifîne.

Berevajiyê vê hemû xewn û hemû derew.

Şerefnameya bi kurmancî bixwîne, carekî dîtir bixwîne û bi tenê ne rêzên nivisandî, navbera rêzan jî bixwîne. ❑

(*) Navnîşana Çapxanê: Apec-Förlag, Box 3318 163 03 Spånga / SWEDEN
(**) Şerefname, rûp. 108.

DENGBÊJÊN MEHMED UZUN

ŞEREFXAN CIZÎRÎ

Li ser dengbêjên Kurdistanê kêm tişt tê-ne nivîsandin. Ev rastiya hanê pir caran hatiye dubarekirin. Ji ber vê yekê wexta ku pirtûka Mehmed Uzun ya bi navê "Dengbêjlerim" kete deste min, bi rastî ez pir kêfxweş bûm. Bi hêviyeke mezin û coşeke xurt min pirtûk xwend. Li gora navê pirtûkê diviyabû nivîskar zanebûna xwendevanan li ser dengbêjan zêde kiriba. Di derheqa denbêjan de agahdariyên hêja derxistina pêş. Min wilo hêvî dikir. Lê bêle nivîskar ji bo vê pirtûkê metodeke din hilbijartiye. Wî bêtir behsa xwe û pêwendiyên xwe bi hinek dengbêjan re kiriye. Hilbet ew jî haweyekî nivîsandinê ye. Lê belê bi vî metodê nivîsandinê nivîskar mecbûr dimîne ku xwe û dengbêjan bi hevdû ve girêbide. Di vê pirtûkê de danûstandinên nivîskar û dengbêjan, bi hawayekî kesayetî derdikevin pêş. Mehmed Uzun di vê pirtûkê de bêtir tecrube, zanebûn, dilbijandin û piyvanên xwe derdixîne pêşiya xwendevanan. Berhemên dengbêjan zêde roleke sereke naleyîzin. Ew jî kêmasiyeke mezin e. Ez dibêjim heyf e ku ew mijar wilo hatiye nivîsandin. Nivîskar karibû giranî bida ser berhemên dengbêjan. Mehmed Uzun dikarîbû xwe hinekî biêşanda û berhemeke hîn baştir û bi kalîtetir biafiranda. Mirov hêvî dike ku Mehmed Uzun bi vê pirtûkê tenê qayil nebe. Weke xwendevan mirov li benda Mehmed Uzun û berhemên hîn bi kaltîtetir e. Ev heqê hemû xwendevanan e.

Di vê pirtûkê de dengbêjên balkêş Evdalê Zeynikê, Fermanê Kîkî û Rifhetê Darî ne. Hilbet di pirtûkê de gelek dengbêjên din jî hene. Lê belê bi raya min ev hersê dengbêjên helî balkêşin di pirtûkê de. Li ser Evdalê Zeynikê Mehmed Uzun, ji xwe berê jî romanek nivîsandibû. Fermanê Kîkî jî weke dengbêjê mala Celadet Bedir-Xan hatiye naskirin. Fermanê Kîkî bêtirîn bi riya Kovara Hewarê bû xwediyê navekî. Li ser Evdalê Zeynikê gelek kes dipeyivin, dinivîsînin, dibêjin, lê belê hîna jî li ser Evdalê Zeynikê agahdariyên hêja pir kêm in. Carna fantazî û realîte dikevin nav hevdû. Evdal dibe weke kesekî xeyalî. Mehmed Uzun ne Evdalê Zeynikê ne jî Fermanê Kîkî şexsî nedîtine. Ji ber ku ev herdû dengbêj, deng-

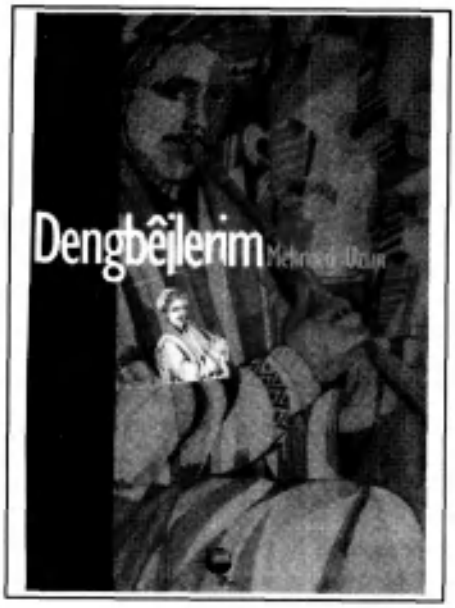

Pirtûka M. Uzun, *Dengbêjlerim*

Hunermend Rifhetê Darî

bêjên heyamên kevnare ne. Danûstandinên Mehmed Uzun, li gora agahdariyên pirtûkê, di derheqa Rifhetê Darî de, bi haweyekî din bûne. Mehmed Uzun dibêje; ez hifdeh rojan li cem mala Rifhetê Darî mame. Ew rastiya hanê divabû biba encamê ku Mehmed Uzun li ser Rifhetê Darî agahdariyên rast bide xwendevanên xwe. Lê Mehmed Uzun di pirtûkê de, beriya hemû tiştî xwe xistiye navenda bûyeran. Ji dengbêjan bêtirîn, ew behsa serpehatiyên xwe dike. Beriya hemû tiştî Mihemet Uzun, Rifatê Darî (ne Rifhetê Darê weke ku Uzun şaş dinivîsîne) dike malbateke Serhedî. Lê belê ev agahdarî ne rast e. Rifhet ji gundê Darê ye. Ev gund jî di ser bajarê Amûdê re û dikeve bînya quntara Çiyayên herema Omeriya. Gundê Darê girêdayî bajarê Mêrdînê ye. Gund dikeve navbêna Mêrdînê û Nisêbînê. Darê berê bajarekî antîk bû. Dibêjin navê Darê ji Şahê Farisa Darîus tê. Bi kurtî ez dibêjim; Rifhet dengbêjê herema Mêrdînê ye. Çima nivîskar Dengbêjên Mêrdîniyan dike dengbêjên Serhediyan, bi rastî min baş fahm nekir. Heger Darî vê yekê bibihîzin ewê xwe ji Mehmed Uzun pir aciz bikin.

Rifhet di sala 1935 an de hatiye cîhanê û di 1990î de çûye rehmetê. Rifhet ji malbateke xizan bû. Uzun dibêje ku Rifhet di malbata xwe de lawekî bi tenê bû. Ez baş dizanim ku Rifhet di malbata xwe de ne lawê bi tenê bû. Birayê Rifhet îro li Amûdê dijî. Pêşî malbata wan ji Darê diçin gundê Xirbê Kerma, li nêzîka bajarê Amûdê. Hilbet ji ber xizaniyê. Dûra Rifhet di hîjdeh saliya xwe de li gundê Hazda bi cîh dibe. Piştî ku

dizewice mala xwe dibe Amûdê. Wî him rencberî û him şifêrtî (di şirketa Petrolê ya Rimelan de) kiriye. Du caran zewiciye û nozdeh zarokên wî hene. Yanzdeh law û heşt qîz. Rifhet bi nexweşiya şekir çûye...

Pirtûka "Dengbêjlerim" bi zimanê tirkî hatiye nivîsandin. Ev jî kêmasiyeke mezin e. Gelo çima Mehmed Uzun pêwîst dît ku mijara dengbêjan bi tirkî binivîsîne? Mehmed Uzun yek ji pêşengê edebiyata zimanê kurdî ye. Xwe wilo daye naskirin. Di nava pirtûka "Dengbêj/lerim" de senteza du zimanan heye. Dengbêj bi kurdî û "lerim" bi tirkî bi hevdû ve hatine pînekirin. Çima? Ez hêvî dikim ku ev helwest nebe encamê ku nivîskarên kurd, weke zemanê berê, navê pirtûk, kovar û rojnamên xwe bi kurdî, lê belê naverokê jî bi tirkî binivîsînin. Tiştên ku bi zimanê tirkî werin nivîsandin divê bi tirkî bin û kurdî jî divê bi kurdî be.

Bi taybetî divê Mehmed Uzun di van mijaran de hay ji xwe bike. ❑

JI WEŞANÊN NÛDEMÊ ÇAR KITÊBÊN NÛ

Evîn û Şewat

Beşekî biçûk ji romanê:
"Wê periya ji ciwaniyê tîrhavêj, dêmê wê yê gilovir yê wekî heyva geş ya çardeşevî, hinarokên rûçikên wê yên sor û spî, wan reşçavên mezin û mestker, wê bejna dirêj û navtenga zirav, wê şepalê, şoxê, dilê Serdarî bi çavdîtina yekemîn dagîr kir..." ❑

ÇÎROKA MALBATA EVDO

Çîroka Malbata Evdo ji çavkaniya bûyereke rastî hatiye hûnandin. Navên gernasên çîrokê û navên cih û deran jî rast in.

Gernasê vê çîrokê Evdo, pismamê min e. Min bûyer bi çavên xwe dîtiye û ez ji destpêkê heta dawiyê bi wan re bûm.

Min di sala 1979an de li welêt dest bi nivîsandina vê serpêhatiyê kiribû û di dawiya sala 1980yî de ew li Swêdê xelas kir. Min hingî ev çîroka ha nîşanî R. Zîlan jî dabû. Şîret û pêşniyazên wî yên di derheqa zimên de pir bi kêrî min hatibûn. Ez gelekî spasî wî dikim.

Paşê min di sala 1981ê de çîroka xwe bi deqtîlo nivîsand û çend kopyayên wê derxistin. Min dixwest ez çap bikim lê îmkan tunebû. Di sala 1983an de min kopyayeke wê ji rehmetiyê Qanatê Kurdo re şand Lenîngradê, da ku ew jê re pêşgotinekê binivîsîne. Qanatê Kurdo bi nameyekê hezkirina xwe anîbû zimên û li ser jiyana min hin agahdarî xwestibû. Lê berî ku Qanatê Kurdo bigihîje pêşgotinê binivîsîne, wî wefat kir. Çîroka min ma. Êdî min bêtir meyla xwe berdabû ser prosayê (nesrê) û min dev ji nivîsandina bi vî celebî berdabû. Paşê îmkanê çapê çêbû jî lê min nexwest ez çap bikim. Min nedixwest ez bi vî şiklî çap bikim. Ez demekê fikirîm ku wê mîna roman an jî piyes binivîsînim, lê ew jî nebû. Êdî min ew bi tenê weke bîranînekê hilanî bû. Piştî 17-18 salan, min îsal ew derxist û xwend. min xwend û min rojên buhurî bi bîr anîn. Rewşa karkerên pembo û bêçaretiya wan hat ber çavên min. Di bîranîna salên buhurî de resimekî salên heftêyî di serê min de diyar bû. Gelek tişt hatin bîra min. Wê ji ber tesîra 18 salên surgunê û dûriya ji welêt be, ez hisî bûm. Loma min biryar da ku ez vê berhemê çap bikim û gernasên wê di bîranînan de zindî bihêlim. Çi di aliyê zimên de çi jî di aliyê naverokê de min tu guhertin di vê berhemê de nekir.

Bêguman ger min îro ev berhem binivîsanda min ê ew bi awayekî din, bi raman û felsefeyeke din, bi celebekî din ê edebî binivîsanda; lê ez ê tu carî evqasî realîst nêzîkî mijarê nebûma û ez bawer nakim ku min ê bikarîba zimanekî weha zindî û xwezayî bi kar bianiya. ❑

Firat Cewerî

LI MALA MÎR CELADET ALÎ BEDIR-XAN

Piştî ku min navê Celadet Alî Bedir-Xan bihîstiye û Hawara wî xwendiye ew li ba dilê min şêrîn û li ber çavên min mezin bûye. Fikrên wî bala min kişandine, kurdayeta wî ya ji dil kurdbûyîn bi min şêrîn kiriye. Îro, çi bigire Celadet ji aliyê hemû kurdan ve tête qebûlkirin, hemû kurd ji ber kapasîteya rewşenbîriya wî xwe serbilind hîs dikin. Rojekê, min xwe kar kir û ez çûm mala wî, an jî mala kevaniya wî Rewşen Xanimê. Min li mala Rewşen Xanimê mêvandariyeke kurt lê tije derbas kiribû. Wê di hundurê kurtedemekê de ji min re qala dîrokekê kiribû. Hevdîtina Rewşen Xanim hê bêtir bala min kişandibû ser Celadet û xebat û dûrbîniya wî. Loma min dest pê kir ku ez Celadet û xebatên wî bidim naskirin û wî careke din di nava kurdan de zindî bikim. Berî min jî hin camêran hewl dabûn ku Celadet û Hawara wî bidin naskirin. Xebata hevalên berî min jî ji xebata min re bûne piştgir. Di pêvajoya ji nû ve derxistina hemû hejmarên Hawarê de, fikrek hat min ku ez bi riya diyalogan Celadet bidim naskirin û portreyekî wî derxînim. Ez careke din li berhemên wî vegeriyam, min hemû hejmarên Hawarê (1932-1943), hemû hejmarên Ronahiyê (1942-1945), Nameya ji Mustefa Kemêl re, Pirsgirêka kurd û rojenotên wî, ji nû ve xwendin û li gora bersivên ku nêrîn û felsefeya Celadet diyar dike,

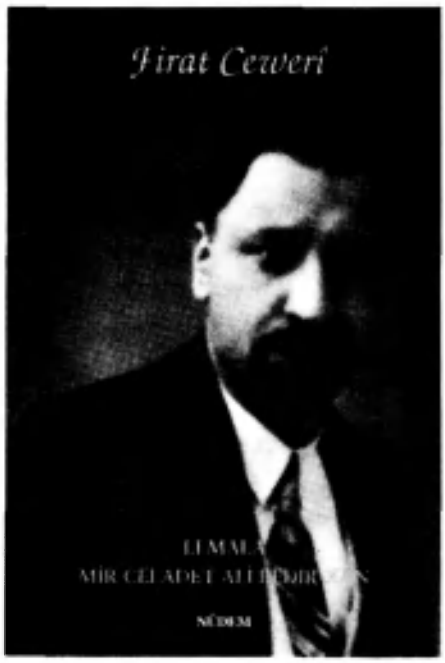

pirs derxistin û bi Celadet re sohbet kir. Bersivên di vê kitêbê de hemû rast in û hemû ji berhemên wî hatine hilbijartin. Lê belê pirs yên min in û bi riya pirsan min Celadet daye peyivandin û xwestiye ramana wî raxim ber çavan.

Kitêb bi awayê diyalogî hatiye nivîsandin, bi xewnê dest pê dike, rastiyê tûne zimên, bi hişyarbûnê dawî tê. Lê diyalog li mala Celadet, di odeya wan de dest pê dibe. Ez diçim mala wan, piştî saloxdana odeyê, Rewşen Xanim du albuman ji kitêbxaneyê derdixe, albuma ku resimên Celadet tê de

ne vedike û resim bi resim dide naskirin. Ez jî bi alîkariya resiman derdikevim rêwîtiyeke dîrokî û ji dema niho bi dûr dikevim. Pişrî rêwîtiyê ez ewqasî westiya me ku ez radizêm û di xewnê de em li albuma duda dinêrin. Derengê şevê ji ber derî dengê kuxukekê tê bihîstin. Ez ji Rewşen Xanimê pirsa mêvanê bêwext dikim. Ew dibêje, apê te Celadet e. Û Mîr Celadet dikeve hundur:

"Mîr Celadet derbasî hundurê odeya me bû û bi devkenî got:

– Wey mêvanê delal, tu bi xêr hatiyî!

Min albuma di destên xwe de danî ser masê û ez rabûm ser xwe ku herim destê wî, lê wî nehişt û em çûn rûyên hev.

Paşê wî destê xwe yê rastê danî ser milê min û ji min xwest ku ez li cihê xwe rûnêm. Ez rûniştim. Wî jî çakêtê xwe yê reş li ser pişta kursiyê bi cih kir û li kêleka min rûnişt. Ji kincên wî dixuya ku ew ji şahiyekê dihat. Êlegê gewr, gomlekê spî û qerewata belek pir lê hatibû. Simbêlê wî û riha wî ya li ser çengê sivik bû. Bi dostanî destê xwe avêt ser milê min û bi germî got:

– Min bihîstiye ko te daye ser riya Hawarê û te Hawar ji nû ve çap kiriye. Te bi vê yeka ha pir kêfa min anî, Xwedê emrê te dirêj bike. Ji xwe min Hawar ji bo we derdixist, şikir ji Xwedê re ko hûn bi hebûna wê hesiyane. Êdî ez ê bi rehetî di gorê de binivim.

Gava cigare pêxist, ji bo ku dixana wî bi ser min de neyê, ji kêleka min rabû û li ser qoltixa hemberî min rûnişt. Min jî tavilê kasetek xist teyba xwe ya biçûk û xwe ji pirsan re amade kir.

Min dixwest ez bi wî re li ser her tiştî bipeyivim. Min jê pirsî:

FIRAT CEWERÎ: *Gava birayê te BedirXan dimire, rehmetiyê bavê te ji bo wî loriyekê dinivîsîne. Bi rastî jî ew şîra bavê te êgir berdide dilê mirov, mirov pir xemgîn dike. Min ê bixwesta ku tu ji me re wê şîrê bixwînî, lê ez naxwazim derdên te tev bidim, bîranînên ne xweş zindî bikim, ez dixwazim tu hebekî behsa dê û bavê xwe û malbata xwe bikî. Tu bikaribî ji kerema xwe re pêşî bi çend gotinan kalikê xwe Bedir-Xanî bi me bidî naskirin wê baş bibe.*

MÎR CELADET ALÎ BEDIR-XAN: Ew Bedir-Xanê ko ji bona yekîtiya Kurdistanê xebiriye, ji bona serxwebûna Kurdistanê keriye şer û qrênan û her tiştên xwe di vê reyê de feda kiriye û ji bona wê jî miriye.

– *Bavê te Emîn Alî jî dabû ser şopa bavê xwe, wî jî ji bo Kurdistanê şer û pevçûn kiriye. Gelo tu ê bavê xwe çawan bidî naskirin?*

– Ev bavê ko ji min re ne tinê xwîna xwe a pak daye -ew xwîna kurdî ko bi hezar salan ve di zozanên Botan de bi bayên bakurî honik dibû û di Cizîrê de di nav germiya lat û zinarên Burca-belek de dikeliha, û her gav di meydanên şer û rûmetê de ji sîngên dahatiyên malbata Azîzan dihat rêtin û ji rayên wan vedimîzt -lê ez bi dil û hişê kurdanî bi xwedî kirim û xistim wê rêya ko ew bi xwe û bavê wî tê de mirin."

Kitêb bi metoda pirs û bersivan dom dike. Di kitêbê de li ser dîroka Kurdistanê, li ser rengên ala kurdan, li ser ziman û edebiyata kurdî, li ser şaîr û şexsiyetên kurdan, li ser nijadê kurdan, li ser zewacê û li ser gelek babetên din têtе rawestandin. Ev kitêba ku mîna piyeskê dikare were lîstin, dikare bi hêsanî mîna kitêbeke nesirê jî were xwendin. ❑

FIRAT CEWERÎ: *Gelo miletên bindest bi çi awayî dikarin heyîna xwe ji serdestên xwe biparêzin?*

MÎR CELADET ALÎ BEDIR-XAN: Miletên bindest heyîna xwe ji serdestên xwe bi du tiştan, bi quweta du çekan diparêzin.

– *Çi ne ew herdu çek?*

– Ol yek, ziman dido.

– *Baş e, mamoste, heke ola miletê serdest û bindest yek be, wê çaxê divê miletê bindest kîjan çekê li hemberî serdestên xwe bi kar bîne da ku bikaribe heyîna xwe biparêze?*

– Heke ola miletê serdest û bindest yek be, hingê çek yek bi tenê ye û bend tenê ziman e.

ÇÎROKÊN HEZAR Û ŞEVEKÊ

Carek ji caran siltanek hebûye. Xatûneke siltên a pir spehî hebûye ku siltên ji her tiştên li ser rûyê dinyayê bêtir jê hez dikir. Ji ber hezkirin û evîna wî ya li hemberî xatûna wî, ew ji welatiyên xwe re jî qenc bû, li hemberî wan dilovan bû û welatê xwe kiribû mîna buhuştekê. Lê belê rojekê xatûna siltên wî dixapîne, cezayê wê xapandinê jî dibe kuştin. Piştî wê bûyerê, dilê siltên dişikê, ew li hemberî jinan bi gir dibe û ji berdêla evînê dilê wî bi kîn û nefretê tê rapêçan. Herweha ew li hemberî welatiyên xwe jî bi kîn û nefret dibe, jiyana wan ya buhuştî li wan dike mîna dojehê. Jinên ku paşê siltan bi wan re dizewice, ji şevekê pê ve li ba siltên namînin, doura rojê tên kuştin. Siltan nema dilê xwe dispêre jinan, baweriyê bi wan nayne. Heta dor tê ser keça wezîr Şehrezadê. Şehrezad keçeke spehî û biaqil e. Ew şeva pêşî dest bi çîrokekê dike, çîrokeke pir balkêş û tijî fantazî. Gava tîrêjên rojê davêjin hundur û celad derî vedike ku Şehrezadê bibe û serê wê jê bike, siltan nahêle û dixwaze li dewama çîroka wê guhdarî bike. Şehrezad her şevê çîrokekê dibêje, dawiya çîrokê nayne û siltên di meraqan de dihêle. Bi vî awayî, ew hezar û şevekê ji siltên re çîrokan dibêje. Di vê navê re ew ji siltên re la wekî tîne û dilê siltên yê şikestî dîsan dicebirîne.

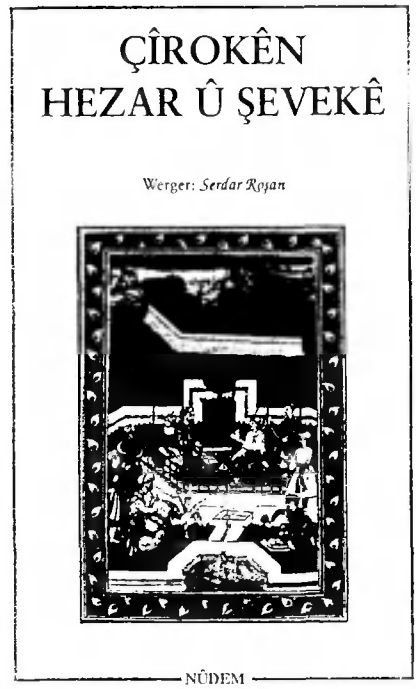

Çîrokên di vê kitêbê de hinek ji çîrokên Hezar û Şevekê ne. Ev çîrokên ku Serdar Roşan kirine malê ziman û edebiyata kurdî, di edebiyata dinyayê de xwediyên cihekî taybetî ne.

Armanca Weşanên Nûdemê ew e ku bi riya wergerê zimanê kurdî bike şirîkê zimanên dinyayê û edebiyata kurdî bi term û formulasyonên edebî dewlemendtir bike. ❑

HOZANVANÊT KURD

Ev pirtûka klasîk, ji aliyê Sadiq Behaedîn Amêdî ve bi devoka kurmancî hatiye amadekirin û cara pêşî di 1980yî de bi tîpên erebî li Bexdayê çap bûye.

Zeynelabidîn Zinar pirtûk ji tîpên erebî wergerandiye tîpên latînî û ji nû ve daye çapkirin.

Pirtûk bi giştiya xwe 470 rûpel e.

Babeta pirtûkê li ser 19 helbestvanên kurd e ku wan bi kurmancî berhem nivîsandine. Herweha nivîskarê hêja Sadiq Behaedîn li ser jiyana wan helbestvanan lêkolînine berfireh kirine û serpêhatiya wan bi dirêjî nivîsandiye, behsa berhemên wan kiriye û yên hinekan jî destnivîsên wan bi xwe bi dest xistine. Ew li pir deveran geriyaye, guhdariya gelek pîremêrên li şax û çiyayên Kurdistanê jî kiriye û tiştên ku ji devê wan bihîstiye di pirtûka xwe de nivîsandine. Di pirtûkê de hin babet û çavkaniyên girîng hene ku heta niha pir hindik kurd pê agahdar bûne.

Nivîsandina pirtûkê li gora devoka Behdînan hatiye amadekirin. Di wergera wê ya bi tîpên latînî de jî, Z. Zinar têkil nebûye û pirtûk her wekî wê hiştiye. ❑

SÊKÊŞAN

Ev pirtûka rengklasîkî, di 1963-64an de ji aliyê Mele Evdilhadiyê Comanî ve bi kurmancî (bi kêş, qalîye û kitejimar) hatiye nivîsandin.

Pirtûk ji du awayan ve girîng e; a) Di wê demê de li Bakurê Kurdistanê kesî nediwêrî bi kurdî/kurmancî binivîsîne. b) Forma nivîsandina melayên kurd a wê demê têne ber çavan. ❑

HEMDÎN Û ŞEMDÎN

Yek ji destanên folklorî ya bi navûdeng jî serpêhatiya Hemdîn û Şemdîn e ku li Zozanê Şerefdînê rûdaye û heta niha jî tenê bi stiranî ji aliyê Rifhetê Darî ve dihate gotin. Lê naveroka bûyerê ji aliyê Zeynelabidîn Zinar ve hatiye berhevkirin, nivîsandin û wek pirtûk di havîna 98an de jî daye çapkirin. ❑

Navnîşana Xwestinê:
Pencînar
Box 3088, 161 03 Bromma/Stockholm-SVERIGE

ŞEŞ PIRTÊKÊN NÛ JI ENSTITUYA KURDÎ YA BRUKSELÊ

Enstituya Kurdî ya Brukselê di neh mehên pêşin yên sala 1998 an de şeş pirtûkên nû weşandin. Rapora Delegasyona Beljîkî ku di dema Newrozê de çûbûne Kurdistanê jî ji aliyê Enstituyê hate weşandin.

Berhemên ku hatine weşandin:

RAPPORT van de Belgische Delegatie naar Turks koerdistan van 18 tot 26 maart 1998)

(RAPORA Delegasyona Beljîkî ku di tarîxa 18 26 Adar de çûbû Kurdistanê, bi zimanê holandî, 26 rûpel e.

Naveroka vê raporê pirs û bersivên endamên delegasyonê yên li ser pirsa kurdî ne. Delegasyon bi mehan xebata amadekirina vê ziyareta Kurdistanê kir, li ser vê mijarê rojên axaftin û minaqeşê amade kirin. Amanc ew bû ku pirsa kurdî pêş çûwina xwe baştir bizanin.

Paş vegera xwe ji Kurdistanê hemî endamên delegasyonê, ku pirraniya wan rojnamevan in, di kovar û rojnameyên Beljîka de pirsa kurdan weke ku dîtin nivîsandin. (Ev nivîsar û hevpeyvînên wan di kovara Enstituyê ya sê mehî de bi temamî hatine weşandin). Di vê raporê de jî bi kurtayî dîtinên xwe, bersivên xwe û pêşniyazên xwe ji bo Wezareta Karên Derve ya Beljîka nivîsandine û ev rapor hem dane wezareta Beljîka û hem jî li sedan rêxistin û kasan belav kirin. ❑

DIGIR, Mihemed ABBAS, helbest, 86 rûpel.

Mihemed ABBAS di vê pirtûka xwe de bi awayekî nû, xisûsî û sivik helbestên xwe pêşkêşî kurdan dike. Awayê serbest bi kar anî ye. Lê dîsa mirov dibîne ku ew rîtmîk in. Ji sitrana kurdî re amade ne.

Dema mirov helbestên wî dixwîne mirov pê dihese ku ew ji dûriyê hatine nivîsîn. Yan jî ew di nava xwe de ji her tiştê Kurdistanê, ji hebûna ax û gelê xwe xwe dûr dibîne. Ji rûhê kurdî

gazinan dike. Bang e. Daxwaz e. Hêvî ye? ❑

LETÎF HELMET, helbestvanê tepeser û hejaran, Xelîl Duhokî, 124 rûpel

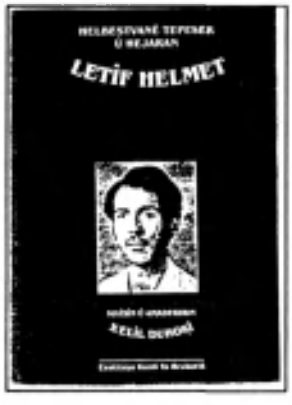

Berhemeke balkêş li ser huner û jiyana helbestvanê kurd ji Kurdistan Baş ûr Letîf HELMET, ku ji aliyê Xelîl DUHOKÎ hatiye nivîsandin. Mîna tê zanîn Letîf Helmet şaîrekî kurd î bijarte ye. Ew ji başûrê Kurdistanê ye û berhemên xwe bi zaravayê soranî û bi alfabeya erebî dinivîsîne. Xelîl Duhokî bi pêşgotineke şiroveyî Letîf Helmet û şiîrên wî daye naskirin û herweha hin şiîrên wî jî wergerandine tîpên latînî.

Helbestên wî tijî rûhê kurdî û serbixwe ne. Krîtîk in. Ew di nava helbestên xwe de dijî. Ji nivîsandina wan şehwet stendiye. Di gotinên xwe de sererast e. Evîn û hezkirina welat û azadiyê bi gotinên xweşik, bi rêzên neqişandî danîne ber xwendevanan.

Bi weşana vê berhemê Enstituyê amanca hevnasîn û nêzîkbûna kurdên ji navçeyên cihê da ber xwe. Daxwazek û gaveke di ciyê xwe de ye. Bê nasîn û hevbihîstin, bê diyalog û hevkarî, yekabûn jî zehmet e. Edebiyat jî rola xwe ya giring divê bilîze.

DÎWANA REŞ III, helbest, Feqîr AHMED, 216 rûpel.

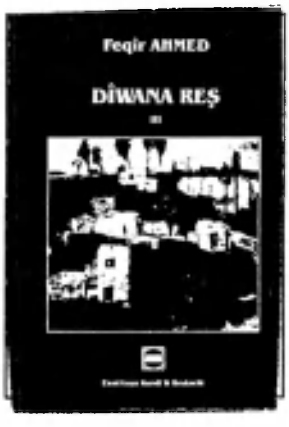

Di helbestên klasîk yên Feqîr Ahmed de bîna kurdiya bav û kalan tê. Ew çawa diaxive û çawa difikire weha jî dinivîse. Helbestên xwe rîtmîk nivîsandine û ji ber vê yekê ye ku pirraniya berhemên wî ji aliyê dengbêj û hozanên me dibin sitran.

Di helbestên Feqîr Ahmed de derd û kulên kurdan, gazin û hêviyên xwe bi awayekî xwe anîne ziman. Di her gotin û di her rêza helbestên wî de bîna daxwaza ji hev hezkirinê, diyalogê, yekbûnê tê.

Xuya ye ku Feqîr Ahmed, hem di jiyana xwe de û hem jî di helbestên xwe de mirovhiz e aştîxwaz. Evîndar e. Ji azadiyê hez dike. Weke ku ji xwe re ji azadiyê hez dike, ji derdora xwe re, ji cîhana mezin re jî bê şert û şirût azadiyê dixwaze.

Ji sî salan zêdtir e ku Feqîr Ahmed li Kölnê, bajarê Elmanya dijî. Di xerîbiyê de dijî. Ji welatê xwe dûr, ji ax û ava bav û kalan re hesret e. Di mala xwe de, di rabûn û rûniştina xwe de adedên kurdî dide jiyanê. Û ev xasletên wî di helbestên wî de jî xuya dikin. ❑

DE KOERDEN, Een volk op weg naar zelfstandigheid, Veerle VAN BEECK, 200 rûpel.

(KURD, Neteweyekî di rêya azadiyê de, lêkolîn, bi zimanê holandî

Di vê pirtûkê de ku ji aliyê Veerle VAN BEECK hatiye nivîsîn, pirsa

kurdî bi hemî aliyên xwe ve bi awayekî kurt tê axaftin. Tiştê ku Veerle Van Beeck giranî daye ser pirsa kurdî û tewra cîhana Rojava ye. Wê di vê lêkolînê de axaftin û biryarên Hikûmeta beljîka, axaftin û biryarên Parlementoya Ewropa û daxwazên kurdan bi hev re miqeyese kirine.

Balkêşiya vê berhemê ew e ku vê pirsê di roja îro de bi awayekî pirr fereh dinivîse. Ew weke kesekî ne kurd li pirsa Kurdî dinêre û objektîvîtiya xwe diparêze. Hem ji bo kurdan hem jî ji bo Cîhana Rojava zimanekî dijwar bi kar aniye.

Pirsa kurdî bi pirsa gelên din re jî miqayese dike. Dema ew vê miqayesê dike şertên navçeyî, ekonomîk û siyasî jî dide ber çavan. Ev jî giringiya vê berhemê girantir dike. ❑

H LÎN, roman, Mahmut BAKSÎ û Elîn CLASON, wergera bi zimanê Holandî, 112 rûpel.

IK WAS EEN KIND IN KURDISTAN, roman, Mahmut BAKSÎ, wergera bi zimanê Holandî, 80 rûpel.

(LAWIK XERZAN, roman, Mahmut Baksî)

Enstituyê di nava weşanên xwe de ciyekî teybetî dide wergeran. Hem ji kurdî û zimanên din werdigerîne zimanê holandî û frensizî û hem jî ji zimanên din werdigerîne zimanê kurdî.

Berî niha jî Pirtûkên bi navê *Binêr & ez mezin dibim, Bîna Gezo ji Hêlîn dihat, Kurdên Tirkiyê, Zîndana Nr. 5, Dr. Kasimlo, Nasyonalîzm di Mem û Zîna Ehmedê Xanî de* hatibûn wergerandin û weşandin.

Hêlîn û Lawikê Xerzan, du romanên M. Baksî ku bi kurdî bûn ji bo zimanê holandî hatine wergerandin û weşandin.

Di her du romanan de jî serborînên kesekî kurd li Kurdistanê û reva ber bi xerîbiyê, mîna pirraniya kurdan, bi zimanekî xweş hatiye nivîsandin. Di wergera zimanê holandî de jî ev yek bi awayekî paqij hatiye kirin.

Amanca Enstituyê du alî ye: bi rêya wergeran nasîn û dîtina edebiyata kurdan ji bo xwendevanên ne kurd. Bi rêya wergerê ji zimanên din jî nasîn û dîtina bîr û bawerî, kultur û edebiyata xerîb ji bo kurdan. Bi rêya wergeran cîhana edebî, siyasî, civakî, aborî û bîr û bawerî nêzî hev dibin. Hevnasîn zêde dibe û ew jî dibe sebeba hevhezkirinê. ❑

Hindik rindik

Ev kitêba han ji pêkenînên Zinarê Xamo pêk hatiye. Cara pêşî ev pêkenîn di sala 1986an de di rojnameya Armancê de hatine weşandin. Zinarê Xamo hem pêkenînên ku di Armancê de hatine weşandin hem jî hin pêkenînên din lê zêde kirine û mîna kitêb di nava weşanên Apecê de derxistiye. Em li vir mînakekê ji kitêbê pêşkêşî xwendevanan dikin:

"Di raxistina Pablo Pîcasso de camêrek ji temaşa risman zêdetir bi navê tabloyan mijûl dibû. Li ber rismê bi navê "masî" sekinî, piştî ku dirêj dirêj lê nerî, ji yê kêleka xwe re got:

– Ma tu bi qedrê Xwedê dikî kudera vî masî ye?

Di wê bîskê de Pîcasso ji kêleka wan derbas dibû, bi nezaket got:

– Ew ne masî ye.

– Ê heger ne masî ye, le çi ye?

– Risim e!"

Evîna Qedexe

Di van çend salên dawî de li Tirkiyeyê weşanxaneyên kurdan dest bi weşandina kitêbên kurdî jî kirine. Di nava van kitêbên ku têne weşandin de hejmareke mezin şiîr in. Ev kitêba ku vê dawiyê gihîştiye me jî ji şiîran pêk hatiye. Nivîskarê kitêbê A. Sıvar Yalçın e. Di kitêbê de tu agahdarî di derheqa şaîr de tuneye. Lê xuyaye şaîr li surgunê dijî. Loma ji şiîran bêhna evîn, hezkirin, hesret û bêrîkirinê difûre.

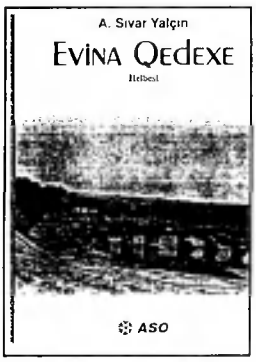

Ji te hez dikim

Hez dikim ji te
Çavên te
Porên te
Kenê te
Tu jî wek min
Bi hêvî
Tu jî wek min
Bi evîn î
Germîtiya te
Narîniya te
mîna pelek payizê ku diweşe
Tu jî wek min tenê
Bê helbest û bê xwedî
Belkî jî ji ber ku tu yî
Nizanim çima
Lê hez dikim ji te.

A. Sıvar Yalçın
Evîna Qedexe
Weşanên ASO

HUNER
KOVAREKE NÛ YA XWERÛ BI KURDÎ

Di van salên dawiyê de di warê çapemeniya kurdî de hin gavên baş têne avêtin. Hejmara weşanên bi zimanê kurdî roj bi roj zêdetir dibin. Ev yeka han jî xwendevan û nivîskarên nû bi xwe re digihînin. Yek ji van mînakan kovara HUNERê ye. Vê payîzê bi navê HUNER kovareke xwerû bi kurdî gihîşt me. Ev kovara ha ji aliyê Akademiya Çand û Hunera Kurdî ve li Almanyayê derdikeve. Li gora agahdariyên kovarê wê ji sê mehan carekê derkeve. Berpirsiyarê kovarê Kakşar C. Oremar e û redaksiyon jî ji Kakşar C. Oremar û Sebrî Agir pêk tê.

Di hejmara Hunerê ya yekê de li ser huner, muzîk û edebiyatê nivîsên balkêş hene. Hejmara yekê bi sergotara Esat Faraşîn *Roj-baş* dest pê dike. Esat Faraşîn di gotara xwe de behsa kovara Hunerê, armanca derxistina wê û pêwîstiya wê dike. Berpirsiyarê kovarê Kakşar C. Oremar jî bi navê "Bilbilê çiya û zozanên Kurdistanê: Kawîs Axa" nivîseke balkêş nivîsandiye. Mîna tê zanîn Kawîs Axa yek ji dengbêjên kurdan yê ku Kurdîstanî bûye û ji aliyê piraniya kurdan ve tê hezkirin e. Oremar di nivîsa xwe de li ser jiyana Kawîs Axa, li ser hunera wî ya dengbêjiyê û li ser naverok û stîla stranên wî radiweste. Hunermend Dr. Xemgîn Bîrhat bi nivîsa xwe "Kilamên kurdî di civaka kurdan de" beşdarî li vê hejmara Hunerê kiriye. Bîrhat di nivîsa xwe de girîngiya kilaman a di civaka kurdî de tîne zimên. "Huner, şoreş û siyaset" jî navê nivîsa Fehmî Balayî ye. Balayî di nivîsa xwe de li ser dîroka hunerê radiweste û girîngiya hunera şoreşger tîne zimên. Faysal Dagli bi nivîsa xwe "Ronakbîr û Têgehiştin" li ser ronakbîriya kurdî û berpirsiyarên ronakbîriyê radiweste.

Hin nivîsên din yên balkêş ku kovara Hunerê xemilandine ev in: Baqî Hemdullah li ser Mehemed Şêxo bi navê "Jiyana evînadarekî dilşikestî", Seîd Dêreşî li ser Meryemxanê û gelek nivîsên din di vê hejmara Hunerê de cih girtine.

Nûdem bixêrhatinê li Hunerê dike û jê re jiyaneke dirêj hêvî dike. ❑

ÊDÎ GAZINA NEBÛNA KITÊBÊN KURDÎ MEKE, NÛDEMÊ Û WEŞANÊN WÊ BIXWÎNE!

- **Bingehên Gramera Kurmancî** / Celadet Alî Bedir-Xan
- **Dê û Dêmarî** / Egîdê Xudo
- **Keskesor**/ Nûredîn Zaza
- **Di Folklora Kurdî de Serdestiyeke Jinan** / Rohat
- **Hêz û Bedewiya Pênûsê** / Mehmed Uzun
- **Mîrza Mehemed** / Medenî Ferho
- **Milkê Evînê** / Rojen Barnas
- **Zaroka Şevê**/ Jack London / Werger: Mustafa Aydogan
- **Biyanî**/ Albert Camus / Werger: Fawaz Husên
- **Mîrzayê Biçûk** / A. de Saint-Eksupéry / Werger: Fawaz Husên
- **Gotin** / Yaşar Kaya
- **Antolojiya Çîroka Nû ya Kurmancên Başûr** / Xelîl Duhokî
- **Şevên Spî** / Dostoyevskî / Werger: Firat Cewerî
- **Mişk û Mirov** / John Steinbeck / Werger: Firat Cewerî
- **Bexçeyê Vîşne** / Çexov / Werger: Firat Cewerî
- **Li Benda Godot** / Samuel Becket / Werger: Firat Cewerî
- **Gotinên Navdaran** / Firat Cewerî
- **Girtî** / Firat Cewerî
- **Kevoka Spî** / Firat Cewerî

- **Kultur, Huner û Edebiyat** / Firat Cewerî
- **Dara Hinarê** / Yaşar Kemal / Werger: Firat Cewerî
- **Dîwar** / Sartre / Werger: Firat Cewerî
- **Çîroka Malbata Evdo** / Firat Cewerî
- **Li mala mîr Celadet Alî Bedir-Xan** / Firat Cewerî
- **Xezal** / Sîma Semend
- **Evîna Reben** / Derwêş M. Ferho
- **Banga Hawarê** / Medenî Ferho
- **Kultur û Raman** / Şerefxan Cizîrî
- **Kurê Zinarê Serbilind** / Sidqî Hirorî
- **Şiîrên Bijarte** / Mayakovskî / Werger: Süleyman Demir
- **Pêlên Bêrîkirinê** / Mustafa Aydogan
- **Şerefa Wendabûyî ya Katharina Blum** / H. Böll / Werger: Ş. B. Soreklî
- **Hingê** / Rojen Barnas
- **Sorê Gulê** / Süleyman Demir
- **Pêşmerge** / Rehîmê Qazî / Werger: Ziya Avci
- **Keça Kurd Zengê** / Cemşîd Bender / Werger: F. Cewerî û S. Demir
- **Epîlog** / Hesenê Metê
- **Siltanê Fîlan** / Yaşar Kemal / Werger: Mustafa Aydogan
- **Evîn û Şewat** / Sidqî Hirorî
- **Çîrokên Hezar û Şevekê** / Werger: Serdar Roşan
- **Nûdem WERGER**
- **HAWAR 2 cild**